AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 15 • ŞUBAT 2005 • 4.000.000 TL. (KDV DAHİL) 4 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2005/02

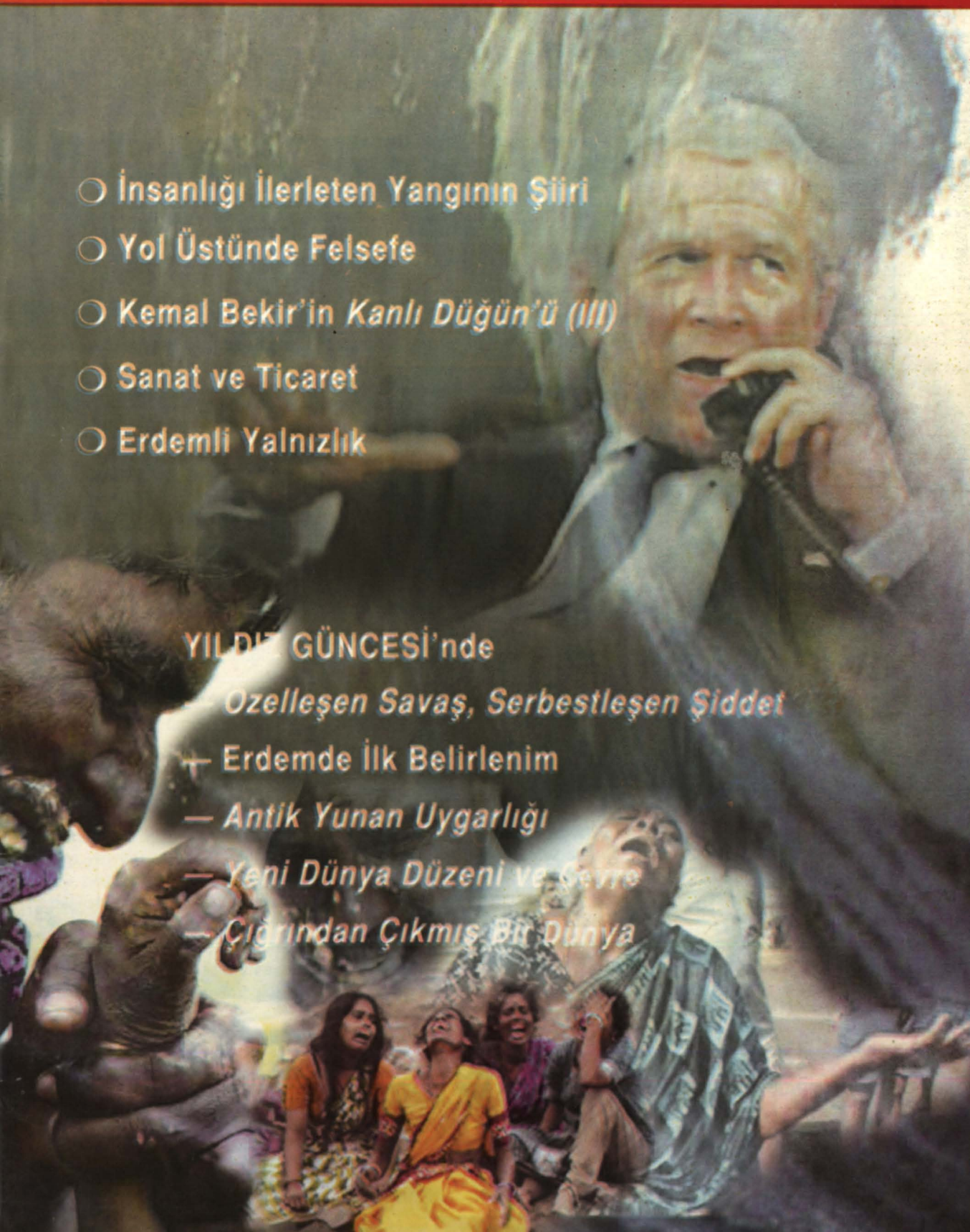

- İnsanlığı İlerleten Yangının Şiiri
- Yol Üstünde Felsefe
- Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün'ü (III)*
- Sanat ve Ticaret
- Erdemli Yalnızlık

YILDIZ GÜNCESİ'nde

Özelleşen Savaş, Serbestleşen Şiddet

— Erdemde İlk Belirlenim

— *Antik Yunan Uygarlığı*

— *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*

— *Çığırından Çıkmış Bir Dünya*

2005/02 Sayı: 172 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım Deniz SARAÇ

Baskı ILICAK Matbaası

Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Faks. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
www.insancildergisi.com

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 48.000.000 TL. - 48 YTL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	İNSANLIĞI İLERLETEN YANGININ ŞİİRİ	1
İsmet Kemal KARADAYI	TUTKULU BEN (ŞİİR)	10
Ömer Naci SOYKAN	YOL ÜSTÜNDE FELSEFE	11
Mustafa GÖKSÖY	NASIL ŞİİR YAZIYORUM (ŞİİR)	14
	Kemal BEKİR'in *KANLI DÜĞÜN*'ü (III)	15
Lale KURDOĞLU	AŞK KIRILDI (ŞİİR)	26
Berrin TAŞ	*AŞK-I MEMNU*'DA KADIN TEMASI (V)	27
Bora BOSTANCI	KİMSİN (ŞİİR)	30
Ahmet SONER	SANAT VE TİCARET	31
Fehime SABAHGİL	GECE (ŞİİR)	32
Cengiz BECERMEN	KÜRESEL DÜNYA SİSTEMİ ÜZERİNE NOTLAR (III)	33
Meryem ORUÇ	NEFESİ HARLAMAK (ŞİİR)	37
Gazi BARAN	ERDEMLİ YALNIZLIK	38
Nursen URAL	AYDEDE (ŞİİR)	39
Burcu UPRAK	KANATLANIRSAM... (ÖYKÜ)	40
Mehmet TAYAK	ON BİR (ŞİİR)	42
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43

İNSANLIĞI İLERLETEN YANGININ ŞİİRİ*

Cengiz GÜNDOĞDU

Aptallaşma

Emperyalist ABD, Irak'ta bütün insani değerleri yerle bir ederken başlıyorum bu yazıya. "Batı uygarlığı", Irak'ta insani değerler, yerle bir edilirken sus pus. Bu sus pus dünyada *Dail Mirror*, Bush'un ABD başkanı seçilmesini şöyle yorumlamış, *"59.054.087 kişi nasıl bu kadar aptal olabilir?"*

Bu yorum karşısında şöyle düşündüm. Dünyada yaşayan insanların keşke bu kadarı aptal olsaydı.

Acımasız mı düşünüyorum. Hayır. İnsanlık tarihi, bir anlamda aptallıklar tarihidir. Filozof Kındi'yi aptallar dövdürdü. Filozof İbni Rüşd'ü aptallar sürgüne yolladı. Bruno'yu aptallar yaktı.

Peki, insan nasıl aptal olur. Yoksa doğuştan mı aptallık. Ancak en azından Descartes'tan beri sağduyunun insanlarda eşit dağıtıldığını biliyoruz. Descartes'a göre, *"doğruyu yanlıştan ayırdetme gücü bütün insanlarda yaradılıştan eşittir."* (1)

Buna ben de katılıyorum. İyi, ama insanlar, doğruyu yanlıştan ayırdedemeyecek kadar nasıl oluyor da aptallaşıyorlar.

Şöyle düşünüyorum bu konuda. İlkel toplumun büyücüsü, büyüsü tutmayınca, ya büyücülüğü bırakmalı, ya da büyücülüğünü sürdürmek için bir yöntem bulmalı.

Bu yöntem aptallaştırma yöntemi... Burda aptallaştırmanın tarihini yazacak değilim. Bilinmesi gereken şu. Burjuvazi, aptallığı dizgeleştirdi. Bilerek. Çünkü aptallaştırma burjuvazi için zorunluydu. Zorunluydu, karmaşık yapısının görünmemesi, kavranmaması isteniyordu. Ergin Yıldızoğlu, bakın ne diyor, *"Bilişim, iletişim teknolojileri bilgisizliği, yalanı yayıyor, neoliberalizm sosyal devleti parçalıyor, postmodernizm de insan aklına güveni (...) Kapitalist uygarlığın büyük* ***ironilerinden*** *birinin de, sanırım bilgi işlem sistemlerinin, iletişim teknolojilerinin, sibernetik uzayın (internet) oluşmasının 'Aydınlanma'ya ve aklın dünyayı anlama kapasitelerine yönelik bir saldırıyla çakışması, bu dönemin de 'bilgi çağının' başlangıcı olarak selamlanıyor olmasıdır."* (2)

Aptallaştırma yöntemi son derece yalındır. Bu yöntem, insanı tekiller dünyasında bırakır. Böylece insanın soyutlama yetisi dumura uğratılır. Böylesi insan tekilde kalır. Hani, ormanı göremiyor derler ya, o işte. Ağacı, gördüğü, dokunduğu, tekil ağaçtan soyutlayamaz. Soyutlayamadığından ormanı göremez.

Şunu söylemek gerekiyor. İnsanda, sağduyu eşittir, ama, soyutlama gücü, eşit değildir. Soyutlama gücü sonradan kazanılır.

Peki bunun, soyutlama gücünün sanata etkisi nedir. Şimdi bunu görelim. Sanatçı da bir insandır. Sanatçının soyutlama yetisi dumura uğramışsa, o kişi tür bilincine ulaşamaz. Çünkü tür bilincine ulaşmak için ciddi bir soyutlama gücü gerekir. Konfüçyüs'ten beri filozoflar, insanı tür bilincine ulaştırmak için uğraşmışlardır. Farabi, özellikle insanın türsel bir varlık olduğunu vurgulamıştır.

Bütun bu uğraşlar, burjuva uygarlığının demir perdesinde eridi. İşte burası, sanatın toplumsallıktan çıktığı noktadır.

Sanat, toplumsallıktan çıktıkta n'olur. N'olacak, öznel duygular mutlaklaştırılır. İnsan, hep yalnızdır o sanatçının dünyasında. Gelişigüzel yaşama, özgürlük sanılır. Dünyanın hiçbir anlamı yoktur. Hiçtir bu dünya. Zaman boyutu yitirilmiştir. Dün, şimdi, gelecek yoktur. Yaşanan andır önemsenen.

Sokrates, Spartaküs, Paris Komünü, 1917 Devrimi yoktur.

Tek tek ağaçlara baka baka yaşamaktır bu. Sanatçı böylesi öznel dünyasından göremez ormanı. Orman yoktur. Hiçbir zaman da olmayacaktır.

Şunu söylemek gerekir. Böylesi sanat, burjuva dünyasının istediği sanattır. Kendi öznelinde bunalımlar, acılar, sevinçler yaşayan, bunu eserlerine yansıtan sanatçı, burjuvazinin gözde sanatçısıdır. O, sanatıyla, burjuvazinin önüne, özneli daraltılmış, özneli karartılmış okuru fırlatır. Burjuvazi o okuru, metalarla mutlu edecektir.

Sanatçı öznelini, nesnel gerçeklik sanırsa, sansın, bana ne bundan denemez. Anna Seghers'ten alıntılarla, neden bana ne denemez, bunu göstereceğim.

Şöyle der Anna Seghers, *"İçinde yaşadığı zamanın ve toplumun gerçeği, o kuşak üzerinde ağır tempoyla gelişen, kalıcı bir etki değil, bir tür şok etkisi yarattı."* (3)

Anna Seghers, bunu, Lukacs'a yazdığı 28 Haziran 1938 tarihli mektubunda söylüyor. 12 Eylül 1980'den sonra bizde de yaşandı bu durum. Ev, ev arandı İstanbul. Yakılan kitapların öyküsü bugün bile anlatılır.

Böyle oldu da n'oldu. Önce Tolstoy'un yaratma yönteminden söz etmek gerekir. Anna Seghers bunu anlatır. Sanatçı, dış dünyayı şöyle bir algılar. Bu ilk algılama dönemidir. İkinci aşama tam algı aşamasıdır. Sanatçı, yaratma sürecinde birinci aşamayı geride bırakmalıdır. Bu noktayı aşamazsa sanatçı, yaratıları estetik özne olmaz. Şimdi Anna Seghers, ilk etkiyi aşamamayı anlatıyor, *"Bir sanatçının bu ilk dolaysız etkiyi aşamamasının, aşamayıp boğuşmasının ya da aşmak istemeyip onu duragan kılmasının pek çok nedenleri, öznel nedenleri bulunabilir; ama öznel olmasına karşın bunlar, doğal olarak her zaman sanatçının toplumsal konumundan kaynaklanır."* (4)

Şimdi burda duralım. Sanatçı, algıdan, tam algıya niye geçemiyor. Toplumsal konumun bunda etkili olduğunu yadsımıyorum. Ama bence temel neden, birey bilincinden tür bilincine çıkamayışı.

Anna Seghers, algıda kalmanın sonucunu şöyle belirler. *"Bu, gerçekliği çok saptırıcı bir etki yaratır. O zaman sanatçı, serinkanlılığın ve sorumluluğun gerek kendisi, gerekse eylemde bulunan herkes için gerekli olduğunu unutmuş olur."* (5)

1980'den sonra Türkiye'de yaşanan. Özneline kapanan sanatçı, gerçekliği saptırdı. Bugün, bu, olağan değil, olmazsa olmaz koşul durumuna getirildi. Gerçekçilik çok eskide kalmıştı. Devir değişmişti. Köprülerin altından çok su akmıştı. Böyle bir dönemde gerçekçilikten söz etmek son derece ayıptı.

Oysa Seghers'in de belirttiği gibi, *"İnsanoğlunun her eyleminde olduğu gibi bir sanat yapıtının yaratılmasında da belirleyici olan, gerçekliğe yönelinmesidir."* (6)

Bunu, inatla, durmaksızın yinelemek gerekir. Yüzünü yıkarken, para sayarken, içki içerken gerçekçisin de sanat yaparken niye gerçekçi değilsin. Çünkü sen, gerçeklikten korkuyorsun.

Bakın de diyor Seghers, *"Bunalımlara, savaşlara vb. özgü bu gerçekliğin önce üstlenilebilmesi, onunla karşı karşıya gelmekten çekinilmemesi, sonra da biçimlendirilmesi gerekir. Adları sanatçıya çıkmış sayısız insanlar bu gerçekliğin karşısına ya hiç çıkmazlar, ya da ancak görünüşte karşı çıkarlar."* (7)

Seghers, buna, sanatta bunalım der. Doğrudur, katılıyorum.

Türkiye'de sanat, 1970'lerin başında beliren, 1980'lerden sonra ağırlaşan bir bunalımın içindedir. Sanatçı gerçeklikle yüz yüze gelememiştir. Özneline kapanmıştır. Kimisi de tarihe kaçmıştır.

Bu, burjuvazinin istediğidir. Bile isteye değilse bile, sanatçı, burjuvazinin istediğini yapmıştır.

Sanatçı, insanın aptallığını pekiştirmiştir.

Şimdi burda bütün sanatçıların bu yola girdiğini söylemek istemiyorum. Türkiye'de baskın olan sanattan söz ediyorum. Yoksa, onları tanımaktan kıvanç duyduğum birçok sanatçı, türlü sıkıntılara göğüs gererek, ürünleriyle aptallığa karşı mücadele etmişlerdir. Onlar, öznellerini, algıyı aşmışlar, tam algıda gerçekçi ürün vermişlerdir.

Berrin Taş, işte bu sanatçılardan biridir. Bu yazıda irdelediğim *Cehennem Şiirleri* sorumluluğunu unutmayan, gerçeklerle yüz yüze gelebilen bir şairin yaratısıdır.

Güzelliğin Gizli Gücü

Nesnel gerçekliği, çabucak, sağlıklı kavrama gücümüz olsaydı, ne güzel olurdu. Kimse, kimseyi kandıramazdı. Güzelce yaşar giderdik. Ama nesnel gerçekliği kavrama uzun, acılı, kanlı bir serüven. İşte şu yaşadığımız dünya.

Bilirsiniz dünya, hem kendi çevresinde, hem güneşin çevresinde dolanıp durur.

Gördünüz mü, kolayca söylüyorum bunu. Ama 17. yüzyılda bunu söyleyenin başına neler geldiğini biliyorsunuz. Bu gerçeğin doğru diye benimsenmesi için ciddi bir mücadele verildi. Kınamıyorum kimseyi. Olgusal bilinçte kalan kişi duyularının dışına çıkamaz. (8) Duyularımız, dünyanın hem kendi çevresinde, hem güneşin çevresinde dolandığını bize göstermez.

Fizik dünya böyle, ya toplumsal dünya nasıl. Orası daha karmaşık. Toplumsal dünyada doğrunun kavranması, fizik dünyadaki doğruların kavranmasından daha zor. Böyle olmasaydı düşsel bir kategori olan ırk kavramı, insanın özniteliği sayılır mıydı.

Toplumsal dünyada kısa bir gezinti bile insanın başını döndürebilir. Avrupa Birliği, Nato, Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi, Unesco, Büyük Ortadoğu Projesi, banka, borsa, faiz, enflasyon, faiz dışı fazla, IMF, Gümrük Birliği, hapishane...

Peki, bütün bu saydıklarımda insan nerde. İnsan hangi konumdayken, bunlarla ilgi kurabilir. Her sabah işine giden, işçi ya da memur, Güvenlik Konseyi'nin o günkü gündemini düşünür mü, ya da sayrı olmayan sayrılar evini düşünür mü.

Faiz dışı fazla, sokaktaki insanı ilgilendiriyor mu. Gümrük Birliği ne demek. Güvenlik Konseyi n'apar.

Bütün bu saydıklarım tek tek mi var. Yoksa bunlar, bütünsel yapıda görünmez iplerle birbirine bağlı mı.

Söylemek gerekiyor. Bütün bunlar, burjuva dünyasının görüngüleri. Şöyle der Marks, *"İktisatçılar, burjuva üretim ilişkilerini, yani iş-bölümünü, krediyi, parayı v.s. sabit değişmez, ölümsüz kategoriler diye kabul ve izah ederler. Önünde bu hazır-yapılmış kategoriler duran M. Proudhon, bu kategorilerin, ilkelerin, kanunların, düşünce ve fikirlerin meydana gelmeleri olayını, yaratılışlarını açıklamak istiyor. / İktisatçılar, yukarda anılan bu ilişkiler içinde üretimin nasıl yer aldığını açıklarlar; fakat bizzat bu ilişkilerin nasıl üretildiğini, nasıl meydana geldiğini, yani bunları doğuran tarihi hareketi açıklamazlar."* (9)

Bir estetik kitabına, iktisatçılar yerine sanatçıları koyarsak, böyle başlanabilir. Sanatçı nesnel gerçekliği görmek istiyorsa, burjuva dünyasının görüngülerini aşmalıdır.

Burjuva dünyasının bu karmaşıklığı, zorluyor sanatçıyı. Estetik nesnede, karmaşık olguları, ilişkileriyle yansıtmak olağan biçimlerle, olağan türlerle olası değil.

Sanatçı nesnel gerçekliği, gerçekçi açıdan yansıtacaksa, yeni biçimler, yeni türler aramak zorunda.

Biliyorum bunun zor olduğunu. Ama bu zorluk yeni güzelliklerin gizil gücünü taşır. Sanatçı, bu zorluğu aştıka, yeni güzellikler yaratır. Bunu söylerken Schiller'le Goethe'yi düşünüyorum.

Goethe, *Faust*'u yazarken, sanatta tür sorunuyla karşılaşıyor. Ciddi bir sorundur bu. Üstünde durmak gerekir. Bu konuda Marianne Kesting şöyle der, *"Schiller ve Goethe'nin türler kuramı, Aristoteles Poetika'sını derinliğine incelemelerinden kaynaklanıyor. Antik tragedyaya hayranlıkları ve Aristoteles'in kurallarını tartışmasız kabul etmeleri, onlarda şu sorunun uyanmasına neden olmuş: Çağdaş sorunlar bütününü incelemede, epik ya da dramatik türü katıksız olarak korumak nasıl olabilir? Demek ki biçim sorunu, içerikle kenetli."* (10)

Önemli iki nokta var burda. Sanatçı, tartışmasız hiçbir kurala bağlanmayacak. Ama bu kuralsız demek değil. Bütün kuralları öğrenecek... Kural derken biçimden söz ediyorum. İkinci nokta burası. Ne diyor Kesting, *"Demek ki biçim sorunu, içerikle kenetli."* İçerik-biçim ilişkisi vurgulanıyor burda.

Biçim, içeriği taşır. Önemsiz bir taşıma değildir bu. Her biçim, her içeriği taşıyamaz. İçeriği kırıp dökmeden taşıyacak bir biçim gerekir. Sanatçının bu konuda iyice düşünüp taşınması, son derece güç beğenir, son derecec titiz olması gerekir.

Schiller, Goethe'ye yazdığı mektupta şöyle der, *"Faust'ta işlenecek konu ve sorun zenginliğinin beni korkutan bir yanı var. Eğer sonunda fikrin tam ortaya çıkması isteniyorsa, eserin kuruluşu gereği, önündeki konu ve sorunların tümünü (totalitaet materie) kapsaması gerekir."* (11)

Doğru, yerinde bir saptama bu. Ama Goethe duraklar. Çünkü türlerin karışımına karşıdır Goethe. Katıksız türden yanadır. Ayrıca koskaca bir Aristoteles vardır karşısında. Ama, *"Goethe, işlediği konu ve sorunlar bütününün zorlamasıyla, türlerin sınırını yıktı; istemeyerek elbette; çünkü özellikle Aristoteles Poetika'sına bağlılığı yüzünden katıksız türe çok önem veriyordu. Ama ne de olsa kendi eseri ve onun gerekleri, estetik yasalarından ağır basıyordu."* (12)

Aristoteles, *Poetika*'da türleri çözümler. Aristoteles'e göre türler katıksız olmalıdır. Ayrıca tragedya epikten üstündür. Çünkü sanatın ereğine trajediyle daha iyi ulaşılır.

Goethe'ye geldikte... Arkadaşı Schiller'in de katkısıyla türlerin katışıksızlığını kırdı.

Faust'un arkasında işte böylesine sancılı bir süreç var.

Göze Düşen Fotoğraf

Türkiye'de hapishaneleri modernleştirme dil örtüsüyle F Tipi hapishaneler yaptırıldı. Devrimciler F Tipi hapishanelere gitmek istemediler. Bir süre bu tartışıldı Türkiye'de. Eylemler yapıldı. Sorun çözüldü, çözülecek derken 19 Aralık 2000'de, sabaha karşı hapishanelere "Hayata Dönüş Operasyonu" düzenlendi.

Türkiye'de insanlar yataklarında derin uykuydaydılar. Sabah uyandıkta savaş alanına dönmüş bir durumla karşı karşıya gelindi.

Berrin Taş'ın *Cehennem Şiirleri*'nin konusu bu.

Şimdi ilk soru şu. Berrin Taş, bu konuya nerden bakmış. Burası önemli. Şairin bakış açısına göre izlek değişir. Bakış açısı yanlışsa izlek de yanlış olur. Sözgelimi, işçiye gariban diye de bakılabilir, tarihi bir görevi var diye de bakılabilir. Bu bakışa göre, izlek değişir.

Berrin Taş konuya, Tolstoy'un sanat için koyduğu şu ilkeden bakmış. *"Sanatın ödevi, düşün biçiminde kavranamaz ve anlaşılamaz olan şeyi, anlaşılır ve duyulur kılmaktır"* der Tolstoy.

Nedir anlaşılmayan.

Yalnızca Türkiye'de değil, bütün dünyada büyük çoğunluk, burjuva dünyasının bütünlüğünü, bu bütünlüğün tarihi kategori olduğunu göremez. Öncesizdir, sonrasızdır burjuva dünyası.

Sokaktaki insanı kınamıyorum. Bütünlüğü görebilmek için ciddi bir soyutlama gerekiyor. Bunu geçiyorum. Görenler var ama. Kavramlarla oynayarak bu geçiciliği, öncesiz-sonrasız bir tarih diye göstermek istiyorlar. İkiye ayırıyorum kavramlarla oynayanları. Birileri, tarihin sonu geldi diyor. Öbürleri de "reform, reform" diyor.

Marks'la, Engels, eğlenceli bir öykü anlatırlar. Şöyle, *"Bir zamanlar yürekli adamın biri, insanların*

salt yerçekimi fikrine saplandıkları için suda boğulduklarını sanıyordu. Ona göre, insanlar, örneğin, bunun dinsel boş inanlara dayanan bir düşünce olduğunu söyleyerek bu fikri kafalarından çıkarıp atsalardı, ondan sonra artık her türlü boğulma tehlikesinden korunmuş olurlardı." (13)

Şimdi yürekli insanlar, kavramlarla, tarihi süreci durduracaklarını sanıyorlar... Reformcular da böyle...

Hapishanelerde reform.

Gençliğimde de Devlet İktisadi Teşekkülleri'nde reform çok konuşulurdu. Sonunda bu, önüne gelene satma reformuna dönüştü. Belki bir gün hapishaneleri de özelleştirirler.

Berrin Taş, reformcu gibi bakmıyor hapishaneye... Hapishane orda, dünyadan yalıtılmış bir biçimde, çevresi duvarlarla sarılı tekil olarak duruyor.

Görünüm bu.

Berrin Taş, bu görünümü kırıyor. Hapishaneyi burjuva dünyasına oturtuyor Berrin Taş. Bu, nesnel gerçekliğin, doğru, sağlıklı yansıması oluyor.

Şöyle diyor Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde, *"zamanın penceresinden / gözlerime / bir fotoğraf düşüyor / kimbilir / hangi dünya savaşından / çalınmış görüntüler / birer birer bugüne düşüyor"*

Dizeler somutta kalmıyor. Yüksek bir soyutlamayla, burjuvazinin dünyayı, hapishaneye dönüştürdüğünü gösteriyor.

Gerçekten de durum böyle.

Tekil hapishane burjuvazinin hapishaneye çevirdiği dünyada. Burjuvazinin hapishaneye çevirdiği dünyada sürekli savaş var. Saldırgan emperyalizm, saldırganlığını örten bir dille, dünya insanlarını kanla ateşle sindirmek istiyor. Saldırılar, "demokrasi", "barış" kelimeleriyle örtülüyor.

Burjuvazi dille örtüyor olup biteni.

Türkiye'de hapishaneler, "Hayata Dönüş Operasyonu'yla... bu savsözle savaş alanına dönüştürüldü.

Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde, bu savsözleri şöyle yırtıyor, *"kimbilir / hangi dünya savaşından / çalınmış görüntüler / birer birer bugüne düşüyor"*

Şunu kabul etmek gerekiyor. Akli bir olay değildi, "Hayata Dönüş Operasyonu" Sonucun, savsöze uymaması bunun belirgin kanıtı.

Berrin Taş'ın dediği gibi olay geçer gider. Fotoğraf kalır. Somut insanın oluşturduğu tarih, o gün olumlu sanılanı olumsuzluklayarak ilerler. O zaman görülür doğrular. Bugünün insanı Spartaküs'e Romalılar gibi bakmıyor.

Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde savsözü ayıklıyor, doğrunun şimşeğiyle olanı gösteriyor, *"kimbilir / hangi dünya savaşından / çalınmış görüntüler / birer birer bugüne düşüyor"* diyor.

Burda bir noktayı belirtmem gerekiyor. İnsanların barış içinde yaşayacağı bir dünya devleti tasarlayan Farabi, yöneticilerde kimi özellikler arar.

Farabi'ye göre yönetici, *"... kendisine söylenilen her şeyi iyi anlama ve idrak etme yeteneğine sahip olmalı, konuşan kişinin maksadına veya bizzat şeyin kendisinin mantığına uygun olarak onu anlamalıdır."* (14)

Burda önemli olan nokta şu. Yönetici, *"şeyin kendisinin mantığına uygun olarak onu anlamalıdır."*

Olayımızda şeyin kendisi cezaevidir. Cezaevinin amacı, bu şeyin mantığına uygun olarak düşünürsek, cezaevine konan kişinin, kişiliğini sıfırlamak değildir.

Sincan F Tipi Cezaevi'nden çıkan Hasan Tiryaki, bakın ne diyor, *"Ne insan vardı ne de farklı renk. Zaman ve mekan bilincini yitirdik. Zamanla renkli mektup kağıdını dahi aramaya başladım. Bu renkli kağıtlar bile özlediğim şeyler haline gelmişti. İnsan yüzüne hasrettim."* (15)

Bu durum, şeyin kendisinin mantığına uygun değildi. Sorun cezaevindekilerle sınırlı değil. Bakın ne diyor Servet Çolak, *"İş makineleri, bombalar, kurşunlar ve yakmalarla dört duvar arasına sıkıştırdığı insanların yaşamını söndürenlerin, bu travmayı, bütün topluma yayarak, toplumda korku, boşluk, umutsuzluk, amaçsızlık ve hiçlik duyguları"* (16) uyandırmışlardır.

Söylemek istediğim şu. Nerden bakılırsa bakılsın, *"Hayata Dönüş"* diye adlandırılan eylemin *"şeyin kendisinin mantığıyla"* hiçbir ilgisi yok.

"Hayata Dönüş" eylemi, birçok yaşamı söndürdü. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde şöyle der, *"unutuşun kitlediği ağızlar / geleceğe yalan söylediler"*

Tarih unutulmuştur. Tarihteki insan başarıları unutulmuştur.

İnsandan, insan haklarına geçiş, uzun bir mücadeledir. Yüzyıllarca sürmüştür bu mücadele. İnsan hakları, insanın başarısıdır. Bu başarı unutulmuştur. Kitlenmiştir bu yüzden ağızlar. Doğrular söylenmemiştir geleceğe.

Günbatımının Yitirilişi

Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'ne öznelci sanatın eleştirisiyle başlar. Alan temizlemesine benzer, yürekli bir çıkıştır bu. Şöyle der, *"Nicedir / uyuyordu sanat / uçuşan sözcüklerle / bulanık resimler arasında / silinmişti insan yüzü"*

Gerçekten de Türkiye'de sanatın durumu böyle. Sanat, insanla gerçeklik arasında, örtülü, bulanık bir dil oluşturdu. sisli, örtülü dil, insanın gerçekliği görmesini engelliyor. Böylesi sanat, insan için yapılmıyor. İtekliyor, dirsekliyor insanı.

Göz gözü görmüyor bu dille.

Bütün sanatçıların böyle olduğunu söylemiyorum. Egemen sanattan söz ediyorum. Şimdi bunun üstünde bir kez daha durmak gerekiyor.

Ben bunları yazarken, Filistin'de kurtuluş mücadelesi veren Arafat öldü. Emperyalist saldırgan ABD, Irak'ta Felluce'yi yerle bir ediyor. Camiler basılıyor, yaralılar, çocuklar kurşunlanıyor. Her yerden acı haberler geliyor.

Umarsız acılar içindeyim. Genel durum bu.

Özel duruma geldikte... Sanatçı üç arkadaşımın sağlık sorunu var. Üçü de ameliyat oldu. Daha tatsızı, bir arkadaşımın gencecik torunu kendini öldürdü.

Hem genelde, hem özelde sıkıntılı, tatsız durumdayım. Kısa erimli düşündükte bunalır insan. Bunalan sanatçı, bunalımını, öznel durumunu, nesnel gerçeklik sanır. Tür bilincine çıkamaz. İnsan başarılarını unutur.

Örnek veriyorum. Kafka'yı seviyorum. Anlıyorum Kafka'yı. Ama dünyayı hiçleştirmesine, dünyayı belirsizleştirmesine katılmıyorum.

Peki neden böyle yapıyordu Kafka. Son derece görkemli betimlemelerle gerçekten beni sarsan Kafka, sözgelimi neden Şato'yu belirsizlikte bırakıyordu.

Kafka'nın insanları, neden hiçlikte dolanıp dururlar. Kafka, öznelini aşamadı da ondan. Babasının terbiye yöntemi, Kafka'yı hiçlik, belirsizlik dünyasına kapamıştı.

Babasına yazdığı mektup, yürekler acısıdır. Bakın ne söylüyor Kafka, *"babam karşısında böylesine bir hiç olduğum bir kahredici duygunun altında ezilip durdum (...) Yaşadığım yerde aşağılanmış, hesabı görülmüş, savaşa yenilgiye uğratılmıştım; başka yere kaçıp kurtulmak içinse kendimi zorlayabildiğim kadar zorluyor, ama çabalarım sonuç vermiyordu. Çünkü bendeki güçlerle gerçekleştiremeyeceğim bir eylem vardı ortada; bendeki güçler, söz konusu eylemin kimi ufak parçalarının üstesinden gelmeye yetecek kadardı ancak / işte böyle bir durumdayken meslek seçme özgürlüğü sunuldu tarafıma. Ama bakalım böyle bir özgürlüğü kullanacak gücüm kalmış mıydı? (...) ben -savaşın koşulları ve yaşamın gereği kesinlikle böyle buyuruyor- hiç'i seçmek zorundaydım."* (17)

Kafka'nın iç dünyası, özneli böyle. Kafka, öznelini bütün dünyaya taşıdı. Onun insanları hiçliği yaşar. Öznel dünyası yüzünden insan başarılarını göremedi Kafka.

İnsan başarılarını görebilmek, sanatçılar açısından son derece önemlidir. İnsan, Kafka'nın gördüğü gibi olsaydı, yok olur giderdi. Ateşi eline alması, tekerleği bulması insan başarılarıdır hep. İnsan, bu başarılarıyla güzel, sınıfsız dünyayı kuracak.

Tür bilincine çıkamayan sanatçı, bu başarıları göremez. Öznelindeki hiçliği, bunalımı, eserlerine taşır.

Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde bu durumu şöyle anlatır. *"şiirler konuşmuyordu / kapandı şair / yoksunluğun karanlık mağarasına / söz erteledi gücünü / sanatçı / kırılmış bir dal / yitir bir düş / kuşatılmış zakkum çiçeği"*

Nerde şair. Neden erteledi söz, gücünü.

Berrin Taş, eğretileme yapar burda. Mağaraya götürür okuru. Platon'un mağarasıdır bu. Mağara öznelci sanatçının dünyasıdır. Mağaradaki öznelci şair, gölgeleri gerçek sanır. Yabancılaşmıştır hem dünyaya, hem de kendisine. Burjuvazinin ideolojisiyle zincirlenmiştir mağaraya.

Kendindedir öznelci şair.

Sevgideğer yolarkadaşlarım, görüyorsunuz değil mi öznelci şairi. O, mağaranın dışındaki mücadeleyi, mağaranın dışındaki aydınlığı göremez.

Peki, mağarasında n'apar öznelci şair. Biçimle süsler dünyasını. Avunur onla. Ama Berrin Taş, durmaz şöyle seslenir, *"unuttu / düşlerin efendisi / ağzının mühürlendiğini / unuttu konuşamadığını // seslendi / boğulmuş mırıltılarla / ölmek / bir daha uyanmamak değildir / yitirmektir günbatımını"*

Ağır bir vuruştur, öznelci şaire. İnsan başarılarını unutan şaire. Öznelci şair günbatımını yitirmiştir. Güneş yoktur onun dünyasında. Hep karanlık dünyası.

Biliyorsunuz değil mi, sevgideğer yolarkadaşlarım, günbatımını yitiren, gün doğmunu da yitirir.

Gözün Gösterdiği

Cehennem Şiirleri, üç uzamdan oluşur. Dün, bugün, yarın. Uzamlar evdir, cezaevidir, antik dönemdir, bugündür, yarındır.

Uzamlar birbirinden çıkar. Uzamların birbirinden çıkması, mekanik değil, diyalektiktir. Diyalektik, içeriğin zorunlu kıldığı yeni biçimdir.

Şair, içeriği dışlaştıracak, içeriği taşıyacak bir biçim... yeni bir biçim oluşturmuş. Bu biçim, cezaevine yapılan eylemi tekilden çıkarır. Eylemin, hem tarihi, hem ideolojik bağlantılarını gösterir.

Bu diyalektik kurgu üstünde yükselir eser.

Cehennem Şiirleri, gece yarısında başlar. Daha "Hayata Dönüş Operasyonu" yapılmamıştır. Az sonra başlayacaktır "operasyon" Zaman gece yarısıdır, uzam Ayşe Ana'yla Fadima Ana'nın evidir. İkisi de uyumaktadır. Ayşe Ana, *"Yüreğinde bir ağrıyla"* uyanır. Bir düş görmüştür. Ayşe Ana'nın düşünü şöyle anlatır Berrin Taş, *"Düşünde alevden bir top görmüştü. Oğlunun kara gözleri alevden topun ortasında"*dır.

Burda duruyorum.

Gözü düşünüyorum... gözü düşünüyorum. Devrimcinin gözü alevden topun ortasındadır. Kendisi, acıyı, anasına bırakıp gidecektir.

Göz, hem devrimcinin tekil gözüdür, hem de olageleni gören insanlığın gözüdür. Tekil göz gidecektir, ama insanlığın gözü kalacaktır. İnsanlığın gözü üretken anaya bırakılmıştır.

Ana, o gözü çoğaltacaktır, büyütecektir.

Göz, başka bir uzamda. Kezban Ana'nın uzamında dönüşür. Kezban Ana şöyle düşünür, *"kızım... ah kızım / seni nere saklasam / gözümün içine mi saklasam"*

Göz hem gözdür, kendisidir, hem kendisi değildir. Bu, diyalektik kurguyla sağlanır. Diyalektik kurgu, somut, soyut uğraklardan geçer. Bu geçiş sürecinde gerçekliği gösterir okura.

Derisini Pazara Götüren

Burjuva devrimi, 1789'da, özgürlük, eşitlik, adalet savsözleriyle sarstı dünyayı. Güzel bir dünya için... cezaevsiz bir dünya için kalkıştı halk.

Binlerce yıldır beslenen umut, insanlığın bağrında yeşerecekti. Esenlikli bir dünyada yaşayacaktı insan. Yeni bir toplum sözleşmesi yapılacaktı. Burjuvazi bu umudu yerle bir etti. Sav sözlerinin tam karşıtı bir dünya kurdu. Dünyayı cezaevine çevirdi.

Marks'ın deyişiyle burjuva dünyasının, *"gizli kapaklı"* bir alanı vardır. Marks, şöyle anlatır bu alanı, *"Burada egemen olan yalnızca Özgürlük, Eşitlik, Mülkiyet ve Bentham'dır. Özgürlüktür, çünkü metaın, diyelim, emek-gücünün hem alıcısı, hem satıcısı yalnızca kendi serbest iradelerinin etkisi altındadır. Serbest taraflar olarak sözleşme yaparlar ve vardıkları anlaşma, ortak iradelerinin ifadesinden başka bir şey değildir. Eşitlikçidir, çünkü birbirleriyle basit meta sahipleri olarak ilişki içine girerler ve eşdeğeri, eşdeğerle değiştirirler. Mülkiyettir, çünkü taraflar kendi malı olan şeyler üzerinde tasarrufta bulunurlar. Ve Bentham'dır, çünkü her iki taraf da yalnızca kendisini düşünür. Bunları bir araya getiren ve ilişki içersine sokan tek güç, bencillik, kazanç ve özel çıkardır. Herkes yalnız kendini düşünür, kimse geri kalana kulak asmaz."* (18)

Marks, burjuva dünyasında egemen olanı şöyle sıralar. Özgürlük, Eşitlik, Mülkiyet, Bentham... Burdaki alaycı vuruşu anlatabilmem için, Bentham'ın yararlı bir felsefeyi savunduğunu söylemem gerekir. Marks, Bentham için *"burjuva budalalığının dehası"* der.

Burjuva budalalığının dehaları, kötü bir dünya oluşturdular. Böyle bir dünya oluşturmak için bireydeki tür bilincini kırdılar. Tür bilinci kırılan birey yalnızca kendini düşünen kof bir bencil yaratığa dönüştü.

Yeniden Marks'a dönüyorum. Gerçekliği gösteriyor Marks, şöyle, *"Eski para sahibi, şimdi kapitalist olarak önde çalımla yürüyor, emek-gücü sahibi, onun emekçisi olarak peşi sıra izliyor. Biri önemli insan pozunda, sırıtkan, işbilir, öteki, sıkılgan, çekingen, kendi derisini pazara götüren ve yüzülmekten başka umudu olmayan bir kimse gibi."* (19)

N'oldu... Eşitlik, adalet, özgürlük, mülkiyet *"gizli kapaklı"* alanda değiştirildi. Burjuvazinin parasıyla emekçinin derisi değiş-tokuş edilecektir.

Peki, bu alanda özgürlük var mıdır. Vardır. Emekçi derisini satıp satmamakta özgürdür.

Peki, bu alanda adalet var mıdır. Vardır. Derisi emekçinin mülküdür. Bu mülkün satışı adil olmalıdır.

Peki, bu alanda eşitlik var mıdır. Vardır. Emekçi derisini, eşdeğerle değiş tokuş edecektir.

İyi, ama burjuvazinin savsözlerinde bunlar var mıydı. Eskilerin vurgu yapa yapa, üstüne basa basa "İhtilal-i kebir" dedikleri 1789 burjuva kalkışması, insana güzel bir dünya için söz vermişti. Bu dünyada cezaevi olmayacaktı.

Şimdi karşımıza geçmişler modern cezaevinden söz ediyorlar. Modern ile cezaevi yan yana gelmeyecek iki kavram.

Yıldızlar birer portakaldır desem, bu bir imge sayılır. Ama ben diretsem, hayır desem, yıldızlar birer portakaldır, bu sav en azından alaysıdır. Modern kavramıyla cezaevi kavramını yan yana getirmek, ekstra ekstra postmodern bir alaysıdır.

Hemen burda hapishanesiz bir dünya için yola çıkan burjuvazinin yüzüne alevli bir ayna tutmak gerekir. Bu ayna onun tarihidir.

Berrin Taş bunu yapar. *Cehennem Şiirleri*'nde burjuvazinin yüzüne alevli bir ayna tutar. Modern cezaevi için işlem başladıkta zaman durur. Şöyle anlatır Berrin Taş, *"zaman / geçip gitmek istiyordu / bahar dallarına / buğday tarlalarına / gelinciklerin oynaştığı / yağmurun yıkandığı bir dünyaya / zaman geçip gitmek istiyordu"*

Çalışanın omuzlarında, ellerinde insani bir dünyaya gitmek istiyor zaman. Buğday tarlalarıyla üretkenlik, gelinciklerle esenlik, yağmurun yıkanmasıyla temiz bir dünyaya gönderme yapar şair. Ama *"geçit vermedi bir kurşun / o ilk çığlık / yere çaldı zamanı / zaman paramparça"*

Türkiye, cumhuriyet aydınlanmasıyla birlikte zamanı yakalamak için harekete geçti. Ama zamanı yakalayamadık. Zamanı yakalamak için çözüm önerenler cezaevlerinde çürütüldü.

Zamanın çok gerisinde kaldı Türkiye.

Cehennem Şiirleri, bu yanıyla yalnızca cezaevini anlatmıyor. Türkiye'nin nasıl zaman dışı bırakıldığını da gösteriyor.

Cehennem Şiirleri'nde parçalanan zaman annelerinin gözbebeklerindeki acıya takılır.

Tarihi Delen İşaret Parmağı

Cehennem Şiirleri'nin, insanı heyecanlandıran estetik nesne oluşu, bir kez daha söylüyorum, diyalektik kurgusu.

Diyalektik kurgu, eserin kapsamını da genişletiyor. Zamanda görülür bu. Zaman, insanileşmeye gidişin ögesidir. Zaman aydınlanmadır. Ama zaman durdurulmuştur. Zaman üretken annelerin gözündedir şimdi. Acıya takılmıştır. Ama orda durmayacak. Zamanı kimse durduramayacak. Doğurgan anneler, zamanı ilerletecek çocuklar doğuracak.

Anaların gözbebeklerindeki acı, doğaya taşınır. Acının uzamı değişmiştir şimdi. Şöyle, *"dağlar devrildi hiddetinden / devrildi menekşelerin üstüne / söylendi boğuk homurtularla / ne işe yarıyor heybetim // yıldızlar küskün / yıldızlar konuşmuyor / yıldızlar yol göstermiyor gemicilere / yıldızlar aydınlığı alıp gitti // gökle yer birbirine girdi / toprak ana / doğuran besleyen büyüten değil artık / yağmur bulutla yer değiştirdi / güneş ayla yer değiştirdi / asmalar üzüm vermiyor"*

Burjuvazi dünyayı karartmıştır. Geceyle gündüz birbirine girmiştir. Yıldızlar çekip gitmiştir. Pusulasız kalmıştır insanlık. Bereketli üzüm bağları kurumuştur.

Tam bu sırada Thomas Paine görünür, cezaevi yıkıntıları arasında. Robespierre kara dumanlar arasındadır. Başı önündedir. Yüzü, yangın yeridir.

Thomas Paine şöyle seslenir Robespierre'ye, *"unutmadım kardeşim / Bastille'i yıkarken parçalandı tırnakların / 'dünyayı değiştirmek için / otuz namuslu insan arıyordun' ama burdasın şimdi / bulamadın otuz namuslu insanı..."*

Robespierre, bunun üstüne şöyle konuşur, *"bir zamanlar sen... dedi / gök gürledi / şimşek çaktı / geçmişe uzanan işaret parmağı / öfkenin ışığında tarihi deliyordu / sen... / 'dünyanın herhangi bir yerinde / hapishanelerim boştur / sokaklarımda dilenci yoktur (...) ben onun saadetinin koruyucusu / olduğum için insanlık alemi benim dostumdur denirse / işte o zaman o memleket anayasası / ve hükümeti ile övünebilir' demiştin"*

Dilenci yok. Cezaevi yok. Böyle bir dünya için yola çıkıyor burjuvazi. Oysa IMF'siyle, Dünya Bankası'yla bütün insanları dilenci yaptı. Ya cezaevleri... dolup taşıyor.

Bu burjuvazinin kesin başarısızlığıdır. Robespierre, bu başarısızlık karşısında şöyle konuşur, *"görüyorsun / ölüme alkış tutuyoruz / yaşamak ve yaşatmak yerine / övünemiyor hiç kimse / 'insanlık âlemi benim dostumdur' diye."*

Gerçekten övünemiyoruz, *"insanlık âlemi benim dostumdur"* diye. Burjuvazi, insanı, insana düşman etmedi yalnızca. İnsanı, kendisine düşman etti. Bunu gösterir Berrin Taş.

Cehennem Şiirleri'nde, Robespierre'nin sözleri, burjuvazinin tepesine cehennem balyozu gibi iner.

Şiirin gücünü gösterir bu. Söz, doğru bir biçimde söylenirse, işte *Cehennem Şiirleri* gibi estetik bir nesne çıkar karşımıza.

Bu, insanın başarısıdır. İşte bu başarıyla *Cehennem Şiirleri*, öbür insanla ilişkiye girebiliyor. Ne güzel söylemiş Feuerbach, *"Hakiki diyalektik, inzivaya çekilmiş düşünürün kendisiyle monoloğu değil, Ben ile Sen arasındaki bir diyalogtur."* (20)

Cehennem Şiirleri, Berrin Taş'ın ben'iyle, okurun arasında karşılıklı konuşma. Karşılıklı konuşma, estetik nesne olan *Cehennem Şiirleri*'nin estetik özneye dönüşmesiyle oluyor.

Başarılı sanat eserinin temel özelliğidir, estetik nesnenin, estetik özneye dönüşebilmesi.

Kültürel Miras

Kültürel miras konusunda modernistleri şöyle eleştirir Lukacs, *"Bunlar* (Modernistler, C.G) *halkın tarihini bir büyük 'perşembe pazarı' ya da 'döküntü çarşısı' sanmaktadırlar. (...) kültürel miras, isteyenin istediği zaman istediğini çekip alabileceği ve aradığını bulana kadar karıştırıp, alt-üst edebileceği bir cansız nesneler yığınıdır. İçinden her istenilenin ayrılıp alınabileceği; sonra da o anki durumun gerekleri neyse, ona göre yeniden başka şeylerle biraraya getirebilecek bir şeydir."* (21)

Modernistler böyle bakıyor kültürel mirasa. Lukacs'ın da belirttiği gibi kültürel mirasta sorun şudur. Nerden bakıyorsun, nereye bakman gerekir. Bunu, açık-seçik kavramış olmak zorunlu.

Berrin Taş, kültürel mirasa, nerden bakacağını, nereye bakması gerektiğini açık-seçik kavramış. Burjuvazi'nin iki devrimcisini, Türkiye'de cezaevi yıkıntılarının ortasında karşılaştırmak, "Ne söyledin, n'aptın" hesabının sorulmasıdır.

Şimdi *Cehennem Şiirleri*'nde öbür miras ögelerini görelim.

İlkin İksion... İksion, mitolojide kötü bir kişidir. Birçok kötülük yapmıştır. Buna karşın Zeus, acıdığından bağışlar onu. İksion akıllanmaz. Hera'yla ilişkiye girmek ister. Zeus, Hera'ya benzeyen bir bulutla İksion'u dener. Bulutla cinsel ilişkiye girer İksion. Bunun üstüne Zeus, İksion'u sürekli dönen alevli bir tekerleğe bağlar. Gökyüzüne fırlatır.

İksion, *Cehennem Şiirleri*'nde şöyle görünür, *"Zeus'un göğe fırlattığı İksion / alevli tekerleğinde / yana döne cezasını çekerken / gözlerini aşağıya çevirdi // baktı insanların haline / hey dedi, n'oluyor size / tamam ben gaddarım anladım / ya siz / siz nasıl da birbirinizi yiyorsunuz // korkunç bir gürültü / toprağın / bulutların / dağların / gökteki yıldızların / isyanını bildiriyordu // şimşeğin aydınlığında // parçalanmış zamanı gördü İksion / donup kalmış*

gözbebeklerini zamanın / silahların üzerine yürüyen alevden topa baktı."

İksion hem kendisidir, hem kötülüğün simgesidir. Bu kötülük dünyaya baktıkta ilkin, insanın insanı yemesini, kof bencilliğin kapışmasını görür. Bu kapışma dünyayı yok edecek noktaya gelmiştir. Bakın ne diyor Ali Külebi, *"Kitle imha silahları arasında fizik tahrip açısından en etkili ve hatta yerküremizi tamamen ortadan kaldırması olası olanlar nükleer silahlardır."* (22)

Biyolojik silahlar için de şöyle diyor Ali Külebi, *"Bu silahlar temel olarak insanlara yönelmiştir. Etkilerinin kontrol edilip sınıflandırılması açısından yalnız kullanan taraf için değil, tüm insanlık için çok tehlikeleri oldukları ortadadır."* (23)

İşte birbirimizi yeme noktası.

İksion daha sonra alevli topu görür. Bu alevli topta, devrimcinin gözü vardır. iksion, bunun üstüne binlerce yıl sonra, *"suçun ve cezanın bilinmediği / bir vatanım olsaydı..."* der.

Hiç kuşku yok, burjuvazi, bir gün tarihten çekilecek. Belki o zaman mitolojik bir öge olarak bir şairin eserinde dillenecek. Cezaevlerinde yaptıklarına bakacak, bir özeleştiriyle insanın karşısına çıkacak.

Nasıl, İksion, önüne gelene kötülük yaptıysa, burjuva dünyası da durmadan kötülük üretiyor. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde bunu İksiyon'la gösteriyor.

Boyun Eğmek

Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nde bir başka uzamda Antigone'yi, İsmene'yi, bir de anneleri karşı karşıya getirir.

Sorun şudur. İnsani açıdan suç olmayan, ama geçerli yasalara ya da buyruklara göre suç sayılan bir durumda insan n'apmalı.

Sofokles'in *Antigone* adlı tragedyasında konu şudur. Tebai krallığı için çarpışan iki kardeş Polneiker'le Eteokles birbirini öldürürler. Kral Kreon, Polneiker'in gömülmemesi için buyruk verir.

Ölen kişinin gömülmesi, akrabaları için kutsal bir görevdir. Bir kralın bunu engellemeye hakkı yoktur. Üstelik böyle bir buyruk, tanrılara karşı işlenmiş bir suçtur. Ama kral Kreon, bu konuda diretir. Polneiker gömülmeyecektir.

Antigone, kralın buyruğuna karşı gelir. Polneiker'i gömmek için harekete geçer. Öbür kardeş İsmene'ye geldikte, İsmene kralın buyruğuna boyun eğilmesini ister.

Cehennem Şiirleri'nde bu sorunun nasıl ele alındığını görelim. *"Yıkılıyordu tarih / geçmiş, bugün, gelecek / birbirine karışmıştı / yarıklardan toprak kokulu Antigone göründü / diri bir sesle konuştu / 'Bir yüktür toprak / vatan ne tek başına toprak / ne de evdir, / birinin terini akıttığı yer / ya da ateşin karşısında / aciz kalan ev değildir / ne de boyun eğdiği yerdir / bunlar değildir insanın vatan dediği."*

Emine Ana, Antigone'ye şöyle seslenir, *"Antigone / yavrum biricik kızım / daha önce hiç tanımadım seni / görmedim yüzünü / ama duyuyorum şimdi / vatan hakkında söylediklerini / anlıyorum / zamanın dışında yaşadığını / ölümlülerin henüz kavrayamadığı / bir başka mevsimde / sonsuza dek soluk alacağını // Antigone / yavrum, biricik kızım / Elif'im de senin mevsimine göçtü / boyun eğmedi uğursuza"*

İsmene bütün bunlara karşıdır. Karanlıktan sesi duyulur. Öfkelidir. Tıslayarak şöyle konuşur, *"'Eğilmeyi büyüklüğün ölçüsü sayarım ben / Korkaklar örneğin kızkardeşim / Eğilmek gücünden yoksundurlar / Onların büyüklükleri soğuk bir kasılmadır / Öyleyse nedir, o gururları, erdemleri nedir?'"*

Acı karşısında eğilmeyen analar, İsmene'nin çevresini sarar. Kiminin çocuğu vatan, kiminin çocuğu devrim için ölmüştür. Tartışma başlar. Berrin Taş, bu tartışmada sorunu şöyle belirler, *"hiç dinmeyecek / bir ağunun / dile gelmesiydi / çarpışmasıydı / vatan insan yaşam / kavramlarının / anaların yazgısıyla çatışmasıydı bu (...) Analar / ölüme / sağlam bir yanıt arıyorlardı."*

Güzel bir dünya için mücadele eden Anna Seghers görünür. Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*'nin girişinde öznel sanatçıyı eleştirir. Bunu gördük. Eserin sonuna doğru, Anna Seghers'in diliyle sanatın işlevini belirler.

Cehennem Şiirleri'nde Anna Seghers şöyle başlar konuşmaya, *"Sanat, büyük alanları göz önünde tutmadı."*

Sanatla doğrular anlatılmalıdır. Anna Seghers'in sanata yüklediği bu işlev, anaları şöyle düşündürür, *"Analar / şaşkınlıkla / yarın umudu arasında / suskunlaştılar / gelecek / yeni tohumlara / gebe olabilir miydi."*

Seghers, sürdürür konuşmasını. Sanat, gençliği yalanla çürütmüş tasarımlardan kurtarmalıdır. *"Bireyin ne demek olduğunu yeniden duyumsamalıdır."*

Analar yeni bir umutla bakarlar geleceğe. Kuşkuludurlar, ama umut derinlerde kök salmıştır. *"Yağmur damlaları / söndürebilir mi / göğsümüzdeki yangını"*

Anna Seghers girer araya. Sanat, özgür bireyin gelişimine katkı yapmalıdır. *"Sanat, ulusu, ne ırk olarak, ne de kanın ve toprağın ürünü diye betimleyecektir."* Bu sırada Rabia görünür. Uzaklardan Rabia, *"adım adım yaklaşıyordu / bir elinde meşale / öteki elinde / bir testi su"*

Seghers, Rabia'nın gelişini izlerken konuşmasını sürdürür, *"Sanat, ulusu, aynı ülkede ortak çalış-*

manın, kültürün, tarihin aracılığıyla, toplumsallaşma sürecinde bir bütün olarak betimleyecektir. Sanatçının ayağa kaldırmakla yükümlü olduğu üçüncü değer insanlıktır."

Yurt sevgisinin, silahla, öldürmeyle, ölmeyle özdeşleştirildiği bir dönemden geçtik. Bu dönemi, bütür bütün geride bıraktığımız söylenemez. Bu açıdan *Cehennem Şiirleri*'nde yurt kavramının, ulus kavramının Seghers'in diliyle betimlendirilmesi son derece önemli.

Cehennem Şiirleri'nde sözü edilen Rabia, 713-801 yılları arasında yaşamış bir Sufidir. Rabia'nın tanrı sevgisi cezaya, ödüle dayanmayan bir sevgidir. Bundan ötürü bir elinde su testisiyle, öbür elinde meşaleyle dolaşırmış.

Cehennem Şiirleri'nde şöyle konuşur Rabia, *"Bu suyla / cehennemi söndüreceğim / bu ateşle de / ödül diye bellediğiniz / cenneti yakacağım"*

Daha sonra Rabia, anaların üstüne bir ışıltı bırakarak geleceğe süzülür.

Rabia, kişilikli, güçlü bir kadındır. Gelecek onda cennetsizdir, cehennemsizdir. Aydınlıktır gelecek.

Bu aydınlık, insana güvenin aydınlığıdır.

İç Yapı

Cehennem Şiirleri'nin iç yapısı, üç sanat türünden oluşur, lirik, dramatik, trajik. Bu ögeleri, epik-diyalektik kurguyla edimleştirir.

Lirik ögelerde Berrin Taş'ın olgulara, insancıl bakışını görürüz. Cezaevi operasyonundan sonra, doğayı şöyle betimler Berrin Taş, *"bütün kuşlar gidiyor birer birer / kanatlarını bırakarak cami avlularında / mazota bürünmüş seslerini / kentlerde unutup / gidiyorlar / arkalarına bakmadan"*

Berrin Taş'ın insancıl lirizmi, iklye ayrılan, iki kategoride birbirine düşman gösterilen analara yer verdiği bölümlerde görülür.

Berrin Taş, siyasetin karşısına insancıl lirizmiyle karşı çıkar. Bu lirizm, kırılgan, iç dünyada kalmış bir lirizm değildir. Berrin Taş'ın lirizmi mücadele eden, "Hayır" diyen lirizmdir.

Lirik ögelerin yanında dramatik ögeleri de görürüz.

Çatışmalar zihni değildir. Yaşamdan, tarihten çıkar çatışmalar. Karakterlerin canlandırılışı, betimlenmeleri nedenselliği, eserin iç yapısını güçlendirir. Sözgelimi, Robespierre, işaret parmağını geçmişe uzatmadan önce gök gürler, şimşek çakar.

Hamiyet Ana'nın yürüşüyşü şöyle gösterilir, *"Uzaktan Hamiyet Ana göründü / başı yukarda / gözleri ufku delerek / ötelere uzanıyor / telaşsız / kararlı adımlarla / ağır ağır yürüyor."*

İsmene'ye doğru şöyle yürür Antigone, *"Antigone / kan rengine dönmüş / dumanlar arasından / İsmene'ye doğru / yürüyordu // Yüreği yangın yeri / tüm analar / acıyla eğitilmiş başlarını / Antigone'ye çevirdiler // İsmene / suskunluğun boşluğunda / eteğindeki taşları döktü."*

Eylemli anlatımlarla kişiler canlanır. Bu canlandırma trajik çatışkıyı pekiştirir. Pospelov, şöyle der trajik çatışkı için, *"... trajik çelişkiler, toplumsal gelişim süreçlerinin içinde oluşuyorlar ve bireysel ya da rastlantısal değil, fakat tarihsel-toplumsal karakter taşıyorlar."* (24)

Berrin Taş, olayın tarihsel-toplumsal karakterini görmüş.

Peki, bu bakış açısı ne getirmiş esere. Şu biliniyor. Sınıflı topluma geçişten beri, insanın özgürleşme mücadelesi sürüyor. Sanayi devrimine kadar, siyasal açıdan özgürleşmenin yeterli olduğu düşünülüyordu. Marks'la Engels ekonomik özgürlük olmadan, insanın özgür olamayacağını gösterdi. Ekonomik özgürlük, artı-değerin toplumsallaşmasıyla, sınıfsız bir toplumda gerçekleşebilir.

Cehennem Şiirleri'nde trajik öge, tarihsel toplumsal karakterle gösterilmiş. Mücadele, sınıfsız toplum içindir, insanın özgürleşmesi içindir. Bu mücadele, çeşitli uğraklardan geçerek, insan özgürleşene kadar sürecektir.

Bu mücadelede acı çekilecektir. Berrin Taş, acı sorununu işlerken, son derece keskin bir dönemeci başarıyla aşmıştır.

Keskin dönemeç şudur. Olaya acıyarak bakılabilir. Bu durumda *Cehennem Şiirleri* arabeske dönüşürdü. Acıdan kıvranan, saçını başını yolan, kendini yerlere atan analar. Hayır. Hiçbiri yok burda.

Anaların acısı, insanidir.

Cehennem Şiirleri'nde trajik mücadeleye girişen kişiler gösterilmez. Bu, mücadeleyi kişisellikten kurtarır.

Okur onları şöyle görür. Gözdür onlar... ölüsü dirisi bulunmayandır... düşlere düş ekleyendir... onlar, yıldızların isyanıdır... onlar, anaların göğsündeki yangındır... dirençli uzun bir gecedir... alevden toptur.

Sessel ritmin yanında, öğeler arasında ritm, tarihsel gidiş gelişler, doğa betimlemeleri, *Cehennem Şiirleri*'ne düşünsel-estetiksel haz kazandırır.

Yangının Şiiri

Cehennem Şiirleri, bir yangının şiiridir.

Nasıl bir yangındır bu.

Herakleitos, *"Nasıl ateşe yaklaştırılan kömürler başkalaşarak ateşleşirlerse"* (25) der. Ateş... yangın, *Cehennem Şiirleri*'nde dönüştürücü, değiştirici öge olarak alınmış.

Değiştiren, dönüştüren ilerici bir yangındır bu.

Trajik çelişki tarihin bir uğrağında çözümlenmeyebilir. O uğrakta kalınırsa kötümserleşir insan.

Ama insanın özgürleşmesi mücadelesi bir kuşağın değil, bütün kuşakların mücadelesidir. Önemli olan bu mücadeleyi görebilmektir.

Berrin Taş bunu görmüştür. Rabia, anaların üzerine ışıltı bırakarak geleceğe süzülür. O gelecek, insanın özgürleştiği gelecektir.

Cehennem Şiirleri, insanın özgürleşmesi için mücadele edenlerin... insanlığı ilerleten yangınların şiiridir.

* Berrin Taş, *Cehennem Şiirleri*, İnsancıl Yayınları arasında yakında yayımlanacak. İstanbul, 2005.

Dipnotlar

1. Descartes, *Metot Üzerine Konuşma*, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B.Y., Ankara, 1947
2. Ergın Yıldızoğlu, *Bilgi Çağı, Neoliberalizm, Postmodernizm ve Din Devleti*, Millıyet, 17 11.2004.
3. Anna Seghers, *Gerçekliğin Evrensel Mirası*, Çev. Ahmet Cemal, de Yayınevi, İstanbul, 1984
4. a.g.e.
5. a.g.e.
6. a.g.e.
7. a.g.e.
8. Cengiz Gündoğdu, *Soru* adlı eserinde bu soruun derinlemesine ele almıştır.
9. Karl Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Çev. Erdoğan Başar, Sol Yayınlar, Ankara, 1966.
10. Marianne Kesting, *Tarihte ve Çağımızda Epik Tiyatro*, Çev. Yılmaz Onay, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
11. a.g.e.
12. a.g.e.
13. Marks-Engels, *Alman İdeolojisi*, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınlar, Ankara, 1999.
14. Farabi, *İdeal Devlet*, Açıklamalı Çeviri, Prof. Dr. Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, 1997
15. Cumhuriyet, 25.11.2004.
16. Servet Çolak, *Açlık Grevi, Hekim ve Devlet*, İnsancıl, s.01/2002.
17. F. Kafka, *Babama Mektup*, Türkçesi Kamuran Şipal, Cem Yayınları, İstanbul, 2002.
18. K. Marks, *Kapital*, Birinci Cilt, Çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınlar, Ankara, 1997.
19. a.g.e.
20. Feurbach, *Geleceğin Felsefesinin İlkeleri*, Türkçesi Oğuz Özügül, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1991.
21. G. Lukacs, *Gerçekçilik Değerlendiriliyor, Estetik ve Politika*, Çev. Ünsal Oskay, Eleştiri Yayınevi, İstanbul, 1985.
22. Cumhuriyet, Strateji, 15.11.2004
23. A.g.y.
24. G.N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi I*, Çev. Yılmaz Onay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1984.
25. N. Kranz, *Antik Felsefe*, Türkçesi Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1994.

I.Kant

Ethica

Pencere Yayınları
Tel: (0216) 414 64 41

TUTKULU BEN*
(Çağrılı Çağda...)

Attım önceleri, bugünlere geldim
Acı'lı anılarla baş başa kalamazdım ki
İyiydim, iyilik sundum, esip Dünya'ya
Özümü verdim...

Ben çağırdım onları, oraya ben gittim
Gittim de ne oldu, uçku'lar hiç
Cennet'im olmadı! ve onlar için, "tek
Yaşamak ölümden beter" dedim...

Tarih'im yoktu, zaman'a gül diledim
Uzattım ellerimi insanlara
Yandım yakıldım, eyy
Ben tutkularımla kendimi yeniledim...

İsmet Kemal KARADAYI

** Yakında yayımlanması beklenen "Bütün Şiirleri" adlı kitaptan... Daha önce yayımlanmamıştır.*

YOL ÜSTÜNDE FELSEFE

Ömer Nacl SOYKAN

Bir yaşama felsefesi tarzına yol kavramından hareketle girmeye çalışacağım bu denemede, beni asıl ilgilendiren, yolun ereğe varmada araç olduğu anlamından çok, yolda olmanın bir yaşama tarzı olduğu anlamıdır. İnsanın yolda oluşunun onun bir varoluş sorunu olarak görülmesi, başlıca kaygımdır. O yüzden yazıya "yol üstünde felsefe" başlığını koydum.

Yol, düz ve yan anlamlarıyla, aldığı eklerle oluşturduğu yeni sözcüklerle, içinde yer aldığı atasözü ve deyimlerle, sahip olduğu anlam alanlarıyla Türkçede en çok kullanımı olan sözcüklerden biridir. Bilenler bilir; Türkçe felsefe yapmaya önem veren biriyim. Böylesi bir konu, yapmak istediğim felsefe tarzı için biçilmiş kaftan gibi geldi bana. Ama güçlükleri var. İçinde yetiştiğim geleneksel Batı felsefesinden yardım almam oldukça zor. Biraz da zorlayarak orada tek tük çıkış noktaları bulabilmeme karşın, kaynak sorunu var. El yordamıyla yol almak durumundayım. Elbet yine de iki bin beş yüz yıllık felsefeyi sırtımdan atmam söz konusu değil. Buna gerek de yok, Türkçe felsefe yapmak için. Batı felsefesine başvurum, daha çoğu, oradan alacağım kavramların Türk kültüründe, Türkçede olası karşılıklarını bulmak için olacak.

Bilebildiğim kadarıyla, felsefenin hiç kimsenin karşı çıkmayacağı iki tanımı vardır: Biri "bilgelik sevgisi", diğeri *Jaspers*'ın *"Felsefe yolda olmak demektir."*(1) biçimindeki sözüdür. Kökenbilimsel (etimolojik) tanım olan birincisi bir yana, ikincisi bence tam bir tanım sayılmaz. Çünkü bir felsefe tanımı, onun üzerinde inşa edilecek bir felsefe anlayışını getirmeli, onu taşımalı. Oysa *Jaspers*'ın sözü, hem her tür felsefe anlayışı için kabul edilebilirdir hem de felsefenin ne olduğunu belirlemiyor. Bu yüzden ona kimse itiraz etmiyor. Felsefe yolda olmaksa, demek ki, felsefe yapan bizler yoldayız, yol üstünde felsefe yapıyoruz. Türkçe yola ilişkin sunduğu zengin olanaklarla bize âdetâ yol üstü felsefesi yapmayı buyuruyor; gelip geçenin uğrayacağı, hiç değilse başını çevirip bakmasını beklediğimiz bir felsefe.

Yol üstü felsefesinin bir yaşama felsefesi olacağı kendiliğinden anlaşılırdır. Bir dilde bir nesneye ilişkin çok sayıda sözcük olması, o nesnenin o dili kullanan insanların yaşamında önemli bir yeri olduğunu gösterir. Arapların deve, Eskimoların kar hakkında, başka hiçbir dilde bulunmayan kadar çok sayıda sözcükleri olması bu duruma verilen bilinen örneklerdir. Bu açıdan bakıldıkta Türklerin yaşamında yolun ve yolculuğun ne denli büyük bir yer oluşturduğu, dilde göründüğü gibi, tarihsel gerçeklere de uygun düşer. Biz Türkler, hem gerçek hem mecazi anlamda hep yolda olduk, şimdi de öyle: AB yolunda değil miyiz? Üstelik, basından öğrendiğime göre, kimi ekonomi yorumcuları, *"AB yolculuğu tam üyelik hedefine ulaşılmasından daha verimli"* diyor.(2) Belki bu sav kültür alanları için de geçerlidir. İki durumu karşılaştırma olanağı olmadığından hangisinin daha verimli olduğunu şimdiden söylemek olası değil. Ama kültürel anlamda yolda olmamızın, bizi menzile varmış.olmaktan daha çok kamçılayacağı açıktır. Bu bir yana, madem felsefe yolda olmaktı ve madem Türkler de yolda; bir gün karşılaşmaları, beklenir bir şeydir. Ben o günün geldiğine inanıyorum.

Biz Türk felsefecileri, Batı felsefesi geleneğinde yetiştiğimiz, felsefe yapmayı oradan öğrendiğimiz için, doğrudan doğruya aktarma, uyarlama tarzında yaptıklarımızın dışında özgün çalışmalarımızda bile bu felsefenin kavramlarını, kavramsallaştırma, bölümleme (klasifikasyon), gerekçelendirme tarzlarını kullanırız. Bu kaçınılmazdır. Kaldı ki bu tarzlar, insan aklının birliği, bir dilden başka bir dile geçişliliğin olanaklı olması nedeniyle her dil-kültür için de önemli ölçüde geçerlidir. Ama beni burada asıl ilgilendiren, kendi dil-kültürümüzden çıkaracağım felsefi görüşlerdir; onlar başka dil-kültürlere ister aktarılabilsin, ister aktarılamasın. Türkçeden yola çıkan, yoldan çıkmadan yol alan felsefece kısa bir yolculuktur muradım. Ama bunu yaparken içinde yetiştiğim felsefe geleneğiyle bağlar kurmaktan elbette çekinmeyeceğim.

Heidelberg Üniversitesine giden ağaçların gölgesinde bir yol vardır; adı *"filozoflar yolu"* dur (*"Philosophenweg"*). Vaktiyle Üniversitenin filozofları bu yolda konuşa konuşa yürürmüş. Sanırım eski Yunan'dan esinlidir. *Platon*, *Şölen*'de *Sokrates*'ten bir anıyı şöyle anlattırır: Akşam yemeğine *Agathon*'a giden *Sokrates*, yolda rastladığı *Aristodemos*'u da yanına almak ister. Çağrılı olmadığı için çekindiğini belirten *Aristodemos*'a *Sokrates*, *"İkimiz birlikte gi-*

delim" diye karşılık verir; *"Böylece ne konuşacağımız üstüne tartışırız."* Bunun üzerine yola koyulurlar. Yolda *Sokrates*, derin düşüncelere daldığı için geride kalır.(3) Burada dikkatimi çeken iki şey var: Biri yolda konuşa gidilirken felsefe yapılmasıdır. Konuşmanın, konuşmayı belli bir tarzda sürdürmenin felsefe yapmak demek olduğu hep söylene gelmiştir. İkincisi, karşılıklı konuşmanın, tartışmanın, tartışma yoluyla yeni düşüncelere açılmamın önemi yadsınmaksızın derinlemesine düşünmenin tek başına olacağı ve yürümeyi engellediği yönündeki imadır. Ama bazen de tersi olur. Konuşmaya dalıp yürürken yol yitirilir. Bu kez düşünme yürümeyi savurmuştur. Nereye geldiğini bile ayrımlamazsın. Olduğun yerde dursun, şaşkın şaşkın. Yürümeyi durdurmak, bu kez seni derin düşünmeye götürmüyor; tersine derin düşünmeden dolayı yitirdiğin çevrenle ilgini yeniden kurmaya yarıyor. Düşünmenin yürümekle ilgisini bizim kültürümüzde de görüyoruz. *Ahmet İnam*'dan dinlemiştim. Okul öncesi çağı çocuklarıyla felsefe yapma denemesinde bulunmuş. Çocuklara *"Düşünmek nedir?"* diye sormuş. içlerinden biri ortaya gelmiş, iki elini arkasından birleştirerek bir o yana bir bu yana yürümüş, *"Düşünmek budur."* demiş. Çok etkilenmiştim bu olaydan. Türkçe, beş yaşlarındaki çocuğa düşünmeyi somut olarak göstermişti. Dahası, çocukların konuşurken vücutlarını şekilden şekle soktuklarına hepimiz tanık olmuşuzdur. Düşünmenin bedeni hareket ettirmeyle bir ilgisi var. Bedenin hareketi de en iyi yürümede olur. Düşünme beden ilgisi, günümüzde çeşitli deneysel bilimlerin araştırma alanında. Kuşkusuz felsefe de bu alanlar arasında kendisine bir yer buluyor. Ancak bu, eldeki yazının sınırlarını aşıyor

Zamanımızda yaşama felsefesi deyince ilk akla gelen varoluşçuluktur. Bu felsefenin en önemli temsilcisi *Heidegger*'de insan varoluşunun varlıkbilimsel çözümlemesi, temel bir yer alır. Onun, kendisine varoluşçu dendiğinde, *"hayır, ben varlıkbilimciyim"* sözü ünlüdür. Ona göre yalnızca insan varoluşa sahip olduğu için varlıkbilimci demek de bu varoluşu bilen demektir. İnsan varoluşu, doğrudan doğruya insan yaşamına ilişkindir. Türkçe üzerinden bir yaşama felsefesi denemesinde bulunduğum bu çalışmada *Heidegger*'le kuracağım bağıntıda, onun *"varoluşun yurtsuzluğunun* (die Unhheimlichkeit des Daseins) *bir tarzı"* diye nitelediği(4) "dünya içinde var olma" *("das In-der-Welt-sein")* kavramını Türkçe'de *"yolda olma"* ile karşılayacağım; yine benzeri anlamda *"evde olmama"* ("das Unzuhause") dediği şeyi olumsuzlayarak, yani olumsuzu olumsuzlayarak elde ettiğim olumlu *"evde olma"* kavramını hem bu biçimde, hem *"yurdunda olma"*, hem de *"evrende olma"* tarzında kullanacağım; *Heidegger*'in düşüncesine ters gelse de. Çünkü Türkçe'de çadır anlamındaki yurt evdir ve evren de evle kökteştir. Bu amaçla okurun hoşgörüsüne sığınarak *Heidegger*'e birkaç gönderme daha yapacağım.

Heidegger, "Yalnızca insan var olmaktadır."(5) sözüyle varoluşun insana özgülüğünü açıkça dile getirir. Yine ona göre, *"varolan şey (...) dünya-içinde-olma yoluyla kurulur."*(6) *"Dünya, kendi öz-varlığına dünya-içinde-olma olarak aittir."*(7) Böyle bir dünyada olma, *Heidegger* için korku vericidir: *"Korkunun önünde-orada olma, böyle bir şey olarak dünya-içinde-olmadır."* (...) *"Korkunun önünde-orada olma, böyle bir şey olarak dünyadır."*(8) *Heiddeger*'in *"evde olmama"* (Unheimlichkeit/ Unzuhause) dediği şeyin korku verici olması Alman ruhuna ve Almancaya uygundur. Almanca "unheimlich" sözcüğünün anlamı zaten korku vericidir, yer olarak da tekin olmayan demektir. Karaormanlar'da yaban yaşam içinde olan Almanın evsiz olması korkutucu idi; o yüzden evsiz, yurtsuz "korkutucu" anlamına geliyor. İnsan, varoluşunu tehlikeye atınca ancak ele geçirebileceğine inanan *Heidegger*, varoluşu bu evde olmamada, tekin olmayan bu yerde, yani dünya içinde olmada bulur: *"Evde-olmama, daha kökensel görüngü olarak, varoluşsal-varlıkbilimsel tarzda anlaşılmalıdır."*(9) *Heidegger* üzerinde önemli etkisi olan *Kierkegaard*'a göre, her ikisi de cennetten düşmüş olan dünyada ve *Adem*'de, birincisi "nesnel", ikincisi "öznel" diye nitelenen "korku", insan varoluşu için esastır.(10) Ademoğlu da Hıristiyan inancına göre, bu günahı tevarüs eder. Kökleri, Alman ruhunun bu Hıristiyan inancıyla birleştiği kültür zeminine dayanan *Heidegger*'in ateist mistisizmi, bizim için ne anlama gelir?

Türkçeden bakınca durum farklı görünür. Türk "evren"i "ev"den yapmakla evreni kendi evi, yurdu yapar. O, evinde, çadırında, yurdunda ne denli güvendeyse evrende de, dünyada da o denli güvendedir. Bunu Türklerin "ordu-millet" tanımında da buluruz. Genç yaşlı, kadın erkek savaşlarda birlikte olmuştur. Aynı nedenle Türklerin pek kale yapmadığı kendiliğinden anlaşılırdır. Türklerin yolda olmasıyla evde olması arasında özsel bir ayrım yoktur. Türkçeden kalkan bir yaşama felsefesi, ne yolda ne dünya içinde korkuyu bulamayacağına göre, varoluş bizim için korku önünde ele geçmez.

O halde soralım: Türkçede varoluş nasıl kazanılır? Ev evrene açılırsa, kapısı açıktır. Kapısı açık ev, dünyayı açık kılar. Kapısı açık evin ne korkusu vardır ne de gizlisi saklısı. Türk evinde nasıl eylerse, yolda da, evrende de öyle eyler. Başka etmenlerle birlikte, içine girdiği Ortadoğu-İslam uygarlığı, Türkün bu kökensel eylem biçimini doğrusu oldukça bozmuştur; ama o, dilinin kendisine buyurduğu

yaşama biçimini yeniden kazanabilir, yeter ki dilini kendine yaşam rehberi yapsın. *Mevlâna*'nın *"Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol!"* sözü gerçi Farsça söylenmiştir, ama evde, yolda, dünyada bir olan insanın ruhundan çıkmıştır. Yüksek bir ahlâk ilkesi olan bu söz, aynı zamanda kendine güvenin açık bir dile gelimidir. *"Özü sözü bir"* deyişinin, aynı görüşü yansıttığı söylenebilir. Ahlâk korkakların sığınacağı bir liman değil, kahramanların yol haritasıdır. Varoluş, kendini riske, tehlikeye atmakla kazanılacaksa, burada hiçbir korku bulunmamalıdır. Yola çıkan, başına bin bir belânın gelebileceğini göz önüne almalıdır. Ama bu, yol yordam bilmemek, kendini bilgisizce oradan oraya savurmak değildir. Bilgi, *Yunus Emre*'nin sözüyle kendini bilmektir. Bunun iki anlamı var: Birincisi sınırlarını bilmek, buna göre davranmaksa, ikincisi bu sınırlar içindeki kendini bilmek, tanımak demektir. Yolda varlık kuramından yolda bilgi kuramına yol iz bilmeyle geçilir. Varlıkbilimle bilgibilim, insanın kendini bilmesinde bir ve aynı şey olur.

"Yol yordam bilmeyi", bir yaşama tarzı olarak dile getiren Türkçede yolda olmak varoluşun bir biçimidir; böyle bir şey olarak dünyada olmaktır. Yolda olmak, yalnızca insana özgüdür. At, it gibi hayvanlar, yolda yürürler, ama yolda değildirler. Onların varoluşu gerçekleştirmek gibi bir kaygılar yok, onlara mevcut olma doğaca verilmiştir. Hayvan doğaca ne ise odur. Hayvanın hayvan olmak gibi bir sorunu yoktur. Yalnızca insan yoldadır. Yalnızca insanın insan olmak gibi bir sorun vardır. İnsan olmak bir süreçtir. Yol bu sürecin gerçekleştiği zemindir. İnsan olma yolda olmaktır. Yolda olan açıktadır; varoluş onda açıklığa ulaşmıştır. Varoluşun kendisine yolda açıkça verildiği insanın kaçacak, sığınacak bir yeri yoktur. O, var olmaya yazgılıdır. Yol sözcüğünün kökünde "yazgı" anlamı olması Türkçenin buyruğudur. İnsan yola düşmekle var olmak yazgısını üstlenmiştir. Üstlendiği şeyi yoldan çıkmakla yitirir. Yoldan çıkmak, varoluşu yitirmektir.

İnsan varoluşu iki türlü yitirir: Yolunu şaşırmak ve yolsuzluk. Yolunu şaşırma, ne yapacağını bilememedir. Ama şaşkının şaşkınlıktan kurtulma şansı vardır. Şaşkınlık geçici olabilir, hayrete dönüşebilir. Hayret dendiği gibi, soru sormayı, felsefeyi başlatır. Her soru bir yol açar. O zaman insan, önüne çıkan yeni bir yolda yol alır. Hayret de hayranlığa dönüşebilir. Bu kez estetik bir tavır alınır. Dünya karşısında estetik bir tavır almakla, dünyanın varlığını sormakla, varoluşun estetik bir kazanımı elde edilir. Ama şaşkınlık sürekliyse, o zaman kişi, çevresine alık alık bakar, olduğu yerde tıpkı *Wittgenstein*'ın dediği gibi, *"öküzün yeni renkte boyanmış ahır kapısı önünde durması gibi"* durur.(11) Şaşkınlık anlam verememe, anlamdan yoksun olmadır. Şaşkın yolunu yitirmekle, anlam vermeyi, varoluşu yitirmiştir. Anlam verme, varoluşu oluşturmaktır. İnsan, kendisine ve çevresine anlam vererek var olur

Varoluşu yitirmenin ikinci biçimi yolsuzlukta, varoluş tümden yitirilir. Yolsuz yolunu bulmuştur; kurnazdır. Yolsuz yolunu bulur, varoluşunu yitirir. Yolunu bulma, sıradan insanın sıkça başvurduğu tarzdır. Yolsuzun varoluş sorunu yoktur. O, çalıp çırptığıyla bir sürü çıfıt biriktirir. Onun için dünya çıfıt çarşısıdır. Bu tecimevinde her şey satılıktır, kendisi bile. İnsanın alınır satılır meta olduğu yerde varoluştan söz etmenin hiçbir anlamı yoktur. Eskiden olumsuz bir niteleme olarak söylenen "homo economicus"un günümüzde sanki insanın bir tanımı gibi verilmesi, insanın metalaşmasının genel bir kabul gördüğü anlamını vermektedir. Yolsuzlukla sözüm ona mücadele eden kimi uluslararası kurumların, her şeyden önce kazancı baş tacı eden bu "homo economicus" anlayışına karşı çıkması gerekir. Kazanç, baş erdem sayılınca, her şeyi meşru kılar, kuşkusuz yolsuzluğu da. Gidilecek tüm yolları tıkayan Türkçenin yolsuzluk kavramı, yolsuzluğa yol vermez.

Evren evden geldiğine göre ev de yol üstündedir. Varoluşunu yolda kazanan yolcu, evde soluklanır. Soluk, yani hava evdedir. Çünkü evrene açık olan evin kapısı her daim açıktır. Kapısı açık olan eve gelenin geçenin hesabı yoktur; çünkü onlar Tanrı misafiridir.(12)

Bir mimari terim olarak "Türk evi", belli bir yaşama biçimini gösterir. Çevresiyle ve doğayla uyumlu olan bu ev, iç bölümlenmesiyle kendine özgü bir yaşama tarzını belirler. Birer bağımsız bölüm olan odalar, ortada sofa yoluyla birbiriyle eklemlenir. Sofa Türkçe cümledeki yüklem işlevi görür. Nasıl cümlede yüklem dışındaki birimler, her biri kendi başına ise, yani cümledeki yerlerini değiştirebiliyorsa ve yüklem onları birleştiriyorsa, Türk evinde de sofa ve odalar benzeri biçimde konumlanmıştır. Ayrıca Türkçenin "can evi", "göz evi", "göz yuvası", "evli", "evcek", "evcil", ev hali" gibi "ev"den yaptığı çok sayıda sözcük ve deyim, evde olmanın bir yaşama ve var olma sorunsalını kendisinden çıkarabileceğimiz kaynak oluşturur.(13)

Evrenin sonsuz yansımaları evdedir; aynı zamanda ev de kendisini evrene yansıtır. Sanat bu yansılardan biridir. Evren, "evren" olarak dile gelir, dil onu evren olarak yansıtır, bin bir sözcükle, renk renk ezgi ile: Söz sanatı olur. Bin türlü gereci, emekle işler, duygu katar, el sanatları olur. Her sanat tarzı kendi gereciyle, kendi yolu yordamıyla evreni yansıtır. İnsan sanat yoluyla kendini evrene açarak, kendi evrenini yaparak kendini var eder, evrenini, dünyasını oluşturur.

Yolda olmanın tarzları sonsuzdur. Bunu şairler iyi bilir. Uzun ince bir yolda gece gündüz giden *Aşık Veysel*, günlerin peşinde bir hovarda gibi koşan *Nâzım Hikmet*, ucu yar zülfünde yol arayan *Karaca Oğlan*, onlardan yalnızca birkaçıdır. Mecazın, sayısı belirli olmayan tarzları olması, şiirin namusunu kurtarır. Demem şudur: Bilindiği gibi günümüzde sıkça söylenen bir söz var: Sanat bitti. Tümden boş bir sav değil bu. Sanat, yeni bir tarzı, yeni bir akım veya anlayışı ortaya koymak olarak anlaşılıyorsa, müzikte ve plastik sanatlarda sona gelinmiştir. Gerçi plastik sanatta yeni malzeme kullanmak her zaman olasıdır, ama bu tek başına yeni bir tarz ortaya koymak anlamına gelmez. Müzikte de durum benzerdir. Gerçi yeni ezgiler elde edilebiliyor. Ama bu durum plastikte olduğu gibi müzikte de yeni bir tarzın, yeni bir akımın ortaya çıkması için yeterli olmamaktadır. Müzikte barok, klasik, romantik gibi akımların yanına onlarla boy ölçüşebilecek yeni bir tarz, yaklaşık yüz yıldan fazla bir zamandan beri ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle, "sanatının sonu" söylemi bu sanatlar için belli bir anlamda haklılık kazanır.

Oysa söz sanatlarında, özellikle şiirde durum farklıdır. Şiir sanatın namusudur; tüketilemez. Bir dilin bütün sözcükleri ve onların tüm yan yana geliş biçimleri bir bilgisayar programına yüklense bile, buradan elde edilecek sözlerle o dilin tüm şiiri verilmiş olmaz. Çünkü dil biyolojik yapıdadır, onun ne sözcükleri ne onların yan yana gelişleri sabittir, tersine sürekli yeniden üretilebilirdir. Bu üretme, yalnızca yaşamın akışı içinde kendiliğinden olup biten bir şey değil, aynı zamanda yaratıcı bir şairin, bir söz ustasının bilinçli yaratmasıyla da olur. Bu da en çoğu yan anlam vermelerle, yani mecazlarla yapılır. Dahası, tümden yeni sözcükler üretilebilir. Yeni sözler her zaman bulunabilir. Madem plastik sanatı ve müziği yenilik eksikliği bitirdi, o halde yeni sözün her zaman olanaklı olacağı söz sanatlarında ve şiirde sona varılamayacaktır. *Mevlâna*, yeni güne yeni söz gerek diyor. Niçin? Çünkü insan, şair, kendi varoluşunu, şair oluşunu ancak yeni sözlerle oluşturur. Çünkü o, varoluşunu her dem tazeler. Edebiyat, varoluşun her yeni kazanımı için olanaklar sunar insana.

Türk felsefesi, her özgün felsefe gibi kendi edebiyatından beslenmenin yollarını açmalıdır. Edebiyat her felsefe için kaynak olabilmiştir. Türk edebiyatı, felsefecilerin önünde bakir bir alan olarak duruyor. Ondan beslenecek felsefemiz, dünya felsefesine de yeni bir katkı olmayı başaracaktır. Çünkü edebiyat, kültür görüngüleri içerisinde, onların özgün olanlarından biri, belki de birincisidir. Başka bir kültürde olmayan o özgünlüğün felsefece işlenmesi, evrensel felsefeye yeni bir tarzı getirir. Felsefe her kaynaktan beslenebilir, yeter ki o bunu nasıl yapacağını bilsin. Sözlerimi gönülden bir dilekle bitirmek istiyorum: Türkçeden yola çıkan felsefecilerin yolu açık olsun!

NASIL ŞİİR YAZIYORUM
24 Ağustos 2004

Önce esinlediklerimi içimde gezdirip
Yaşamın anlamını arıyorum
Dönüşünce yazıya yaşanan
Başa dönüp yenileniyor
Kendime konuşan sözlerim
Sonra şiir yaşıyor

Mustafa GÖKSOY

Dipnotlar

1. Karl Jaspers, *Einführung in die Philosophie*, S.14, R. Piper&Co Verlag Münchan (1953).
2. Bkz. *Hürriyet*, 10 Ekim 2004, S.14.
3. Bkz. Das Gastmahl (Symposion), 174, Çev. Otto Apelt, S. 4, Verlag von Felix Meiner, Leipzig 1926.
4. Bkz. _____, *Sein und Zeit*, S. 189, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1979.
5. Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?* (Almanca-Türkçe), S. 16, Çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1994.
6. _____, *Sein und Zeit*, S,. 132.
7. A.g.y., S. 146.
8. A.g.y., S. 186-187.
9. A.g.y., S. 189.
10. Bkz. "Varoluş Yolunun Ana Kavşağında: Korku ve Kaygı" başlıklı yazımız: *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 3* (İnsancıl Yayınları, 2003) içinde.
11. Bkz. L. Wittgenstein, *Bemerkungen Über Farben*, II, 12.
12. Krşl, "Filozof Tanrı Misafiridir" başlıklı yazımız: *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 1* (Dördüncü Baskı, 2003, İnsancıl Yayınları.) içinde.
13. Krşl. "Ev Üstüne Felsefece Bir Deneme" başlıklı yazımız: *Türkiye'den Felsefe Manzaraları 3* (İnsancıl Yayınlan 2003) içinde.

Kemal BEKİR'in
KANLI DÜĞÜN'ü (III)

Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün* adlı eserini irdeleyenler: İnci AYDIN, Eylem CAN, Nalan ÇELİK, Servet ÇOLAK, Cengiz GÜNDOĞDU, Özgüç GÜVEN, Mustafa ÖZMEN, Nuray PARLAK, Ferit SARI, Hilal SOYDAN, Medet TURAN, Dilek YILMAZ

İlçedeki Belirli Kişiler

Saffet: Savrulan

Karakolun yanındaki kitapçı Saffet'indir. Saffet'in yaşamını daha ayrıntılı öğreniriz bu bölümde.

Geçmişi sıradandır. Küçük bir memurun tek oğludur. Babasının ölümüyle emeklilik ikramiyesi ona kalır. Pek çok işe girer çıkar Saffet. Hiçbirinde dikiş tutturamaz. Babadan kalma para eksilmeden, artmadan olduğu yerde durur. Saffet gibi...

Büyük emelleri yoktur Saffet'in. Koşullar neyi gerektiriyorsa, o şekilde davranır. Amaçsız, başıboş, tıkıştırılmış bir yaşam sürer. Bunun farkında bile değildir. Pastanın büyük dilimi nerede verilecekse, çatalını kaptığı gibi oradan oraya koşan politikacılarımıza benzer Saffet'in tutumu. Çokpartili düzene geçildikten sonra DP'lidir. DP'de bölünmeler başlayınca başka partiye geçer. Orada da benzer durum yaşanınca başka partiye...

Küreksiz, yelkensiz bir kayık gibidir. Bir kıyıdan başka bir kıyıya savrulur gider. Yeryüzünde varlığıyla yokluğu belli olmayan bu adam, romanda eşek kuyruğuna benzetilir. Ne uzar ne kısalır...

Zamanından önce çökmüş insanlara özgü yüz çizgileriyle, giydiği takım elbiseyle, kirli de olsa, saygıdeğer bir insan izlenimi uyandırır çevresinde. Görünüşüyle, kişiliği arasında zıtlık vardır.

Düzenbazdır. Sonradan edindiği bu huyunu temellendirecek bir durumu yoktur Saffet'in. Yolda gördüğü, tanımadığı birinden sigara parası alır. Arkadaşımışçasına davranır yabancıya. Her şey belirsiz bir oyundur onun için. Partiler, para, evlilik, yaşamın kendisi... Her şey, kafasındaki oyunun birer dekorudur. Amaçsız koşturmasında oradan oraya savrulur. Nedenini o da bilmez. Hiçbir yere sığamaz. Bilinçsiz içtepisiyle yaşar. Sözgelimi, partinin ilçe örgütünü kurmak için gittiği ilçede, futbola merak salar. Gençlik Spor'un başkanlığını elde etmeye çabalar. Durumunu şu şekilde aklileştirir: parti başkanına zaman vermemiştir. Beş on yılda kuracaktır ilçe örgütünü. Oysa. ilçede partinin kurulma aşaması tamamlanmıştır çoktan.

İnsanın, yaşamı değiştirme, dönüştürme gücüne inanmaz Saffet'ler. Taksim'in barlarında. Nâzım'ın şiirlerini okuyarak, eski devrimcilik anılarından dem vuranlar da soruları şöyle yanıtlarlar: *"Koşullar böyle gerekti.*

Her suçu koşullara yükleyerek kendilerini soyutlarlar yaşamdan. Farkına bile varmadan değersizleştirirler kendilerini.

Saffet, Gençlik Spor'un başına geçebilmek için Hurşit'i harcamaktan çekinmez. Komiser Rıdvan'a onun "komünist" olduğunu söyler. Amacına ulaşmak için her aracı kullanır. Ne de olsa bunlar yaşam oyununun birer parçasıdır. Sahnede ne kadar çaba gösterse de adi bir dekor olmaktan kurtaramaz kendisini.

Karakol

Sekiz on kişiyi geçmez polis kadrosu. İlçenin uyuşuk havası karakola da yansır. Komiserin tutumuna göre değişir tavırları. Gevşek davranan komiseri umursamaz, istedikleri gibi gezer tozarlar iş saatinde. Yetkeye boyun eğerler. Yeni atanan komiser Rıdvan işi başta sıkı tuttuğundan, istemeyerek de olsa görev başından ayrılamazlar. Polislerin çoğu oralıdır. Bunların dışında kalanlar çevre ilçelerden gelmedir. Aynı yörenin ağzıyla konuşmanın, geleneklerin bir olmasının verdiği umursamazlıkla yüz göz olmuşlardır. Aralarından yalnızca Seyit farklıdır. Farklılığında başka ilden gelmesi etkilidir. Erzurumludur. Ora halkıyla içli dışlı olmasını gerektirecek ortak payda olan kültür de böylece kendiliğinden ortadan kalkar. Komisere göre Seyit, görevini onurlu, akıllı yürütür.

Komiser Rıdvan

Komiser Rıdvan, Anayasaya, devlete saygılıdır. Kurallara uyar. Kurallara uymanın işlerin yolunda gitmesinde yeterli olacağını düşünür. İlçeye sürgün

gelmiştir. İşini, pürüzsüz, yan tutmadan yapar. Genç, canlı, kıvrak, anlayışlıdır. Kendisinden önceki komiser, rüşvet almada aşırıya kaçmış, polislere söz geçiremez olmuştur. Bu nedenle sürgün edilmiştir. Yeni komiser de sürgün gelmiştir ilçeye. Ancak bambaşka bir nedenle... İşini dosdoğru yaptığından.

Resmi giysilerinin düzenli görünüşü, yürüyüşü, düzgün taranmış saçlarıyla Rıdvan, ora halkının dışında bir kişidir. Planlı, programlı hareketleri dış görünüşüne de yansır.

Arada sırada yalancı bir şaşkınlığa düşmesi, açık konuşması rastlantısal davranışlar değildir. İnce yöntemlerdir. Yöntemsiz adımını atmaz. Yaş tahtaya ayak basmaz.

Araştırmacı kişiliğiyle sistemin istediği ezberci, emirlere boyun eğen kafa arasında çatışkı vardır. Bu çatışkıdır onu sürgün eden. On yıllık polisliği insan tanımayı öğretmiştir ona. Saffet'in Hurşit'i ihbarını önemsemez. Yapılması gerekeni yapar. Hurşit'i karakola çağırtır.

Hurşit

Konuşması, bakışı, oturuşuyla kendisine güvenini belli eder. Bu güven, pek çok Anadolu varsılında rastlanana benzemez. Sporseverliği, vurdumduymazlığı, varsıllığıyla birleşince iyi, babacan, alçakgönüllü bir görünüm verir ona.

Konuşması dobradır. Saffet'in onu ihbar etmesine sinirlenir. İlçe küçüktür. Dedikodudan korkar. Bu nedenle polisle görünmekten hoşlanmaz. Evinin üst katını Gençlik Spor Kulübü'ne ayırır Hurşit. Para almaksızın. Futbola düşkün çocuklardan oluşur üyeler. Gençlerin çoğu, ya babalarının yanında ya da başka yerlerde ya çırak, ya da kalfadır. Hurşit, çocukların her biriyle ayrı ayrı ilgilenir. Disiplinli bir çalışma ortamı hazırlar onlara.

Komiserin yanından ayrılıp kulübe gittiğinde Saffet'in çocuklara atıp tuttuğunu duyar. Çocuklara göre eğlencedir Saffet. Kuzu kuzu dinlerler onu. Hurşit onu "boş çuval"mışçasına kaldırıp, merdivenlerden aşağı atar. Çocukların eğlencelerine eğlence katar bu durum.

Saffet'se, kişiliğine uygun tavrını sergiler. Düştüğü yerden hiçbir şey olmamışçasına kalkar. Göz kıyısından akan ılık kanın farkına bile varmaz.

Yaşam - Dil İlişkisi

Mustafa öğretmen, Yılmaz öğretmen, Hakkı, Hüsnü, Cahit, Belediye Bahçesi'nde oturmaktadırlar. Bu beş kişinin aynı masada oturması rastlantısal değildir. Aynı ilçede bulunan beş farklı insanı, beş farklı yaşamı göstermek istemiştir yazar bizlere.

Sessizlik, radyodan gelen sesle bozulur. Haber özetleri okunmaktadır: *"Doğu bölgesinde, kırsal eyleme geçmek üzere dağa çıkmak isteyen bir grup şehir eşkıyası, güvenlik güçlerinin başarılı bir operasyonu sonucu ölü olarak ele geçirilmişlerdir."*

Bu sunuş, sistemin dilini gösterir. Kendi merceğinden bakarak, olayları kelimelere döker. İnsanlar farkına varmaksızın, kullanılan dil aracılığıyla taraf tutar duruma getirilir. Sözgelimi, deprem yüzlerce insanın canını alır, trafik canavarı yine işbaşındadır... Toplumda yaşanan yıkımların sorumluları gizlenir, sistem diliyle. İnsanlar bir heyulayla karşı karşıya bırakılır.

Haberin sonuna *"ölü ele geçirilenler"*den birinin Yücel Saltık olabileceği de eklenmiştir. Ölenler arasında, üniversitede öğretim üyesi olan bir asistan da vardır. Bir asistanın *"şehir eşkıyaları"* arasında bulunması, ölenlerin bilinç düzeyine dair ipuçları vermektedir. Haberin bitiminde, masadakilerin bu ölümlere bakışını görürüz.

Öğretmenler, devrimcilerin silahlanarak dağa çıkışlarını delilik olarak görmektedirler. Cahit, masadakilerin tepkilerini ölçerek, onlar hakkında değerlendirme yapar. Değerlendirmesinde öznelliği ağır basar. Okuyamadığından, okumuş insanlara tepkilidir. Öğretmenleri adam yerine koymaz. Adam olan, ilçede pineklemez çünkü. Hakkı'yı da solcu olarak görmez. Solcular dağda vuruşarak ölmektedir. Hakkı gibi düğün hazırlığında değillerdir.

Mustafa'yla Hakkı, arada sıkışıp kalan, eylemleriyle düşünceleri arasında paralellik olmayan kişilerdir. Duruşları net değildir. Buna karşılık, Hüsnü'yle Yılmaz'ın tavrı nettir. Hüsnü, sistemle mücadele etmektedir. Yılmaz, bu sistemin yaratmak istediği insan tipidir. Çıkarı neredeyse, Yılmaz oradadır. Sırtını bu sisteme dayamıştır.

Akşam Yemeği

Akşam yemeği, Mustafa'yla eşi Melahat'in evinde verilir. Yemeğe Yılmaz, Hakkı, Hüsnü katılır.

Melahat, kocasıyla Yılmaz arasındaki sandalyede iğreti oturmakta, ancak kendisini tam yerleşmiş saymaktadır. Melahat'in bu oturuşu bir simgedir. Yaşamda da böyledir Melahat. İğreti yaşamakta, ancak kendisini tam yaşıyor saymaktadır. Yılmaz'la kocasını sürekli karşılaştırmaktadır. Melahat, Yılmaz'ı kocasından daha değerli bulur.

Melahat, ilçeden çıkan okur yazar ilk kadındır. Öğretmen arkadaşlarıyla kağıt oynar, modadan, giyim kuşamdan söz ederler. Sosyete dedikodularını konuşurlar. İlçenin *"okumuş"* insanlarının günlük yaşamı böyle geçmektedir. Ürettikleri bir şey yoktur. Zamanı boş boş tüketirler.

Melahat, küçük burjuva sıkıntıları yaşamaktadır. Tekdüze yaşamının suçunu kendisi dışındaki

herkese yükler. Her şey denetiminde olsun ister. Denetimi dışına çıkan şeylerden korkar. Korkusu tepkiye dönüşür.

Biçime, içerikten fazla önem verir. Sözgelimi, kocası konuşurken, ona hayran görünür. Oysa değildir. Sigarasını bir erkeğin yakması, kendisini kadın gibi duyumsamasını sağlar.

Hüsnü'den tedirgin olur. Hüsnü'yü tanımamaktadır. Denetimi dışında bir ortam gelişmektedir. Melahat'e göre, bu ortamın oluşumunda kocasının da payı vardır. Bütün tepkisini ona yöneltir.

Karıkoca arasındaki ilişki eşitsizdir. Mustafa, solculuk davasından sekiz ay hapishanede yatmıştır. Çıktığında, öğretmenlik hakkını geri alabilmesinde Melahat'in büyük payı vardır. Melahat'in bu yaptıkları, Mustafa'nın yaşamında egemenlik kurmasına neden olmuştur. Mustafa'nın belirsiz, zayıf duruşu, Melahat'in atak tutumunu güçlendirmiştir.

Melahat'in, Mustafa'nın yaşamında iktidar kurmasının toplumsal, ekonomik nedenleri vardır. Ekonomik bakımdan birbirlerine eşittirler. Ataerkil toplum yapısında, ekonomik bağımsızlığını sağlamış kadın güçlüdür. Melahat de böyledir. Yaşadığı koşullardan hoşnuttur. Sırtını, Yılmaz gibi sisteme dayamıştır. Buna karşın Mustafa güçsüzdür. Parçası olduğu sistemi beğenmez; ama onu değiştirmek için herhangi bir çabası yoktur. Sözleriyle davranışları arasında büyük farklılık vardır. Bu tutarsızlık, onu karısının karşısında güçsüz bırakır.

Karıkoca arasındaki çatışma, tartıştıklarında ses tonlarına yansır. Mustafa, sesini çok yükseltmemeye özen gösterirken, Melahat iyiden iyiye sesini yükseltmektedir.

Mustafa'nın yaşamı ah vahlarla geçer gider. Yapacak daha iyi bir şeyi yoktur. Bugünden kaçar. Ya geçmişe döner, ya da geleceği düşler.

Çember Daralıyor

Hüsnü'nün yerini belirlemekle görevlendirilmiş polis memurunun kalabalık tren istasyonuna ayak basmasıyla, on beşinci bölüm başlar.

Bölümde yazar, ilerici hareketin önüne geçmeye çalışanlarca devlet aygıtlarının nasıl kullanıldığını gösterir.

Polis Selami tren istasyonuna indiğinde, işini bitirir bitirmez geldiği yere, İstanbul'a, karısının, kızının yanına dönme telaşındadır. Selami, isteyerek polis olmamıştır. Bir tanıdık onu emniyetin kadrosuna aldırtmıştır. Kendine, yaşama soru sormaz. Ne istediğini bilmeyen çoğu insan gibi, başkalarınca şekillenir yaşamı. Mesleği karakterine uymaz. Selami'nin dünyası yanılsamalarla doludur. Akışına bıraktığı yaşamında mutlu olduğunu düşünmesi, yanılsamalarından biridir.

Doğma büyüme İstanbullu olduğundan Anadolu insanının yaşantısına çok uzaktır.

İlçe emniyet amirliğinde de işini bitirip gitme telaşındadır. Bilir ki Hüsnü Kaşlı adlı "anarşist" arkadaşının düğününe gelmiş gibi yaparak bu civardaki bir ilçede gizlenmektedir.

Polis Selami, ilçede bir düğün olacağını, dahası damadın düğüne gelen arkadaşının adının Hüsnü olduğunu öğrenince sevinir. Artık yapılması gereken tek şey Hüsnü'nün soyadını öğrenmektir.

Selami işlerini bitirip gideceği olasılığını düşündükçe sevine dursun, bu durum komiser Rıdvan'ın canını sıkar. İlçeye gelen yabancı birinin sabıkalı bir öğretmenle konuşup görüşmesinden kuşkulanmadığından bir an kızar kendisine. Üstüne üstlük kitapçı Saffet'i adam yerine koymamanın, söylediklerinin ihbar kabul etmemenin pişmanlığını duyar bir an. Bir yandan da ilçede suçluların bulunmasını istemez. Buraya başka bir ilçeden sürülerek gelen bir komiserdir. Yaptığı ya da yapmadığı şeylere sorumsuzluk diye bakılacağından, hatasının aranacağından korkar. Polis Selami'ye *"...şuna aklım ermedi... Neden size verdiler bu görevi?"* diye sorarken aslında öğrenmek istediği onun kendisini denetlemek için gelip gelmediğidir:

Komiser Rıdvan soruşturmaya yardım etmesi için polis Seyit'i çağırtır. Seyit'in kitapçı Saffet'i anımsatırcasına, iğneleyici sorular soran bakışlarını görmezden gelerek sürdürür konuşmasını. Durumu anlatır. Görev çok gizlidir.

Aldığı gizli görev, dışarıdaki arkadaşlarına bile fark ettirmeden çıkar Seyit. Sonrasında iş başarmışların gizli sevinciyle karakola geri döner. Hüsnü'nün soyadının Kaşlı olduğunu öğrenmiştir. Polis Selami bu işe çok sevinir. Bir an önce dönebilecektir evine, işini tamamlamıştır.

Polis çıktıktan sonra Seyit'le komiser Rıdvan öylesine konuşmaya başlar. Rıdvan'ın öngörüsüne göre siyasal suçların birtakım uzmanları vardır. Hüsnü Kaşlı'nın ardında kimler var onu araştıracaklardır. İzleyecekler, gittiği yerleri öğrenecekler, kimlerle düşüp kalkıyor onu araştıracaklardır. Komiser Rıdvan bunları anlattıktan sonra Seyit, zaten bunları araştırdığını, onun kimlerle düşüp kalktığını bildiğini söyler. Cebinden çıkardığı kağıt parçasından Cahit'ten öğrendiklerini okur gibi yapar: *"Geçen cumartesi akşamı. Öğretmen Mustafa Kıyılı, tabi karısı da var. Öğretmen Yılmaz Akça. Hüsnü Kaşlı, Hakkı Şepitoğlu. Dört kişi. Öğretmen Mustafa'nın karısıyla eder beş."*

Toplantının bozgunculuk amacıyla yapıldığına Seyit'in inancı tamdır. Çünkü dört erkeğin arasında bir kadın vardır, o da ev sahibidir. Seyit'in mantığına göre, eğer dört erkek arasında akşam yemeğinde bir kadın bulunuyorsa, o da ev sahibiyse, o toplantı bozgunculuk amacıyla yapılır sonucu çıkar.

Komiser Rıdvan yüzünü buruşturur, Seyit anlattıkça. Komiser Rıdvan'a göre Seyit ora halkıyla yüz göz olmadan aldığı görevi sonuçlandırabilecek tek memurudur. Ne var ki karşısına değişik bir iş çıkınca, Seyit içindekini dışına vurmuştur. Seyit'le ilgili düşüncelerinde yanıldığını anlamıştır komiser.

Komiser Rıdvan'ın iç sesi kendisini kuşatan gerçeklikle çarpışmaya başlamıştır. İç konuşmalarında durumu çözümlemeye çalışır. Öküz altında buzağı aramak denirdi buna. Anarşistle konuşan anarşist mi olur? Elbette oturacaklardı, yiyip içeceklerdi. İkisi de öğretmendi. Karısını da sayarsan üç, iki yüksekokullu. Ne yapacaklardı? Hakkı hem evlenecek hem de anarşist saklayacaktı. Olacak iş miydi?

Karşısında oturan en akıllı bildiği memuruna bile söyleyemez bu olasılıkları. Koskoca devleti şu uyuşuk ilçeye sinmiş birinin devirebileceğine, onu suçüstü yakaladığına öyle inanmıştır ki Seyit. Polis Selami de inanıyordur buna. Peki kendisi de inanmak zorunda mıdır? *"Gel de inanama bakalım."* der içinden diğer ses. İstifa etmek istemiyorsa, başka yolu da yoktur.

Komiser Rıdvan'ın beyninde sesler çarpışırken, dışarıdan bakıldığında o, olması gerektiği gibi bir insandır. Olura olmaza parlayıvermesi, içindeki fırtınaların değişerek kendini göstermesidir. Yalnızca bu, adının deliye çıkmasına nedendir.

Kendisine danışılmadan emrindekilerin iş yapmasına kızmasına karşın Seyit'e kızmaz. *"bravo Seyit"* lafı çıkar ağzından. O zaman duyar baş döndürücü etkisini, başka söz söyleyip başka şey düşünmenin.

Soruşturma da kafasını karıştırmıştır. Karmakarışık olaylar arsında kendine yer bulamaz. Soruşturmayla ilgili bildiği şudur yalnızca. Bir yazı ya da buyruk gelmelidir. Şunu yakala, vur kelepçeyi, gönder demeleri gerekmektedir. Daha fazla kurcalayamaz işi. *"Devletin bunca adamı akılsız da bir sen mi akıllısın?"* diye geçirir içinden.

Bu sırada Seyit'le konuşması belli bir çizgide gidip gelir. Komiser Rıdvan çelişkilerini ortaya koyamadığından, Seyit de başka türlü düşünemediğinden karşılıklı ezberden konuşurlar.

Seyit, Hüsnü'nün soyadını nasıl öğrendiğini övünerek anlatır. Aslında Hüsnü'nün soyadını Cahit'ten öğrenmiştir. Bu durumu komisere söylemez.

Bölüm boyunca ne Selami'nin, ne Seyit'in, ne de Cahit'in iç seslerini duyarız. Cahit bir iki düşünce kırıntısını bir araya getirip dillendiremez. Öbür ikisinin içleri ölüm kadar sessizdir. Komser Rıdvan iç çatışmalarıyla boğuşur. İki farklı polis, iki farklı insan gösterir bize yazar. Karakterlerin ortak yönü, bölüm boyunca bize gösterilen işleyişin bir parçaları olmalarıdır.

Sevinçle Acı

Yazarın eser boyunca hazırlığını anlattığı düğünle sezdirdiği operasyon son bölümde gerçekleşir. Böylece sevinçle acı peş peşe yaşanır.

Düğün günü damat Hakkı'yla gelin Münevver'in evlerinde, heyecanlı bir hava eser. Düğün, ilçede süre giden tekdüze yaşamda bir değişiklik, bir hareketliliktir.

İnsanlar en yeni giysilerini giyer. Takılar takılır. Bir gece önce görenek gereği yenilmiş, içilmiştir. Gelin arabası kırmızı, beyaz (Bunlar milli renklerimizdir!) kurdelelerle, çiçeklerle süslenir. Beş-altı otomobil, konvoy yapar. Adet yerini bulsun diye güvey hamamına gidilir.

Düğün hazırlıkları bir yandan açıktan yapılırken, operasyon son derece gizlice hazırlanmaktadır.

Operasyonda görevli polisler, kuşku uyandırmak istemediklerinden sabahın köründe gelirler ilçeye. İlçe Emniyet Amirliği'ne vardıklarında daha ezan okunmamıştır. Operasyon timinin şefiyle iki polis karakola girerler. Şoför resmi plakalı vilayet arabasında bekler. Nöbetçi polis memurlarının ikisi de uyumaktadır. Şef bu duruma şaşırmaz, öteden beri bütün güvenlik örgütlerinin yeni düzenlemeler gerektirdiğini söylemektedir. Kısa sürede amirlikte egemenliği eline alır.

İlk iş olarak ilçeye gelirken kullandıkları arabanın gizlenmesi emrini verir. Bu, varlıklarının belli olmaması için gereklidir. Sonra da komiser Rıdvan'ın çağrılmasını ister. Şef, kim olduklarını, ne amaçla geldiklerini polislere açıklamaz. Bu yüzden komiser Rıdvan'ı evinden çağırmaya giden polis memuru Süleyman, operasyon timini teftiş heyeti sanır.

Gelen ekip, şefinden şoförüne kadar gizlilik buyruğuna uyar. Bu nedenle şoför arabayı sessizce kullanır.

Komiser Rıdvan, gün doğmadan kendisini almaya gelen Süleyman'ın yanındaki yabancı şoförü görünce, şaşırır. Bir ekibin karakola geldiğini Süleyman'dan öğrenince, bulmacanın parçaları birleşir zihninde. Bunların bir operasyon hazırlığı olduğunu anlar.

Gizlilik ilkesi dikkatlice uygulanır. Polis memuru Seyit, Cahit'in karakola kimseye görünmeden gelmesini ister. Şef, lokantadan kendilerine yemek getirilmesini istemez kesinlikle. Bundan, karakolda olağanüstü bir şey olduğu sezilebilir çünkü. Peynir, ekmek, domates, kiraz, köfte, en güvenilir polis memuru Seyit'e getirtilir.

Karakolda operasyon hazırlıkları devam ederken gökyüzünde bulutlar gitgide çoğalır. Gökyüzü kararır. Güneş, sıcacık ışınlarını yaymaya çalışır. Ama artık olası değildir bu. Gelin evinden Hak-

kı'yla Münevver kol kola çıkarlarken kara bulutlardan iri damlalar düşer üstlerine. Nikah salonuna girdiklerinde hızlanmıştır yağmur.

Düğünlerin de ticarileştiğini gösterir yazar. Düğün yapabilmek için yüklü harcamaların altına girmek gerekir. Düğün salonunda eğlence, coşku tam Ahmet'in istediği gibidir. Açıkta değil, içerde bir yerde içki masası kurulmuştur. Gençler, Ahmet arada birer tek atıp gelirler. Coşku, Hüsnü'nün sahneye çıkıp lisedeyken halk oyunları çalışmalarında öğrendiği ayak oyunlarını sergilemesiyle doruğa ulaşır. Çılgınca alkışlanır.

Devrimci Hüsnü'nün doruğa ulaştırdığı sevinç, şefin operasyonu başlatmasıyla derin bir acıya dönüşür.

Hüsnü, trajik bir kişiliktir. Kağıttan tanrıya tapanların egemenliğindeki bir dünyaya başkaldırmıştır. Sistemi değiştirmek istemektedir. Koşullara boyun eğmez. Kendi elleriyle bir yaşam kurmak ister. O, herhangi bir suçlu değildir. Bu yüzden bir suçla suçlanır. Yenilecektir, ama mücadeleyi sürdürür. Tutsak edilecek ya da öldürülecektir. Onun için sonuç kaçınılmazdır. İradesini aşar.

Hakkı'ysa, Hüsnü gibi kararlı bir başkaldırı içinde değildir. Arayışı sürmektedir. Uzman görevlinin sözleriyle *"olgunlaşmamış meyve"*dir. Bu arayışın nasıl sonuçlanacağı belli değildir. Bir geçiş tipidir Hakkı. Buna karşın yaklaşmakta olan yıkım onu da içine alacaktır. Hakkı, iradesi dışında sürüklendiği bir sürecin sonunda, trajedinin bir parçası olacaktır.

İki Polis

Eserde gösterilen iki farklı polis, iki farklı güvenlik anlayışı son bölümde bütün çıplaklığıyla netleşir. Farklı görünen bu iki tutum, aslında farklı değildir. Aynı devlet aygıtının farklı görünüşleridir. Bunu daha iyi anlayabilmek için ilçe karakol polisiyle, operasyon timini karşılaştırmak gerekir.

Bu farklılık operasyon timi karakola adım atar atmaz çıkar ortaya. Timin komutanı olan şef gençtir, canlıdır. Tıraşını olmuştur. Yüzü pırıl pırıldır. Erken yatıp, erken kalkan biridir. Düzenli, disiplinli bir yaşam sürdürmektedir.

Peki karakol polisi böyle midir? Şefle iki yardımcısı ellerini kollarını sallaya sallaya girerler içeri. Kapıda nöbetçi yoktur. İçerde, görünürde kimse yoktur. Sonradan kollarını masaya yayıp, başını üstüne koyarak uyuyan nöbetçi memuru fark ederler. Uzman görevli buna kızmaz. Yardımcılarına bakarak memuru uyandırır. Yardımcıları buralardaki polislerin boş boş oturdukları düşüncesindedirler. Gülümserler.

Farklılıkla benzerlik, ilçe emniyet amiri komiser Rıdvan'la gizlilik gereği adını öğrenemediğimiz uzman görevli karşılaştırıldığında belirginleşir.

Uzman görevli, komiser Rıdvan için küçümseyerek şöyle der: *"Bu komiser sözde yasacı. Senin anlayacağın Anayasacı..."* Bu sözler tersten okunursa ortaya şu çıkar: Şef sözde yasacı ya da Anayasacı değildir. O, başka yasalar göre hareket etmektedir. Sezdirilen 1961 Anayasası'dır. Türkiye'nin gördüğü en özgürlükçü anayasa...

Anayasa, devletin uyacağı kurallar bütünüdür. Anayasa kavgası Osmanlı'dan miras alınmıştır. Bu kavga 1876'da ilk anayasa olarak kabul edilen Kanun-i Esasi'den beri sürmektedir. Daha da devam edecek gibi görünüyor. Bunun nedeni, bugüne kadar yürürlüğe giren anayasaların bir toplumsal mücadeleyle kazanılmaması, tersine üstten verilmesidir. Böylece, anayasa devletin gereksinimini karşılamakta yetersizleştiğinde, ya da devletin hareket alanını kısıtladığında hiçe sayılmakta, hatta askeri darbelerde olduğu gibi tümden geçersiz kılınmaktadır.

Şunu da eklemek gerekir ki, Hüsnü gibi kapitalist düzene başkaldırıp, yeni bir düzen kurmak, yeni bir anayasa yapmak isteyenler, ölüm de içinde olmak üzere, türlü cezalara çarptırılır. Rıdvan gibi kapitalist devletin kendi koyduğu kurallara uyanlar küçümsenir. Uzman görevli gibi hiçbir kural tanımayanlar, ya da kuralları gereksinimlerine göre çiğneyenler geçerlidir.

Komiser Rıdvan üstlerine ne gereğinden çok saygı gösterir, ne de astlarını gereğinden çok azarlar. Bir iş yapılırken kendisine düşen görevi anlamak ister. Üstlerinden emir gelirse işine canla başla sarılır. Sorumluğunu bilen biridir. Hüsnü'yü göz hapsine aldırır.

Rıdvan, Hakkı'nın acısını duyar içinde. Onu aldatılmış sayar. On yıl önceki kendisine benzetir. Rıdvan da okulunu bitirmiş, bir ay sonra evlenmiştir. Kendini dürüst biri olarak görür. İçinde bir kuşku olmakla birlikte öğretmenlerin suçsuzluğuna da inanır. Kendince insanlığını korumaya çalışır. Rıdvan'ın insani yanı yasalara uyma isteğinden, vicdanlı davranmasından gelir. Düğün salonunun önünden geçerken, şen kahkahaları duyunca iki genci ölüme sürükleyecek oyunu kendisinin başlattığını düşünür. Olacaklar için üzülür.

Rıdvan, operasyon için ilçeye bir ekibin gönderilmesine öfkelenir. Ekipteki polislerin davranışlarıyla yöntemlerinden rahatsızdır. Şefe güvenmez. Fark ettirmeden evine gider. *"Karı düşkünü"* olarak nitelendirilmekten çekinir. Rıdvan bir yandan gizlilik ilkesine sıkıca uyar, planlanan operasyonu karısına söylemez. Diğer yandan yasal yollara bağlı kalmak ister. Bu nedenle operasyonu savcıya haber verir. Savcı olayla ilgilenmez. Komiserle konuşurken arabasını yıkayan oğluna dikkat eder. Savcının ilgisizliğini gören Rıdvan operasyonu kaymakama haber verme gereğini duymaz.

Sonuç olarak komiser Rıdvan yasalara bağlı kalarak görevini yapmak isteyen, sürgünü göze alarak insani yanını korumaya çalışan, vicdanıyla konumu arasına sıkışmış bir polis tipi çizer. Ona göre yasalara uygun yaşanırsa sorun çıkmaz. Bu düşünce Rıdvan'ın devletle ilgili yanılsamasıdır.

Komiser Rıdvan uzman görevli karşısında sıkıştığında *"Biz burada adi ilçe polisiyiz"* der. Gerçekten de ilçe polisleri halkla içli dışlıdır. Kendilerini günlük yaşamın akışına bırakmışlardır. İlçe sıkıyönetimin dışındadır. Ciddi bir güvenlik sorunu yoktur.

Operasyon timiyse buna karşıt bir görünüm çizer. İlçeye bir amaçla gelmişlerdir. Durmadan, dinlenmeden hedefe ulaşmak için hazırlık yaparlar. Canlı, planlı, dikkatlidirler.

Şef, sabırlıdır. Babacandır. Bilgilidir. İlçede sol politikayla ilgilenen kişilere ilişkin ön araştırma yapmıştır. Sözgelimi öğretmen Mustafa'nın, damat Hakkı'nın geçmişte yer aldıkları eylemleri bilir. Güldü mü, bıyık altından, kontrollü güler. Sorguda daha çok karşısındakini rahatlatır. Sorgulananın dikkatini dağıtmamak için başka bir şey düşünmez o anda. Sorduğu soruya mutlaka yanıt almak ister. Gereğinde azarlar karşısındakini. Gereğinde daha çok bilgi alabilmek için yüreklendirir. Öğrendiklerini kendisine saklar. Olgunlaşmamış işleri hızlandırır. İlçe polislerine güvenmez.

Uzman görevliyle yardımcıları, yazılı yasaların dışında hareket ederler. Olağan gözaltı, tutuklama, emir komuta zinciri atlanır. Beklenmedik bir zamanda ortaya çıkıverirler.

İlçe polisi olağan, her gün karşılaştığımız bildik polisi temsil eder. Bunların genelde yasalara bağlı kalması beklenir. Çünkü, korumaya çalıştıkları yasalara öncelikle kendilerinin uyması umulur. Uymadıklarında şikayet edilebilirler.

Sahte Yaşam

Hakkı, Hüsnü'nün arandığını, onu yakalamak için bir ekibin ilçeye geldiğini, operasyonun başlayacağını gerdeğe girmeden hemen önce öğrenir. O ana kadar, az sonra birlikte olacağı Münevver'den başka bir şey yoktur aklında. Hakkı, altüst olur. Bir anda gerçeklik yetisini yitirir. Davranışlarını denetleyemez. Bastığı yeri bilmez. Zaman kopuverir birden içinde. Bu durumdayken Münevver'le sevişemez. Cümbüşçü Kamil'in yüzü belirir gözünün önünde. Kovmak ister onu, Hakkı. Başaramaz. Gitgide büyür cümbüşçünün suratı. Maske takmış gibidir. İçten değildir. Cümbüşçü Kamil bir anda Hakkı'nın yaşamındaki sahteliğin simgesine dönüşür. Hüsnü, onu aldatmıştır. Bir sahtelik vardır bunda. Cahit akrabasıdır. Onda da vardır sahtelik. Cümbüşçü de sahtedir. Sonunda Hakkı, kendisinin de sahte yaşadığının sezgisine ulaşır. Bu onda paniğe yol açar.

Cümbüşçü Kamil, güdücü motiftir. Yazar, Hakkı'nın yaşamındaki sahteliği vurgulamak için, Cümbüşçü Kamil'i alttan alta hazırlar. Sonunda en can alıcı yerde, Münevver'le yatağa girdiği anda onu devreye sokar. Hesap sormak için Hüsnü'nün kaldığı, dayısının evine gider. Arkadaşım dediği Hüsnü'ye ağza alınmayacak küfürler eder. Hüsnü kaçarken, onunla sürüklenir.

Zaten komiser Rıdvan'ın önerisi, şefin de onayıyla oyun çoktan başlamıştır. Şefin *"olmamış meyveleri tez elden oldurmak"* isteği böylece yerine gelir. Rıdvan'ın insan ilişkilerini, psikolojisini bilmeden *"Hakkı'ya kendini temize çıkarma fırsatı verme"* düşüncesi yıkımın hazırlayıcılarından biri olur.

Hakkı iradesi dışında sürüklenir. Gültekin de öyle. Gültekin'in, iki arkadaşı bağ evine götürmekten başka suçu yoktur. Hüsnü de İstanbul'da polisin bastığı, devrimcilerin gizlendiği bir eve yemek götürmüştür bir tarihte. İşte üç kişi. Bunlara öğretmen Mustafa'yla Yılmaz da katılırsa eder beş. Böylece şefin kafasındaki örgüt oluşmuştur. Bu, bize devrimci güçlerin nasıl abartıldığını, halkın gözünü korkutmak için oluşturulan taktiği gösterir. Şefin, ilçede örgütün bir kolu olduğu konusunda kuşkusu yoktur. Öyle olmasaydı, Hüsnü ilçede saklanamazdı. Şef, ayrıca örgütün silahlı olduğunu bilir. Silah konusunda yanılmadığı doğrudur. Bir tabanca vardır. Ama oyuncaktır tabanca.

Operasyon Hazırlığı

Operasyonun gizli yürütüldüğünü söylemiştik. Böyle operasyonlar iyi bir istihbarata dayanır. İstanbul'dan gelen polis Selami gerekli bilgileri toplamış, Hüsnü'nün izlenmesi görevi Seyit'e verilmiştir. Hüsnü'nün kaldığı ev, görüştüğü kişiler, düğünden sonraki günlerde ilçeden ayrılacağı bilinir. Operasyonun zamanlaması yapılır. Bunun için düğün sonrası uygun görülür. Jandarma komutanı bilgilendirilir. Askerler, ellerinde Hüsnü'nün fotoğrafı ilçenin çıkışlarına, anayol kavşaklarına nöbetçi dikilir. Gizli, görünmez ağ örülmüştür.

Gece karanlığında Cahit, Hakkı'ya bir akrep gibi sokulur. Bir işbirlikçi olarak, üstüne düşeni yapar. Hakkı'ya operasyonu haber verip kaybolur.

Böylece şefin sıkıca uyduğu gizlilik buyruğunca plan aşama aşama uygulanır. Herkes her şeyi bilmez. Sözgelimi kaymakamın operasyondan haberi yoktur.

Çözülen İlişkiler

Yazarın polis işbirlikçisi Cahit'e, gelin arabasını kullandırtması ilginçtir. Yazar, bununla polis örgütünün devrimci örgütlere, çevrelere nasıl ajan sokul-

duğunu ya da öradan birilerinin nasıl devşirildiğini vurgulamak ister gibidir.

Hakkı, operasyonun yapılacağını öğrenince soğukkanlı davranamaz. Panikle hareket eder. Yaşadığı korkunun üzerine, Hüsnü'nün onu aldattığı düşüncesi Münevver'le sevişmesini engeller. Hakkı, küçük burjuvadır. Eyleme geçme anında kararsızlığa düşer. Küçük burjuva kaypaktır. Bireysellikle toplumsallığın ilişkisi diyalektiktir. Hakkı'nın evden ayrılması, Münevver'in kız olmadığı kuşkusunu doğurur. Hakkı, Hüsnü'nün kaldığı Tahir dayısının evine sürüklenir. Hüsnü'ye yapmadığı hakaret, etmediği küfür kalmaz. Böylece Hakkı'nın arkadaşlığının temelsizliği, ilericiliğinin biçimselliği ya da içeriksizliği ortaya çıkar.

Hakkı, kendisinin kurtulabilmesi için, Hüsnü'nün teslim olmasını ister. Oysa Hüsnü kararını vermiştir. Oradan uzaklaşmaya çalışacak, bunu başaramazsa teslim olmaktansa ölümü yeğleyecektir. Hakkı, korkudan abuk sabuk düşünmeye başlar. Son kurtuluş çaresi olarak tutuklanmaktansa, Hüsnü'yle ilçeden ayrılıp İstanbul'a gitmeyi, sıkıyönetim mahkemesine onu ihbar etmeyi düşünür.

Hüsnü ilçeden ayrılmaya karar verince, hiç duraksamadan öne atılır Gültekin. Hüsnü nereye isterse onu oraya götürecektir. Hakkı'nın geriliminiyse abartılı bulur. Böylece Gültekin, okumuş Hakkı'yla karşılaştırılamayacak kadar soğukkanlıdır. Çünkü ortada bir sorun vardır. Gültekin bu sorundan kaçmayacak, çözüm için çabalayacaktır.

Gültekin, Hüsnü'yle Hakkı'yı bağ evine bırakıp dönünce, Hakkı'nın evindeki perişanlığı görür. İşte o anda yaşanan acılara Hüsnü'nün neden olduğu çıkarsamasını yapar.

Karakola götürülen Gültekin hemen sorguya alınır. Soruları *"bilmiyorum"* diye yanıtlar. Döverler, yine konuşmaz. Rıdvan, babasına işkence yapılabileceği tehditiyle Gültekin'i konuşturur.

"Olgunlaşmamış Meyveler"

Bir konsolos kaçırılmış, İstanbul'da kurşunlanmıştır. Dönemin Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı konuşmalarında şöyle der: *"Konsolos en kısa zamanda serbest bırakılmadığı takdirde, gizli örgütle uzak yakın ilişkisi bulunanlar..."* hedef alınacaktır.

Uzman görevli daha önce söylediğimiz gibi ilçede bir örgüt olduğunu düşünmektedir. "Suçlu" yalnızca Hüsnü değildir, ona göre. Yataklık edenler de ortaya çıkarılmalıdır. Bunun için ajan olarak kullanılan Cahit aracılığıyla *"olgunlaşmamış meyveler"*in de bir an önce toplanabilmesi için bir oyun düzenlenir. Bu tuzağın görünüşteki amacı Hakkı'ya *"kendini temize çıkarma"* fırsatının verilmesidir. Hakkı'nın hata yapması amaçlanır oysa. Hakkı da beklenen hatayı yapar. Hüsnü'yle kaçar.

Hüsnü'yle Hakkı'yı bulamayan polisler sırasıyla Gültekin'in babası Tahir'i, sonra Mustafa'yla Yılmaz öğretmeni, Cahit'i, Gültekin'i, kitapçı Saffet'i gözaltına alırlar.

Arabacı Tahir yediği dayağa karşın oğlunun, Hakkı'yla Hüsnü'nün nereye gitmiş olabileceklerini söylemez. Oğlu Gültekin'in onlardan ayrılmasını bekler. Onurluca katlanır başına gelenlere.

Mustafa soğukkanlıdır. Kurtulmak için el öpmeyi, yüz sürmeyi düşünmez. Sevdiği öğrencisi Hakkı'nın başına gelen belaya üzülür.

Yılmaz yalnızca kendisini düşünür. Ne zaman serbest bırakılacağını merak eder. Mustafa öğretmeni gençlerle, özellikle Hüsnü'yle konuştuğu için eleştirir, nezarette. Hüsnü'ye küfreder.

Cahit, yaptığı hizmetlere karşın diğerleri gibi tutuklanınca bir yanlışlık yapıldığını düşünür. Üstüne kapanan nezaret kapısı bir daha hiç açılmayacakmış gibi gelir ona.

Şefe göre görev yalnızca suçluları değil, kanıtları da toplamaktır. Bu nedenle ihbarlarını önemsemeyip, kendisini kovan komiser Rıdvan'ı ihbar etmeye gelen Saffet de Cahit gibi içeri atılır. Saffet, bir süre önce ihbar ettiği Mustafa öğretmenden sigara isteyecek kadar şaşkınlaşır. Nezarette hepsi eşitlenmiştir.

Gültekin'den işkenceyle iki arkadaşın yerini öğrenen şef, bağ evine doğru harekete geçer.

Acımasız İşleyen Makine

Operasyonun seyri netleşmiştir. Hakkı'yla Hüsnü bağ evinde sarılır. Hakkı, Hüsnü'nün yüreklendirmesiyle arka kapıdan kaçmaya çalışır. Ama başaramaz. Vurulur.

Hüsnü'yse elinde oyuncak tabancayla *"Yaşasın Devrim"* diyerek ileri atılır. O da öldürülür. Bağ evinin köpeği de öldürülür.

Uzaktaki köylü kıpırtılara bakar. Sesini çıkarmaz.

Kurgu

Eserin kurgusu başından sonuna kadar sağlam bir nedenselliğe dayanır. Yazar keyfi değil, neden-sonuç ilişkisiyle geliştirir eseri. Gerçekçi yazar gereksiz ayrıntıları atar. Kurguda zorunluluğu gösterir.

Paralel Kurgu

Eser bir tren istasyonunda başlar. Bu canlandırmayla değişik durumları öğreniriz.

Hakkı'nın ağabeyi Nuri selamlaşmak için Hüsnü'ye doğru yürürken bir askerle çarpışır. Böylece yolcu edilen bir askerin akrabalarıyla konuşmaları-

na tanık oluruz. Yazarın paralel kurguyla bir askeri anlatması rastlantısal değildir. Asker, devleti simgeler. Eser boyunca devletin toplumsal yaşamdaki ağırlığı gösterilir. Eser, kanlı bir operasyonla biter.

Güdücü Motif

Eserin son bölümünde Cümbüşçü Kamil karakteri güdücü motif işlevi görür. Bu kişi çirkinliğin, sahteliğin, kapitalist toplumdaki çürümenin simgesidir. Kötü şeylerin habercisidir. Hakkı, yıkıma sürüklendikçe Cümbüşçü Kamil'i anımsar.

İki Kişinin Konuşmasıyla Üçüncü Kişinin Anlatılması

Yazar dördüncü bölümün sonlarında Hüsnü'yle Hakkı'yı konuşturur. Konu Yücel'dir. Bu konuşmadan Yücel'le ilgili bilgi ediniriz.

Bu kurgu tekniğini Homeros da kullanılmıştır. *İlyada*'da, Troyalılar Helene'nin güzelliğini şöyle anlatır: *"Troyalılarla Akhalıların, böyle bir kadın için/ yıllardır acı çekmeleri hiç de ayıp değil./ Yüzüne bakan ölümsüz tanrıçalara benzetir onu./Ama gene de binse gemiye gitse,/ gitse de, bizi, çocuklarımız belaya sokmasa."*

Tren

Tren kurguda önemli bir yer tutar. Hüsnü'yle Yücel'in yolları bir istasyonda ayrılır. Hakkı aynı istasyonda Hüsnü'yle karşılaşır. Bu karşılaşma Hakkı için baht dönüşüdür. Baht dönüşü (peripetie) Aristoteles'in *Poetika* adlı eserinde şöyle anlatılır: *"Peripetie, eylemlerin düşünülenin tam tersine dönmesidir. Bu da bize göre, olasılık ya da zorunluluk yasalarına uygun olarak oluşur."*

Hakkı'nın düğününe davet ettiği Hüsnü, onun ölümüne neden olacaktır.

Eserde tren yolculuğu değişik sınıfları, siyasal görüşleri göstermek için kullanılır.

Eserin kasaba istasyonunda başlaması da rastlantısal değildir. İstasyonda inen binenin pek az olmasına karşın gezici satıcılar çoktur. Yazar bununla gizli işsizliği gösterir. İstasyondaki çıkışsızlık, Türkiye'nin tipiğidir.

İstasyon, kimileri için bir yolculuğun başladığı, kimileri içinse bittiği yerdir. Böylece yazar eserin bütününü bu simgeyle sezdirir en başından.

İstasyonda inen iki gencin (Hüsnü'yle Hakkı'nın) tren yolculuğu bitmiştir. Burası aynı zamanda ölüm yolculuklarının başladığı yerdir.

Sınıf Çelişkisi

Eserin yedinci bölümünde iki karşıt sınıfı görürüz. Seyfullah, burjuvadır. Hizmetçisi Naciye'yse emekçidir. Seyfullah, oğlu Nejat'la konuşurken şöyle der: *"...Verirsen köylüye hakkını , ne cumhuriyet kalır, ne de Mustafa Kemal'in devrimleri..."*. Bu sırada sofrayı toplayan Naciye'nin sinirli bir davranışı olur. Tabaklar şıngırdar. Nejat irkilir.

Yazar, tabak şıngırtısıyla sömürülen sınıfın tepkisini gösterir. Bu sınıf, kendinde sınıftır.

Tabanca

Yazar, üçüncü bölümde, iki çocuğun elindeki oyuncak tabancaları anlatır. Tabancalardan biri, eserin sonunda Hüsnü'nün elinde yeniden çıkar karşımıza. Oyuncak tabanca, devrimcilerin amacının kan dökmek olmadığını gösterir.

Oyuncak tabanca seçimi rastlantısal değildir. Tabanca, devrimci mücadeleyi simgeler. Oyuncak olmasıysa, silahlı mücadelenin bir oyun olduğunu... Bu oyunun iki tarafı vardır: Devlet ve devrimciler. Oyun eşitsizdir. Devlet, ajanlarını örgütlere sokar. İçerden onları yönlendirir. Devrimcilerse kısa sürede başarılı olacakları, *"halkı"* hızla etkileyecekleri sanısındadırlar.

"Halk için", *"Halk adına"* silahlı eylem yapan devrimciler, 15-16 Haziran 1970 Ayaklanması'nın önemini kavramaz. Böylece silahlı mücadele, işçi sınıfı hareketinden kopuşun başladığı yerdir. Yücel, *"sıkışan mücadeleyi açmak için kırlara ya da Filistin'e gitmek gerektiğini"* söyler.

Tabanca, sosyalist hareketle işçi hareketi arasına girmiştir. İkisini birbirinden koparmıştır. Yazar, öznel-nesnel diyalektiğini kavramadan girişilen bir devrimci mücadelenin başarısızlığını gösterir.

Çatışkılar

Her eser, bir olaya ya da olaylar dizisine dayanır. Karakterleri bu olaylar dizisinde tanırız.

Çatışkının kökeninde toplumsal olaylar yatar. Bireysel görünse de, yazar bize temelindeki toplumsal olguyu duyumsatır. Çatışkı aşılması gereken durumdur. Karakteri oluşturur.

Eserdeki çatışkıları üç başlıkta toplayabiliriz:

1) İnsan-insan çatışkısı
2) İnsanın iç çatışkıları
3) İnsan-mekan çatışkısı

Eserin Temel Çatışkısı

Avrupa'da burjuva demokratik devrimlerini, burjuva sınıfı yapmıştır. Rusya'da aristokrasiye karşı savaşan köylülerdir. Toplumsal dönüşümlerin temelinde sınıf hareketleri vardır. Türkiye'de durum farklıdır. Modernleşme hareketleri, Mustafa Kemal'le arkadaşlarının zihninden çıkar. Bir sınıf hareketi yoktur. Türkiye ne tam burjuva sınıfı ne de tam işçi sınıfı yaratabilmiştir.

1946'lı yıllardan başlayarak emperyalist devletlerin yanında yer almış, soğuk savaşa katılmıştır

Türkiye. Demokrasi hareketi 1961 Anayasasına dayanarak filizlenmiştir. Bu dönemde sendikalar kurulmuştur. Ancak işçi sınıfı kendindedir. Gençlik hareketi hız kazanmıştır. Mitostan logosa geçilememiştir. Roman, genelde bu çatışkı üstüne oturmuştur.

İnsan-İnsan Çatışkısı

Hüsnü Kaşlı'nın babası da, annesi de oğullarını sevmektedir. Bu iki farklı sevgi çatışkı yaratır. Trajik unsuru oluşturur. Babanın sevgisi oğlunun ölümüne neden olacaktır. Baba, oğlunun yaşaması için onu ihbar etmiştir. Gelişen olaylar, Hüsnü'yü ölüme sürükler. Baht dönüşünün tipik örneğidir bu. Eylem, düşünülenin tam tersine dönmüştür.

Babanın böyle düşünmesine neden, yaşadığı iç çatışkıdır. Bir yandan oğludur onun, diğer yandan vatan haini köpektir. Oğlunu vatan haini köpek olarak görmesi, daha az acı çekmesini sağlayacaktır Murat Kaşlı'nın. Yaşadığı acıyı, akla uygun duruma getirmektedir böyle söyleyerek.

Yücel, Ankara'da Oktay'ın bulunduğu eve gider. Oktay ajandır. Yücel, beylik sözler eden, iyi giyinen Oktay'da değişik bir şeyler sezmiştir önceleri. Buna karşın, örgüte yardımda bulunan bir "arkadaş"tan kuşkulanmayı kendisine yediremez. Bu iş yürek işidir, inanç işidir. Kuşkuyla inanç çatışkısı burada devreye girer. Eleştirel bakışın yoksunluğu, inancın egemen olmasına neden olur. Yücel bu inançla Hüsnü'nün yerini de söyler. Daha sonra da Hüsnü'nün saklandığı yerin öğrenilmesine. Çatışkı, trajediyi doğurur.

İç Çatışkılar

Yücel, trende karşılaştığı sıradan bir köylünün konuşmalarını dinler. Zihninde yarattığı mücadeleci köylüyle bir yiyen bin şükreden köylü arasındaki zıtlık Yücel'in iç çatışkı yaşamasına neden olur. Bu, aynı zamanda ideleştirilen kavramın nesnel gerçeklikle çatışmasıdır.

Hüsnü, düğün bahanesiyle saklandığı ilçede sürekli çatışkılar yaşar. İç çatışkı, insanların kendilerini sorguladıkları zamanlarda belirginleşir. Hüsnü'nün iç çatışkıları romanın bütününe dağılmıştır. Zaman zaman şiddeti artar ya da azalır.

İstanbul'daki arkadaşlarının başını yakmakla suçlar kendisini. Hakkı'yla Yücel'i, Yücel'in varsıl annesinin soğuk tavırlarıyla kendi annesinin sıcaklığını, Hakkı'yla kendisini karşılaştırır. Hakkı, sistemin bir parçası olmak üzeredir. Hakkı'nın tuttuğu yolun doğru olabileceği düşüncesi, onu çatışkıların en şiddetlisine sürükler. Sorular sorar, yanıtlar bulur. Sonunda, ölüme bile varacak bu yolda yürümeye karar verir.

Hüsnü Kaşlı'nın Babası Murat Kaşlı'nın İç Çatışkısı

Radyodan, oğlunun adı okunmuştur. O da arananlar arasındadır. Bunu duyduğu andan sonra kaygı kaplar babanın içini. İki şey düşünür. Biri geçmişe dönüktür: Oğlunun küçüklüğünü anımsar. Öbürü geleceğe yöneliktir: Oğlu ölecektir.

Anneyle, babasını saygın katlara yükseltecek oğul Hüsnü Kaşlı idesiyle, aranan anarşist Hüsnü Kaşlı arasındaki çatışkıyı yaşar baba. Radyodan duyduğu haberin iki önemli sonucu olmuştur:

1) Babanın oğluyla ilgili kurduğu düşler yerle bir olmuştur.

2) Oğluyla ilgili ne yapacağına karar vermesi gerekmektedir, Murat Kaşlı'nın.

İç içe girmiştir burada çatışkılar. Oğlunun iki farklı durumu arasındaki çatışkı, babanın çatışkısına dönüşmüştür.

Mustafa Öğretmenin İç Çatışkısı

Mustafa cezaevinde yatmıştır. Çıktıktan sonra kabuğuna çekilmiştir. Sürekli kendisine *"yıldığını"* söyler. Yaşı ilerledikçe iç savaşımı artar. Bu pişmanlıkla yaşayamayacağı için. Suçu kendi üzerinden alır, çevreye yükler. Gerçekliğinden kaçar. Burada önemli nokta, iki çatışkının birbirine etkisidir. İç içe girmiştir. İç çatışkı bir süre sonra çevreyle çatışkıya dönüşmüştür.

Komiser Rıdvan'ın İç Çatışkısı

Rıdvan'ın iç çatışkısı, uzman görevlinin karakola gelmesiyle artar. Uzman görevliyle düzey yarışına girer. Sürekli kendisini kanıtlama çabasındadır. Bu çabanın Hakkı'yla Hüsnü'nün ölümünde payı olacaktır. Kendi varlığını duyumsatma çabasıyla, uzman görevliye öyle bir öneri getirir ki, iki gencin ölümünün tetikleyicisi konumuna gelir bir anda. Olayların akışını değiştirir bu öneri. Komiser, Hakkı'nın suçsuzluğunu göstermek isterken, onun ve arkadaşının ölümüne neden olur. Baht dönüşü daha yaşanır böylece. Eylem, düşünülenin tam tersine dönmüştür. Kemal Bekir, önemli bir noktayı belirtir. Öznelde iyi amaçlarla yola çıkabiliriz; ama koşullar iyi hesaplanmamışsa bu durum kötü sonuçlanabilir. Komiser Rıdvan'ın durumundaki gibi.

Duygusallığı, iç çatışkıları polis olamayacağını düşündürür kendisine. Ancak davranış şekliyle, eserin sonunda polis olur.

İnsan-Mekan Çatışkısı

Yücel'in ablası Nesrin'in zihninde canlandırdığı İstanbul'la gördüğü İstanbul arasında zıtlık vardır.

Eski İstanbullular, bugünkü özenti kalabalığa bırakmıştır yerini. Köyden kente göçle birlikte gecekondulaşma artmıştır.

Beyoğlu bambaşka olmuştur. Çocukluğunun şık beylerini, köpekli hanımlarını özler Nesrin. Kendisini yabancı duyumsar, yeni İstanbullular arasında. Nasıl bir İstanbul'dur Nesrin'in sevdiği? Otel odasının penceresinden görünen durgun, kıpırtısız, gürültüsüz İstanbul... Tıpkı bir kartpostalı seyreder gibidir otel odasından. İnsana uzak, insana yabancı.

Yücel, Sabirpaşa Apartmanı'ndan çıkmıştır. Buna karşın paşa soyuna uygun davranmamıştır. Onun savaşımı sömürene, ezene karşıdır. Ailesinde bunlardan bolca bulunmaktadır. Nesrin'e göre Yücel, doğadan aldıkları ve sonradan edindikleri arasında sıkışıp kalmıştır. Belki de bu çatışkı ölümüne neden olmuştur.

Hakkı, Hüsnü'nün "anarşist" olduğunu öğrendiğinde iç çatışkı yaşar. Çatışkıyı yaşadığı yer, gerdek odasıdır. Birlikte olacağı kadını (Münevver'i), ikisi için süslenmiş odayı bırakıp çıkmasıyla son bulur çatışkı. Hüsnü'ye giden Hakkı'nın içinde kopan zaman birleşmiştir artık.

Nesnelerin Birliği

Nesnelerin birliği denince şunu anlamak gerekir. Roman ya da öyküde hiçbir görünüm, hiçbir olay nedensiz değildir. Her görünümü, her olayı oluşturan bir güç vardır. Lukacs, Tolstoy'dan örneklerle nesnelerin birliğini şöyle anlatır. *Noel'de karnaval giysileriyle yapılan geçit, Nikolay Rostov ile Sonya'nın aşkında bir bunalımı gösterir; süvari hücumu Nikolay Rostov'un yaşamında bir bunalımı işaret eder; at yarışı, Anna Karenina ile Vronski'nin ilişkilerinde bir dönüm noktasıdır; Katyuşya'nın yargılanması, onunla Nehludov arasındaki son kesin buluşmayı açar...vb. 'Nesnelerin bütünlüğü' içinde her biri ayrı ayrı verilen bölümler, kendilerini, romandaki bir ya da birkaç karakterin evriminde zorunlu bir etmen yapan bazı kesin noktalar içerirler."*

Lukacs'ın belirttiği gibi *"Gerçekten büyük romancılar bu bakımdan daima Homeros'un öz oğullarıdır."*

Bu bakımdan Kemal Bekir, gerçekten Homeros'un da oğludur. Çünkü *Kanlı Düğün'de* nesnelerin birliği titizlikle örülmüştür.

1) Birinci bölümün sonunda sığınacak bir yer bulan Hüsnü rahatlamıştır. Hakkı'nın evindedir. Kahvesini eline alır, dışarı çıkar. Bir sigara yakar. Nâzım'ın dizelerini anımsar: *"Bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım / Toprak, güneş ve ben / Bahtiyarım."* Ağaçların dalları ardında uçuşan tül bulutlarıyla canlı gökyüzüne bakar. Devinen, yaşayan evreni düşünür. Bir yanda vurdumduymazlar, çıkarcılar, bir yanda dövüşenler. Bir serçenin sevincini duyumsar içinde. Bakışları derin maviliği deler geçer. Gözlerinde sevinç, umut vardır. Kendini güvenliğe almış olmanın anlatımıdır bu. Hakkı'nın evi güvenli bir sığınaktır.

2) Birinci bölümde ilçeye yeni gelen Hüsnü çevreye dikkatle bakar. Kaldırım köşesinde, kimbilir kimin diktiği, boy atamamış yoz bir ağaç görür. Bu yoz ağaç, ilkyaz güneşinin verdiği canlılıkla birden büyüyecekmiş gibi gelir Hüsnü'ye. Ağaç bir umuttur. Hüsnü, ağaçla sol hareket arasında ilişki kurar.

3) Beşinci bölümün girişinde ilçede günün doğumu anlatılır. İlçe, burada Türkiye'dir. Doğan gün de aydınlanmadır. Nesnelerin birliği başarılıdır. *"Gün,uzak, çok uzak bir dağın ardından çıkmaya zorlanır. İlçeyi çevreleyen, belirsiz eğimleriyle uzayıp giden çorak düz topraklar üstünden kalın bir sis tabakası gibi kalkar alacakaranlık. Alacakaranlıkta, sarıdan koyu yeşile dek değişen renkleriyle doğanın canlandığı, dirildiği, silkindiği sanılırdı. Oysa bunlar, yeşilden sarıya dönüşen, seyrek. uzak buğday tarlaları, yeşil yapraklı pancarlar, uzaklardan birbirine karışan haşhaş sapları. kel tepeciklerin engebeli karartısı, yer yer kireçli toprağın çorak beyazı, kış yaz rengini bozmayan, yapraksız, kökü kuru, yoz bitkilerdi."*

İlçenin bilinmeyen bir tarihten beri her sabah güneşi böyle karşıladığını belirtir yazar. O güne kadar bunu kimse değiştirememiştir. Bununla değişimin güçlüğünü, toprağın verimsizliğiyle de zorluğunu gösterir.

Ayrıca gün doğumu ora halkının uyanışını, işe gidişini anlatmak için işlemiştir Kemal Bekir. Saraç dükkanı olan Tevfik, küçük burjuvaziyi temsil eder. Erkenden işine gider. Gültekin işçidir. İşçi sınıfı da erkenden işe koyulur. Tüccar Ahmet, burjuvadır. Henüz yatağında horuldamaktadır. Doğa, toplum, birey ilişkisi bu bölümde başarılı bir biçimde anlatılır.

4) Sekizinci bölümde, Sinan, ilçenin "ayrıcalıklı" orospusu Deve'yle geçirdiği üç günün ardından pişmanlık duyar. Yüreğinde eziklik duyumsar. Bitkinliğinden tiksinir. Bu sırada gün ışığı, renkli perdeleri delip geçer. Perdeyle pencere pervazı arasında bulduğu çizgi gibi bir boşluktan ışıl ışıl duvara vurur. Sinan, duvarda beliren şerit gibi parlak ışığa açar gözlerini. Yepyeni bir günün doğduğunu duyumsar. O gün Deve'nin evinden ayrılır.

5) Sekizinci bölümde, Mustafa öğretmen, Hüsnü'yle Hakkı, Belediye Bahçesi'nde otururlar. Söyleşirler. Hava pırıl pırıl aydınlık, gökyüzü alabildiğine derindir. Parça parça ak bulutlar, güneşin uzağında ağır ağır dönenir, gün ışığı, bodur ağaçların yeni yeşermiş yaprakları arasından ipil ipil süzülerek, yüzlerine, masaya vurup titreşir.

Yazar bununla, bu üç kişinin ilçenin aydınlık insanları olduklarını anlatır.

Mustafa öğretmen evliliğinden, ilçede çürümekten söz eder. Sıkıntılıdır. Seyrek yapraklar arasın-

dan gökyüzüne bakar. Şöyle der: *"Yağmur gelmesin. Hava bulut topluyor.* Bir süre sonra yağmur başlar. Bölüm sonunda Mustafa, eşi Melahat'le çatışacaktır.

6) On ikinci bölümde, Hüsnü kız kardeşi Zekiye'ye nasıl devrimci olduğunu anlatır.

İstanbul'a ilk geldiğinde ağzı açık kalmıştır. Boğazın güzelliğini, köşklerini, kral gibi yaşam sürdürenleri görmüştür. Öte yandan odalı gecekondularda beşer, onar sığışanları, bir lokma ekmek için sabah akşam İstanbul sokaklarını arşınlayanları... Grev yapan işçileri, görkemli yaşamlarından damla koklamayan patronları...

Böylece yazar, Hüsnü'nün düşünsel dönüşümünde yaşamın katkısını gösterir. İstanbul, Hüsnü'yü değiştirmiştir. Bu, mekanın insan üzerindeki etkisidir.

7) İlçenin insanlar üzerindeki etkisi: İlçede yaşam tekdüzedir. Yavaştır, yüzeyseldir. Bütün sınıflardan insanlar, memurlar bu akışa kendilerini uydurmuşlardır. Esnaf, işçi sabahtan işlerine giderler. Yapacak pek iş de yoktur aslında müşteri beklerken. Kahve; kağıt, tavla oynayanlarla doludur.

Burjuvalar işyerine gitmek için acele etmezler. Polisler halkla içli dışlıdır. İlçe Emniyet Amirliği'nin nöbetçi polisleri gece nöbetinde uyurlar. Öğretmenler de sıkıntılıdır. Bir değişiklik yapmak amacıyla yaz kampına gitmeyi planlarlar.

8) Eserin sonunda Hüsnü'yle Hakkı'nın öldürüldükleri bağ evinin çevresi şöyle anlatılır:

"Kırmızı gelincikler, aklı sarılı papatyalar, uçuk pembe, uçuk mor kır çiçekleri, önceki gün boşanan yağmurdan sonra güneşi görüp canlanmışlardır. Kıraç toprakları karartmıştır yağmur, sarı toprakları kızıla boyamıştır. Boysuz bitkiler yeşile dönüşmenin sevincini yaşar. Bu durum bir süre böyle gidecektir. Sonra yine o korkunç yalnızlığına gömülecektir doğa; toprak suyu eminceye, güneş toprağı kurutuncaya kadar..."

İnsanın Romanı

Türkiye'de modern roman, Halit Ziya Uşaklıgil'le başlatılır. Halit Ziya Uşaklıgil'den yola çıkarsak, Türk roman geleneğinin temel çizgisi toplumsaldır. Estetik ölçütlere vuruldukta, o romanları beğeniriz ya da beğenmeyiz. Ama romandaki karakterler toplumdan çıkar. Bu romanlardaki sorunsallık, birey-toplum iç içeliğinde verilir.

Romanımızın bu temel çizgisi, Soğuk Savaş'la birlikte, 1950-60 yılları arasında kırılmaya çalışıldı. 1961 Anayasasının özgürlükçü ortamında Türk romanı, yeniden toplumsal çizgiye girdi.

12 Mart 1971, edebiyata da vurulan bir darbedir. 12 Mart darbesinden sonra edebiyat, bile isteye yanlış bir tartışmanın içine çekildi. Köy romanı, kent romanı tartışmasıyla, kent romanı öne çıkarıldı. Oysa bu tartışmada temel amaç, romanı toplumsallığından koparmaktı. Böylece 1971 darbesinden sonra, toplumdan yalıtılmış, bunalımlı, kösnül, tutkulu romanlar dizisi başladı.

1980 darbesi, romanın yalnızca toplumsallıktan değil, edebiyattan da koparıldığı sürecin başlangıcıdır. Günümüze kadar gelen bu süreçte, hem toplumsallıktan, hem edebiyattan koparılan uzak bir bin bir çeşit roman pazarı oluşturuldu.

Bin bir çeşit roman pazarında, ne ararsanız bulursunuz. Bu, rastlantısal değildir. Burda sorun, burjuvazinin bireyi tekilleştirme uğraşıdır. Tekilliği aşamamış kişiler, ellerine tutuşturulan kalemlerle, bin bir çeşit roman pazarına meta üreten üreticiler durumuna getirilmişlerdir.

Lukacs, bu konuda şöyle der, *"Öznel biçimde işlenen mimesis oluşumlarının estetik alanın özgül nesnelliği düzeyine yükseltilmesi, ancak öznenin tekilliği dışına çıkmakla gerçekleşebilir. Böylelikle sözü edilen oluşumlar artık öznellikten etkilenmeyen bir dış dünyaya karşı salt öznel nitelikteki niteliğiyle bu dünya karşısında yer almayıp, kendine özgü (sui genesis) nitelikte bir nesnelliğin kurucusu olurlar."*

Peki, bunun önemi nedir? Bunun önemini Lukacs şöyle belirler. *"Sanatçı ile acemi arasındaki en önemli ayrımlardan biri de budur."*

Lukacs'ı izleyerek şunu sormak gerekir. Burda sanatçının başarısı neye bağlıdır. Gerçekten de önemli bir sorudur bu. Bu soruya doğru yanıt verebilmek için, burjuvazinin insanı tekilleştiren bozbulanık dünyasından, insanı zincirlediği tekiller dünyasından çıkmak gerekir.

Burjuvazinin dünyasından çıkabilmeyi Lukacs şöyle belirler, *"...her şeyden önce tekillikten sıyrılıp sıyrılamayacağına, sıyrılabilirse, kendi kişiliğinde türsel olanı ne ölçüde bulup belirginleştirebileceğine bağlıdır."*

Bu noktada şunu söylemek gerekiyor. Kemal Bekir, tekilliği aşmış bir yazardır. Kemal Bekir, *"kendi kişiliğinde türsel olanı bulan, kendine özgü (sui genesis) nitelikte bir nesnelliğin"* kurucusudur. Bu kuruculukla *Kanlı Düğün* estetik nesne olmuştur.

Kemil Bekir, bu dünyayı anlayabilmemiz için, bu dünyanın karşısına, kendine özgü, estetik bir dünya kurmuştur.

Böyle bir dünyanın kuruluş ilkelerini, Ömer Seyfettin şöyle belirler. *"Hakikat, hayal, müşahade..."* Kemal Bekir'de, bu üç niteliği de görürüz. Kemal Bekir, yaşama giren, orda gerçeği gören, düş ve gözlem yetisi güçlü bir yazardır.

Gerçeği gören, düş ve gözlem yetisi güçlü yazarlar, eserlerinde insani doğruları gösterir. Stendhal'ın *Kızıl ile Kara* adlı eserinde kapitalizmin yozlaştırdığı insanı görürüz.

aşk kırıldı

yağmura dön yüzünü
aşk kırıldı! Eriyen bir buzun
üzerinde kayıyorsun şimdi

nasıl yaşanacağını öğrenmeden
nasıl taşınacağını öğrendin
öykülerinin sonuna mı geldin
sonlar korkutuyor mu seni
bilendi mi keskinliğin

yağmura dön yüzünü
ıslak toprağa eski umutları bırak

yıkıldı kuytu köşelerinin duvarları
saklanacak hiçbir yer yok artık
çıplak bir ağaç gibi ortada mı kaldın
ıslanıyor musun

tam zamanı şimdi
içindeki şarkıyı rüzgara bağır
tam zamanı şimdi
kendini yağmura
kendini dünyaya bırak

Lale KURDOĞLU

Dickins'ın *İki Şehrin Hikayesi* adlı eserinde 1789 Burjuva Aydınlanmasının iç yüzünü görürüz. Tolstoy, Rus devriminin aynasıdır.

Kemal Bekir'in *Kanlı Düğün* adlı eserinden 12 Mart'ı öğreniriz. Tolstoy şöyle der. "*Sanatın ödevi, düşün biçiminde kavranamaz ve anlaşılmaz olan şeyi anlaşılır ve duyulur kılmaktır.*" Kemal Bekir, 12 Mart'ta olup bitenleri estetik düzlemde anlaşılır kılar.

Gerçekçi roman geleneğinde nedensellik, olay örgüsü, itki, nesnelerin birliği, son derece önemlidir. Bu konuda Suçkov şöyle der. "*Gerçekçilikte, nedensellik, yalnız yapıt ile yapıtın bölümleri arasında birbirine bağlı bir bütünlüğün oluşu, ayrıntıların rastlantısal olmayışı, olaylar dizisi ile kişiler arasındaki ilişkilerin sürekli gelişmesi ve yapıtın iyi kurulu bir yapıt oluşuyla değil, aynı zamanda ve tümünden önce tarihselci bir yaklaşım içinde oluşuyla gösterilir.*"

Kanlı Düğün'de hiçbir olay rastlantısal değildir. Olayların örgüsü, bu örgüde karakterlerin itkisi, tarihsel uzamda verilir. 1971'de Türkiye'de karşı karşıya gelen güçlerin mücadelesinde Yücel'ler, Hüsnü'ler trajik olayın simgeleridir.

Kanlı Düğün, gerçekçi roman çizgisini sürdüren bir edebiyat eseridir. Edebiyatın yerle bir edildiği bu dönemde, edebi yanıyla da önemli bir eserdir, *Kanlı Düğün*.

Bin bir çeşit pazarında yer yoktur, *Kanlı Düğün*'e. Ama o, her gerçekçi eser gibi, bin bir çeşit pazarından uzakta, sessizce, devam edecektir yaşamaya. Ama bir gün insanla buluşacaktır.

Çünkü *Kanlı Düğün*, insanın romanıdır.

Bitti...

AŞK-I MEMNU'DA KADIN TEMASI - V

Berrin TAŞ

Okuduğu not Nihal'i ancak bir saniye rahatlatır. *"Sonra (...) yüreğine ateşten bir şiş saplanıyor sandı."* Birdenbire bu iki satır korkunç gerçekliği açıklayan kitaba dönüşür. Yeniden okuduğunda Firdevs Hanım'ın yazısını tanır. Nihal zaten meraklı bir karakterdir. *"Elindeki kağıda bakarak ondan çok sırlar istiyor, ona 'Söylesene! Niçin susuyorsun. Artık sen de hepsini itiraf edebilirsin.'"* diyordu.

Nihal, bu kağıt parçasının benliğinde uyandırdığı kuşkuların etkisiyle birdenbire eve gitmeye karar verir. Nihal'in zihninde kağıt parçası yırtılarak, sanki ardından Bihter'in yüzü belirir. Zihnine saldıran küçük ayrıntıları izleyerek vapurun sallantısıyla düşünmeye başlar. Behlül'le evlenmesinden söz edilirken Şayeste'yle Nesrin'in o zaman pek anlayamadığı konuşmalarını, Şakire Hanım'ın gözlerinin ucuyla ortada olmayan birisini göstererek *"Ee?.."* deyişini anımsar. Birdenbire aklına Bihter'in mendili gelir. Behlül'ün odasında gördüğü bu mendil şimdi Bihter'in her zaman oraya gittiğinin kanıtıdır. Nihal, kendini aldatılmış duyumsar. *"Demek, Behlül kendisini sevmemişti, sevmiyordu; dün gece dizlerinin dibinde yalan söylüyordu."*

Yalnızca sevilmek isteyen, babasının *"benim mini mini Nihal'im"* dediği kırılgan genç kız için bu dayanılmaz bir acıdır. Babasıyla aynı talihsizliğe uğramış olmaları tek avuntusudur. Çocuksu duygularıyla babasına kağıdı gösterirken neler söyleyeceğini tasarlar. *"İşte! diyecekti; görüyor musunuz. Behlül kızınıza koca olamayacak; çünkü o annesinin yerine gelen kadının aşıkıdır. Bu, mini mini Nihal'inizi, bir parça öldürecek, ama ne zararı var, değil mi ki siz İstanbul'un en nefis kadınına sahip oldunuz..."*

Nihal, bunları söyleyebilmek için eve dönmeyi istemiştir. Babasının eve üvey anne getirmesini kabullenemeyen Nihal, böylece öç almak ister. Evet, bir an babasına acır; ama babasına haklılığını kabul ettirebilme düşüncesi ağır basar. *"Babasından alacağı öcün tamam olması için ölmesi gerekiyordu."* Karşısında uyuklayan Nesrin'e bakarken Bihter'i düşündü. *"Onun karşısında hep böyle uyumuşlardı; ama artık onları uyandıracaktı. Hele babasını evet babasını... Gidip artık sarsacak ve 'Artık uyanınız (...) işte vakit geldi, kızınızı öldürdünüz!'"* diyecektir.

Rıhtımda yürürlerken Nihal, birdenbire yanılmış olabileceğini de düşünür. Behlül'e gönderilen bu not kimbilir belki de başka bir zamana ilişkin bir sorunla ilgilidir. Belki bir dakika sonra evde her şey alıştığı gibi olacak, Behlül orada olmayacak, gece de gelmeyecekti. O zaman nedenini söylemeden Behlül'den bağışlanmasını dileyecekti. Eğer yanılıyorsa, Bihter'i bile sevecekti. Nihal, zihninde bu düşüncelerle eve geldi. Onu karşılayan Şayeste'den Behlül'ün gelmediğini öğrenince rahatlar. Sevincinden Bihter'i bile öper, Firdevs Hanım'a yanaklarını uzatır.

Nihal, evdekilerle şakalar, kahkahalar arasında konuşurken ertesi gün yeniden Ada'ya dönmeye karar verir. Behlül'ün eve uğramadan yeniden Ada'ya döneceğinden emindir. Odasına girer girmez kapısını kilitler. Nasıl böyle düşünebildiğine kendisi de şaşırır. Korkusu ona çocukluk gibi görünmeye başlar. Artık akşam olmuştur, Behlül kesinlikle gelmeyecektir.

Nihal, çevresindeki insanlara güvenmek ister. Behlül'ün ona Ada'dan ayrılma nedenini söylemeyişi ve cebinden düşürdüğü kağıt parçası Nihal'in güvenini sarsan bir niteliğe bürünmüştür. Bu nedenle Nihal, Behlül'ün gelmeyeceğine inanmak ister. O zaman kuşkuları doğru çıkmayacaktır. Behlül'ün kesinlikle gelmeyeceğini kendisine yineleyerek bahçeye, iri yağmur tanelerine bakar. Zihninde dolaşan düşüncelerle yağmura uzattığı ellerini kurularken dışardan gelen seslere kulak verir. Babasının sesinin yanında duyduğu erkek sesi bir an soluk almasını engeller. Hemen ardından ince bir kadın sesi duyunca o gece Peyker'le kocasının geleceğini anımsar. Holde gülüşen sesler, ona yeniden Beşir'in hastalığını anımsatır. Beşir ölmek üzereyken gülen bu insanlara kızar. Zaten Nihal, Behlül'ün gelip gelmeyeceğini fazla düşünmemek için kendisini Beşir'i düşünmeye zorlamıştır. *"Gelmeyecek...! diyordu ve yeniden Beşir'i düşünmek istiyordu. Artık Beşir'in öleceğine inanmıştı. Ama kendi kendisini Beşir'i düşünememekten, ona tamamiyle acıyamamaktan dolayı kınıyordu. Niçin ağlamıyordu."*

Behlül'ün gelmediğini anlayınca Nihal derin bir soluk alır ve kendi kendine yineler. *"Gelmeyecek... Evet, gelmeyecekti. Karanlık odası ona pek sıkıntılı göründü. Artık bu odanın yalnızlığından kaçmak istedi. Dışarda hâlâ gülüşüyorlardı. Demin onu kızdıran bu kahkahalar şimdi, tersine kendisini çekiyordu. O da gülecekti. Ayağa kalkmak istedi. Ama onda bütün organlarını gevşeten, en küçük bir hareketten üşendiren büyük bir kesiklik vardı."* Biraz önce gülen insanlara kızan Nihal, kendisini daha iyi duyumsayınca onların arasına karışmak ister. Gün boyu gerginleşen hastalıklı bedeni dışarıdan kendisini çağıranlara katılmasını engeller. İçinden geliyorum dese de gidemez. Gözleri kapanır. *"Sonra gözleri kapalı, bu uyuşukluğun içinde açık sesle 'Gelmeyecek' diyor ve kendi sesiyle uyanarak bulanık gözleriyle açık pencereye, karanlık odasına bakıyor ve uyuşukluktan silkinemeyerek, dayanılmaz bir güce karşı gözlerini kapıyordu."* Nihal'in üzüldüğü, çözemediği kimi durumlar karşısında uykuyu andıran uyuşuklukları olurdu. Böyle günlerde Nihal, uzun bir hastalık geçirmiş kadar sarsılır, zayıflar, gözlerinin altında mavi gölgeler belirirdi. Nihal, onu derinden etkileyen kuşkuları karşısında yorgun düşer. *"Kendisine iskemlesinden kalkıyor, odasında yürüyor, mumunu yakarak aynasında saçlarını düzeltiyor, kapısını açarak çıkıyor gibi geliyordu."* Çevresindekilerle birlikte kendisini gülüyor gören Nihal bir saniyelik sezgisiyle *"kendisini gene iskemlesinde uyuşmuş, karanlık odasında, şimdi üşüten penceresinin yanında bu uykudan silkinemiyor"* görüyordu. O zaman yanında birisinin bulunmasını gereksiniyor ve babasına seslenmek istiyordu. Boğazını sanki birileri sıkıyor gibi duyumsuyor ve yerinden kıpırdayamıyorken birden *"Geldi"* dedi. Bu ses sanki başkasından çıkmış gibidir. Nihal, korkuyla gözlerini açar. İskemlesinden tutar. Behlül'ün geldiğinden emindir artık.

Behlül'ü bekleyen başkaları da vardır evde. Behlül'e o notu gönderen Firdevs Hanım. Behlül'ün bu notu ciddiye alıp almayacağını merak eden Bihter. Bihter sabırsızlıkla evde dolanarak bekler. Nihal'le Behlül'ün evliliğine engel olamazsa bu, kendi evliliğinin sonu olacaktır. Bu durumda kocasına her şeyi anlatmaya karar vermiştir.

Nihal'in sezgileri doğru çıkar. Behlül gelmiştir. Merdiven başında dramatik bir biçimde son kez bir araya gelen bu üç insan bir daha görüşemeyeceklerdir. Behlül, merdiven başında arkasından yetişerek yakaladığı Bihter'le konuşmaya çalışırken, *"Birden, pek yakından tutulamamış bir öksürük işittiler, Beşir'in öksürüğü..."* Beşir'in orda olduğunu anlayan Behlül sararır. Beşir'in orda oluşu Nihal'in de Ada'dan geldiğinin kanıtıdır. Behlül, emredici sesiyle Bihter'e, *"Bu gece geleceksiniz"* dedi. Bihter karşılık vermeyerek merdivene yönelirken, *"yavaşça, sessiz, gürültüsüz, sanki bir gölge kayıyor, düşüyor ve hemen oraya yığılıveriyordu."* Ayaklarının dibine düşen Nihal, *"gerilmiş sinirleriyle, kitlenmiş çenesiyle, uzanmış kollarıyla, dimdik bir ölü sarılığıyla yatıyordu.*

Nihal'in kuşkularının doğru çıkması olayların gidişini değiştirir. Kızını kucaklayarak odasına götüren Adnan Bey, arkasından gelen Behlül'le Peyker'e, *"yalnız kalsak daha iyi olacak"* der. Nihal'in birdenbire Ada'dan gelişini kızının çocukluğuna veren Adnan Bey, onu Bihter'le Behlül'ün ayakları dibinde görünce kuşkulanır. Bu kargaşada gözleri Bihter'i arar. Kızının yüzünü o kadar solgun bulur ki, bu, ona kendi mutluluğu için kızını feda edişinin ezincini duyurur.

Adnan Bey, kızının odasında onun baygınlığının geçmesini beklerken, evliliğinin bir hata olduğunu düşünür. *"Bir gün belki bu hatanın kurbanı bu mini mini Nihal, bu bir üfürüşte sönüverecek kadar çelimsiz çiçek, böyle birden, artık bir daha başını kaldıramamak üzere, düşüvermez miydi!"*

Halit Ziya, romanın düğümü çözüldükten sonraki kurgusunu iyi yapamamıştır. Nihal'in baygınlığı sırasında Beşir'den tüm olup biteni öğrenen Adnan Bey, böylece evliliğinin bir hata olduğunu düşünmekte haklı çıkar. Halit Ziya'nın istediği de budur. Romanın ana teması üvey annenin aileye yıkım getireceğidir. Bihter, rolünü oynadıktan sonra sahneden çekilir. Bihter'in intiharından sonra evde neler olmuştur, bunu bilemeyiz. Behlül'e ne olduğunu öğrenemeyiz. Bildiğimiz Bihter'den sonra Adnan Bey'in çocuklarıyla ve evdeki çalışanlarıyla eski yaşayışlarına geri dönmek istedikleridir. Adnan Bey, Matmazel de Courton'a mektup yazmıştır. Kış başında döneceğini bildiren yanıt gelmiştir Matmazel de Courton'dan. Şakire Hanım'la kocası kızları Cemile'yi gelin ettikten sonra yaşamlarının son yıllarını da yalıda tamamlayacaklardı. *"Bülent geceleri okulda kalmayacaktı. Gene bahçede uzun koşuşlar olacak, o küçük mutfağın parlak takımları arasında kitaplardan bulunmuş yemek tarifleriyle tatlılar yapılacaktı. Hayat gene onlar için sonsuzluğa değin bir bayram olacaktı; madem ki artık baba kızına, kız babasına dönmüşlerdi."*

Matmazel de Courton

Matmazel de Courton, Nihal'in dadısıdır. Parisli aristokrat bir ailenin kızıdır. Soylu kökeni onun Adnan Bey ve ailesiyle anlaşmasını kolaylaştırır. Babası zenginliğinin son kırpıntılarını koşuda yitirdikten sonra beynine bir kurşun sıkmıştır. Matmazel de Courton, Paris kaldırımlarına düşmek yerine yoksul; ama soylu bir kız olarak yaşamayı seçer. Akrabalarının yanına sığınmış, sofrada yediği ek-

meğin karşılığını vermek için evin çocuklarının eğitim ve öğrenimini üstlenmiştir. Bir gün ufak bir güceniklik, bu yoksul kızın Fransa'nın bir köşesinden Beyoğlu'nun zengin bir Rum ailesine çocuk bakıcılığına gelmesine ortam hazırlar. Burda uzun süre kalır.

Matmazel de Courton, *"bir Türk evine girmek, bu Türk ülkesinde bir Türk hayatı yaşamak..."* istediğinden Adnan Bey'lerin yalısına giderken sevinçten yüreği çarpar. Yalıya girdikten sonra ise şaşkınlığı düşkırıklığına dönüşür. Halit Ziya, bu düş kırıklığını şöyle anlatır. *"Bütün o batı yazarlarının, ressamlarının doğuya ilişkin yalan dolan ve uydurmalarından anısında kalan uzak andaçlarla, bir Türk evinin başka bir şey olabileceğini aklına getirmemişti..."* Matmazel de Courton, mermer döşeli bir sofa, taştan sütunlar üstüne kondurulmuş bir kubbe, Doğu halılarıyla döşeli sedirler, gümüş mangaldan çevreye amber kokuları yayılırken, kristal nargilelerin yakutlara, zümrütlere boğulmuş marpuçlarını ellerinden bırakmayan, elleri ayakları kınalı, gözleri sürmeli kadınlar düşlemişti.

Halit Ziya, Avrupalının Doğu yaşayışına bakışını Matmazel de Courton aracılığıyla anlatır. Matmazel de Courton daha geldiği ilk gün geri dönmek ister. Bu isteği, *"Nihal için yüreğinde hemen derin bir acımayla karışık bir sevgi duyması engeller."* Nihal'in annesinin solgun, ince, zayıf yüzünü gördüğünde de aynı acımayı duyar.

Nihal'in annesi hem hasta, hem de hamiledir. Nihal'in daha önceki dadıları ona güven vermemiştir. Matmazel de Courton'un sevinçli ve rahat yüzü ona güven verir. Ölebileceğini düşünerek Nihal'i Matmazel de Courton'a emanet eder. *"(...) Nihal size yetim kalmış bir çocuk niteliğinde bırakılıyor demektir. Siz onun için bir öğretmenden çok bir anne olacaksınız!..."*

Matmazel de Courton, Adnan Bey'in çevirdiği bu sözleri dinlerken son cümle onun en duygusal yanını harekete geçirir. *"Anne!... Nihal'in annesi olmak düşüncesi ömrünün bütün yoksunlukları içinde en acısı ile o kadar içten bir bağlantıya sahipti ki... Kadınlık emellerinden özveride bulunmuş bütün zavallı kadınların yüreğinde her türlü yoksunlukların gözyaşları susabilir; ama bunlardan biri, analıktan yoksun kalmış olmak acısı, her zaman zehirden birer damla ile damlayan iyileşme bilmez bir yaradır."*

Matmazel de Courton, annesini tanıyamamış, babasını ise sevememiştir. Kimseye sevgiyle bağlılık duymamış bu yalnız kadın, *"(...) bu boş beşiği dolmuş duygusunu yaşadı ve o günden başlayarak duygu ve acımayla karışık bir sevgi onu hastaya tutkun etti."* Öyle ki Matmazel de Courton her gün öğleye yakın Nihal'i alır hastanın odasına gider. Yerinde duramayan Nihal ortalığı karıştırırken o, hastanın karşısında gülümseyerek otururdu. *"Bu iki kadın yalnız gözlerinin sessiz anlatımıyla birbirlerine yüreklerini dökerlerdi. Böyle ne kadar belirgin anlatımlı sessizliklerle birbirinin ruhunu duymuşlar, görüşmeksizin ne demek istediklerini anlayarak dost olmuşlardı."*

Halit Ziya, sanki romanını birbirini sevmeyen, üstelik sürekli didikleyen kadınlar üzerine kurmuştur. *Aşk-ı Memnu*'da bu iki kadın dışında birbirine anlayışla yaklaşan kadınlar yoktur. Matmazel de Courton, Nihal'i sever; ama bu sevgide annelik özlemini giderir. Bu sevgide Nihal annesizliğini, Matmazel de Courton yalnızlığını unutur. Öyle ki Matmazel de Courton Bihter'le konuşurken Nihal'i sahiplenen bir tutum takınır. Kır şöleninde Matmazel de Courton'la Nihal ötekilerden kaçmak için suya doğru giderler. Nihal, sıcaktan bunalmıştır. Bir ağacın cılız dalları altında Nihal, Matmazel de Courton'a bir yıldır içinde biriktirdiği dertlerini anlatır. Bu dertler Nihal'in Bihter'e ilişkin kuruntularıdır. Yemekten sonra Bihter sorar, *"Nihal'in nesi vardı matmazel, rica ederim. Siz ki onun her gizli şeyini bilirsiniz..."* Bihter'in sesinde çekişme kokusu alan Matmazel de Courton soğukkanlı bir biçimde Nihal'in *"hiç bir gizlisi olmadığı için"* herşeyini bildiğini söyler.

Matmazel de Courton'un yanıtı Bihter'in daha fazla merak etmesine yol açar. *"(...) Ben Nihal'in duygularının ne olduğunu öğrenmekte anlaşılan herkesten sonraya kalıyorum"* der ve içinden geçenleri Matmazel de Courton'a anlatır. *"(...) öyle sanıyorum ki evin içinde çocuğun zayıf sinirlerinden yararlanmak isteyenler var. (...) Örneğin aleyhimde olmaları kuşkusuz bulunan bütün o hizmetçiler... Siz bilirsiniz ki Nihal'i sevmek, kendimi ona sevdirmek için -bir kadın için mümkün olabilen- şeylerden fazlasını ben yaptım; hâlâ yapıyorum da değil mi matmazel."*

Nihal'le yakınlaşma çabalarının işe yaramadığını anlayan Bihter, Matmazel de Courton'la konuşmaya çalışır. Ne yazık ki ondan da yardım göremez. Gelin gittiği evde yapayalnızdır. Nihal'in giysileriyle ilgilenmiş, arkadaşça davranmıştır. Hepsi boşunadır. Halit Ziya bir kez karar vermiştir. Üvey ana, asıl ananın yerini tutamaz. Matmazel de Courton da Halit Ziya'nın istediği biçimde düşünür. Kendisini üvey ana ile kız arasında bulan Matmazel de Courton, *"Suç kimde. Hiç!.. Olayın kendisinde... Üvey ana ile kız! Ama bu insanların yaşamaya başlaması tarihi ile birlikte başlamış bir komedi ya da trajedidir. Bihter'le Nihal arasındaki bu oyun nasıl bitecek. Korkarım ki biri için komedi, öteki için trajedi olmasın..."* diye geçirir içinden.

Bihter'e bu konuyu bir daha konuşmayı gerektirmeyecek biçimde yanıt vermek ister. Nihal'e karşı görevlerini pek güzel yerine getirdiğini söyler. Matmazel de Courton'a göre evde Nihal'in zayıf sinirlerinden yararlanmaya kalkışacak kişiler yoktur. *"Nihal'de eğer sizin için kuşkuya yol açacak ufak tefek şeyler görüyorsanız, bunları başkalarının etkisinde yorumlamaktan çok, o zayıf sinirin kendisine yöneltmeniz daha akla yatkın olur görüşündeyim. Evin içinde öylelerini tanırım ki (...) evet öylelerini tanırım ki görevlerine sizin kadar titiz ve özenlidirler ve yerine getirmekte sizin kadar başarılı oluyorlar."* Matmazel de Courton kendisinden söz etmektedir. Bihter'e karşı Nihal'i korumak ister. Matmazel de Courton, Bihter'in Nihal üstündeki egemenliğini sürdürebilmek için kendisini engel saydığını sezinler.

Matmazel de Courton roman okumayı sever. Özellikle Alexandre Dumas'ın romanlarını... *"(...) önüne çıkan yüzleri anlamak, yaşamın ufak tefek olaylarına ilişkin bir yargı vermek için bütün kafasında yaşayan roman anılarına başvurur, onlarla bir benzerlik oranı kurduktan sonra bir sonuç çıkarırdı. (...) romanlarından birinin bir sayfası ile uyum sağlayamayan olaylar, önem verilmeyecek bir yalan derecesine inerdi."* Kimbilir belki de bu nedenle Behlül'le Bihter'in ilişkisini anladığında susmayı yeğler. O günden sonra Matmazel de Courton evden gönderileceği inancıyla bekler. Bir gün Adnan Bey, *"(...) Nihal'in bir mürebbiye yardımına gerek göstermeyecek yaşa geldiğinden söz etmeye imkan bulabilmek üzere bir giriş ortaya atmaya başlarken, yaşlı mürebbiye hemen konuyu anlamış"* kovulmuş biri olmak aşağılığından onurunu korumak için, kendisi izin istemiştir.

Halit Ziya, romandaki bağlantıları başarılı bir biçimde kurar. Matmazel de Courton daha Bihter'le Behlül'ün ilişkisi yeni başlamışken onları öpüşürken görür. Romanda bu gıcırdayan kapıyla sezdirilir. *"Birden bir gıcırtı, bir kapı gıcırtısı işittiler; Bihter koridora atıldı; Behlül kendisini toplayarak onu izliyordu. Bihter, önünden geçerken Matmazel de Courton'un kapısını sallanıyor gördü. Kuşkusuz hiçbir şey değil; yaşlı mürebbiye odasına girmiş olacaktı."*

Matmazel de Courton gitmeden bir gün önce Behlül'ün kitaplarını odasına bırakmak ister. Orda, karanlıkta umutsuzca Behlül'ü bekleyen Bihter'le karşılaşırlar. Behlül, odada yoktur; ama Matmazel de Courton, onları karanlıkta birlikte bulmak amacıyla geldiğini sanacakları kaygısıyla -ki bu onun onurluluğuna aşağılık görünür- bir sözle bunu düzeltmek ister. *"Bana güvenmenizi isterim ki hanımefendi..."* diye başladığı sözünü bitiremez. Konuşmayı sürdürse her şeyi bildiği belli olacaktır. Bu nedenle susmayı seçer.

KİMSİN

Hep aradığımdın
Bulamadığımdın hep...
Biliyorum yine de ama
Biliyorum,
Sendin beni öpen dün gece
Dün gece... uyandırmadan
Yıldızların bile küstüğü vakit geceme,
Sendin karanlık perdemi aralayan...
Kimsin,
Kimsin sen...

Bora BOSTANCI

Nihal, belki de bu birlikte geçireceğimiz son gecemizdir, der Matmazel de Courtan'a. Gece geç saatlere dek oturmaya karar verirler; ama Nihal erkenden uykuya yenik düşer. Uykuya dalana dek Matmazel de Courton'u yanında tutar. Matmazel de Courton, ona Paris'te yaşlı bir amcanın yanında konuk olacağını anlatır. Sonra da vilayetlerden birinde *"sessiz bir örümcek ailesi miskinliğiyle"* yaşayan akrabalarına katılacaktır. Oradaki yaşantısını süsleyerek anlatır, onu özleyerek ağlayacağını; ama mutluluğunu haber aldıkça ağlayacak bir şey kalmayacağını söyler. Nihal uyanmadan gidecektir, eşyaları hazırdır. Behlül'ün alaylarına konu olan şapkalarının bile kutulara yerleştirildiğini söylerken *"Ne kadar zamandan beri vicdanının üzerinde korkunç bir yük ağırlığı ile duran o sır aklına geldi..."*

Nihal'e bunun için benden bir açıklama istemeyeceksin dedikten sonra kulağına eğildi. *"Behlül'den sakın...!"*

Nihal yarı uykuluyken duyduğu bu sözleri kimin söylediğini sonra anımsamayacaktır. Ancak Behlül'le mutlu olabileceğini düşünürken sık sık aklına gelen bu sözler her zaman sevincini tedirginliğe dönüştürür. Sonunda bulduğu not ile Ada'dan eve dönerken bu sözü Matmazel de Coruton'dan duyduğuna inanır. Bu sözün içinde tehlikeler vardır. *"Behlül'den sakın...*

Haklıdır Matmazel de Courton. Behlül'lerden sakınmak gerekir.

Bitti

berrintas@superposta.com

SANAT VE TİCARET

Ahmet SONER

Açın gazetelerin sinema ilanları sayfasını, bakın tam sayfa film afişlerine... Hepsinin altında Warner Bros, UPI, Standard gibi tekellerin adını göreceksiniz. Sadece gazeteler mi? Çıkın dışarı... Caddeler boyunca dizilmiş ilan panolarında, otobüs duraklarına asılan reklamlarda hep aynı filmin afişlerini göreceksiniz. Bütün televizyon kanalları 24 saat boyunca hep aynı filmin reklamını yapmakta, sinema yazarları o filme övgüler yağdırmakta... Sinema seyircisi kuşatılmış, bombardımana tutulmuş, kaçma ve kurtulma şansı hiç yok. Tek yol, bilet alıp sinemaya girmek. Böylece seyircisi bir kez daha kandırılmış, cebindeki para alınmıştır. Çünkü seyrettiği film, benzeri yüzlerce kez yapılmış pespaye bir öyküdür.

Türkiey'de sıradan bir filmi, yüz binlerce kişiye seyrettirmek, Tekirdağ'dan, Erzurum'a, Trabzon'dan, Antakya'ya kadar uzanan bir sinemalar zinciri oluşturmak elbette kolay iş değildir. Ama sinema tekelleri, her hafta ortalama üç yüz bin kişiye bilet satarak milyarlar kazanmaktadır. İspanya'dan Japonya'ya, Norveç'den Avustralya'ya kadar uzayan sinemalar zincirini düşünecek olursak, karşımızdaki gücün büyüklüğünü, etki alanını ve kazancını belki hayal edebiliriz.

Amerikan sinema endüstrisi, fabrikalarda uygulanan bant sistemini örnek almıştır. Herkes kendi payına düşen somunları sıkıştırdığı zaman mal ortaya çıkmaktadır. Otomobil üretmekle film yapmak arasında hiç bir ayrım yoktur. Sistem öylesine kurulmuştur ki, yönetmen kim olursa olsun çıkan mal önceden belirlendiği gibidir. Bu yüzden, yapılan filmler hep birbirine benzer. Tıpkı otomobiller gibi, modeli değişik olsa da marka hep aynıdır. Kısacası Hollywood konfeksiyon mal üretir ve bütün dünyaya pazarlar.

İkinci Dünya Savaşı'nda, Amerikan ordusu sigara, jiklet, kola, viski ve filmlerle Avrupa'ya ve Uzak Doğu'ya bir salgın hastalık gibi yayılmıştı. Sinema tekelleri ise, savaştan galip çıkan ordusunun "demokrasi havrisi" rolüne soyunarak bütün dünyadan topladığı sempatiye dayanarak dünya pazarını ele geçirdi. Elli yılı aşkındır Amerika aynı rolü oynamayı sürdürüp Kore'ye, Vietnam'a, Latin Amerika'ya, Afganistan'a ve Orta Doğu'ya demokrasi ihraç etmektedir. Yaklaşık elli yıldır bütün uluslar, Amerikan kültürünün(?) bombardımanı altında yaşamak zorunda bırakıldılar. Artık ulusların kendilerine has bir şeyleri kalmadı. Çünkü dünyanın bütün insanlarının yediği-içtiği, kılığı-kıyafeti, mimiği-jesti birbirinin aynı olmaya başladı. Gençler blucinden başka bir şey giymez oldu. Hamburger yiyip, Cocacola içiyor, aynı müziği dinleyip, aynı filmleri seyrediyorlar.

Bir mal kapış-kapış satılıyorsa hemen o malın taklitleri sürülür piyasaya. Sinemada da aynı kural geçerlidir. Bir film iş yapıyorsa, en kısa zamanda onun benzerleri, kopyaları tezgahlanır. Bu yüzden, zaman zaman tarihi konular, din savaşları, polisiyeler, erotik öyküler ya da uzay masalları çekmek moda olur.

Hollywood'un ve Yeşilçam'ın "harika çocukları"nın yönettiği her film gişe rekorları kırar. Görsel ve yazılı basınla kol kola büyük reklam kampanyaları yürütülür. Filmler yüz, iki yüz ya da dört yüz kopya ile gösterime girer. Aynı anda filmin müzik albümü, kahramanların oyuncak bebekleri, şapkalar ve tişörtler pazarlanır.

Üç-beş kopya ile gösterime girebilen bir film, dört yüzü aşkın kopya ile aynı kulvarda yarışabilir mi? Koltuk değnekleriyle güç-bela yürüyebilen bir insan, sapasağlam bir atletle birlikte koşabilir mi? Yarışın sonucu baştan bellidir zaten. Sen "karpuz kabuğundan gemiler" yapmaya çalışırken, rakibin uzay gemileri inşa etmektedir. Sen ancak birkaç gazeteye ilan verebilirken, rakibin yeri-göğü reklamlarla donatmıştır. Sen bütün içtenliğinle güzel bir film çekmeye uğraşırken, karşındaki sinekten yağ çıkarabilmek için türlü düzenbazlıklarla ticari bir mal üretmiştir. Evet, adalet diye bir şey vardır. Kumarda kazanan aşkta kaybeder. Sonunda hak yerini bulur.

Geleceğe kalacak olan da birinci filmdir. Elli yıl, yüz yıl sonra bile o film seyircisi ile buluşacaktır. Ama diğer film buharlaşıp yok olacak, üç ay içinde unutulup gidecektir. O dört yüzü aşkın kopyanın çevreyi kirletmekten başka bir işlevi kalmayacaktır.

Sanat ile ticareti birbirine karıştırmamak gerekir. Pazara kazanmak amacıyla çekilen filmlerde derinlik olmaz, çünkü bu filmler soru sormaz, araştırmaz, eleştirmez, yüzleşmez, hesaplaşmaz... Hesabı ancak gişelerde yapar.

GECE

Kızıma ve oğluma

Canlarım
bilmenizi isterim
Gece var ya
Suratını asıp bizi korkuttuğunu sanan
saniyesi saniyesine telaş içinde
sabahlara kadar

ölesiye korkuyor hepimizden
dostluk kuramamış kimselerle
yapayalnız
kendi kendisiyle konuşurken dahi
kekeme
üstelik yüzü yerde
yüzü olamamış birilerinin
yüzüne bakmaya

Fehime SABAHGİL

Modalar geçicidir, bugün var, yarın yoktur. Sermaye modaları çok yakından izlemek zorundadır. Bugün şu şarkıcı çok satmaktadır, yarın o manken tutulmaktadır, öbür gün bu sunucu... ya da Kürt coğrafyasında çekilen Kürt öyküleri revaçtadır. Sermaye toplumun nabzını dikkatle gözler. Çünkü gün bu gündür, yarın ne olacağı belli olmaz. Bir işi tam zamanında yaparsan bir koyup beş alırsın, zamanı kaçırdın mı yandı paralar...

Gerçek aydınlar, namuslu yazarlar modalara yüz vermezler. Gelip geçen rüzgarlardan hiç etkilenmez, hatta sözünü bile etmezler. Sanki öyle bir şey yokmuş gibi davranırlar, yani görmezden gelirler.

Ticari bir filmi ciddiye alıp üzerine yazı yazmak, o filmin açtığı kampanyaya hizmet etmektir. Çünkü film, yönetmenini, senaristini ve oyuncularını yerden-yere de vursanız, sonuçta onların reklamını yapmış olursunuz. "Reklamın iyisi-kötüsü olmaz" sözü boşuna söylenmemiş. Herkes o filmden sözetsin de, ne derse desin, isterse küfretsin, hiç fark etmez... Böyle filmler ancak sosyolojik ve psikolojik açılardan bilimsel araştırmalara konu olabilir.

Gırgır Dergisi'ni bilmeyen yoktur. Derginin kapağında eleştirilen, kötülenen, alay edilen kişiler (ister siyasetçi olsun, ister şarkıcı-türkücü, ister manken-oyuncu) günden güne daha da meşhur oldular, zirveye yerleştiler. *Gırgır* onları kapak konusu yaptıkça daha çok satılmaya başladı, tirajı yükseldi. Yani karşılıklı bir ilişki söz konusu: "Al gülüm, ver gülüm"

Yiğitliğin onda dokuzu kaçmak, biri ise hiç görünmemekmiş... sermayeye alet olmamak için aydınların mutlaka bu kuralı uygulamaları gerekiyor.

KÜRESEL DÜNYA SİSTEMİ ÜZERİNE NOTLAR (III)

Cengiz BECERMEN

Uluslararası Ticaret ve Finans Hareketleri

Dünya ticaret hacmi, her dönemde, dünya üretiminden daha hızlı büyüyor. 1960'tan itibaren tüm yılların ortalaması alındığında, dünya ticaret hacminin dünya üretiminden % 40 daha hızlı büyüdüğü görülmektedir (Adalı, 1997: 82). Hizmet alışverişinde de benzer bir durum söz konusu ve küreselleşme ile birlikte hizmet alışverişi, meta alışverişinden hızlı artıyor. Hizmet sektörü içinde turizm ve seyahat giderek ön plana çıkmaktadır (Adalı, 1997: 82). Yine uluslararası işbölümünde bir değişim yaşanıyor. Hizmet sektörü, ekonomide oransal olarak ilk defa bu kadar büyük bir yer kaplamaya başladı ve uluslararası işbölümünde bundan kaynaklanan değişim görülebilmektedir (Karaosmanoğlu, 2000: 3).

Uluslarötesi ticaret, yani çokuluslu tekellerin kendi bünyesinde ve kendi egemenliği altına aldığı mekanlarda gerçekleştirdiği meta ve hizmet hacmi de giderek büyümektedir. Meta akışı özellikle 1980'li yılların başından beri hızlanmıştır. Bir ulusal pazara giren çokuluslu tekel, ürettiklerini o pazarda satabilir veya başka bir pazara ihraç edebilir veyahut kendi bünyesinde dolaştırabilir. Üretim girdilerini de aynı şekilde o pazardan alabilir veya dışardan ithal edebilir veyahut kendi bünyesinden sağlayabilir. Bütün bu opsiyonları ne ölçülerde kullanacağı, kar maksimizasyonu perspektifiyle oluşturduğu global stratejisi tarafından tayin edilir. Rekabet, meta ve hizmet alışverişinde bütün bu opsiyonları elinde tutuyor olmasını gerektirir (Adalı, 1997: 87). Tekellerin başrolü oynadığı bir dünya ticaretinde bir kapitalist ülke ekonomisinin dış pazarlarda rekabet edebilme kapasitesini saptamak için dış ödemeler dengesine bakmanın artık fazla bir anlamı olmamaktadır. Bir ülke ekonomisinin rekabet edebilirliği mal ve hizmet girişi ve çıkışı arasındaki dengeye bakarak değil, o ülke sermayesinin dünya pazarının ne kadarını kontrol ettiğiyle ölçülmelidir (Adalı, 1997: 87).

Günümüzdeki küreselleşme sürecinin belirleyici özelliklerinden birisi de, uluslararası sermaye hareketlerinin akışkanlığının çok fazla artmış olmasıdır. Ulusal paraların değişim değerleri altın ve benzeri reel hiçbir mal tarafından desteklenmeyen nominal birer büyüklükten ibarettir. Ulusal paraların değişim hadlerindeki bu belirsizlik, finansal sistemin işleyişi açısından büyük riskler taşıdığı gibi, spekülatif nitelikli kazançları özendirmekte ve finansal sermayenin akışkanlığını reel üretim dünyasından koparmaktadır (Yeldan, 2000: 35). Örneğin, 1986 yılında günde 207 milyar dolar olan günlük döviz işlem hacmi, 1992 yılında 880 milyar dolar, 1995 yılında 1 trilyon dolar olurken (Aktaran Güvenç, 1998: 67), 2000'li yıllarda günlük 1,7 trilyon dolara ulaşmış durumdadır (Yeldan, 2000; 35). Ancak, hemen belirtelim ki, bu 1,7 trilyon dolarlık döviz işlem hacminin % 80'i bir hafta içinde geldiği ulusal piyasayı terk etmekte ve ulusal finans piyasalarını spekülatif bir kıskaç altında tutmaktadır (Yeldan, 2000: 35).

Global finans sistemi bütünüyle yeniden düzenlenmiş ve finansal eşgüdüm olanakları büyük ölçüde artmıştır. Bu durum, ikili bir gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bir yandan, küresel düzeyde olağanüstü güce sahip finans holdingleri ve borsa şirketleri ortaya çıkarken; öte yandan, yepyeni finansal araçlar ve piyasaların yaratılması yoluyla finansal faaliyet ve akımların hızla çoğalması ve ademi merkezileşmesi gerçekleşmiştir (Harvey, 1999: 184).

Dolayısıyla küreselleşen dünyada üretim ve yatırımlar gerilemekte ve buna karşın para ticareti artmakta, para-sermaye önem kazanmaktadır. Sermayenin spekülatif amaçlı kullanımı ise, doruğunu yaşamaktadır. 1994 tarihli UNCTAD raporuna göre, bu tarihten yirmi yıl kadar önce sermayenin sadece % 10'luk kısmı spekülasyonla ilgiliyken, bu tarihlerde ise sermayenin % 95'inin spekülatif amaçla kullanıldığı belirtilmektedir (Aktaran Başkaya, 2000: 75). Bu gelişmeler kapitalist sistemin kriz eğilimlerine finansal çözümler arayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim, sonuçta finansal sistem gerçek üretimden, kapitalizmin tarihinde görülmemiş bir özerklik kazanmış ve bu da kapitalizmi aynı ölçüde görülmemiş finansal tehlikelerle dolu bir döneme sürüklemektedir (Harvey, 1999: 222).

Uluslararası sermaye hareketlerindeki bu hızlı akışkanlığın yarattığı belirsizlik ve risk ortamı ise, ulusal Merkez Bankalarını daha yüksek miktarda döviz rezervi tutmak zorunda bırakmaktadır. Bu da reel fiziksel yatırımlara ayrılabilecek kaynakların giderek daralması anlamını taşımaktadır. Böylece Merkez Bankaları, bağımsız bir para ve döviz politikası izleme olanağından yoksun kalmaktadır.

Küreselleşme sürecindeki dünya ticaretinin dağılımına baktığımızda ise, tüm dünya ticaretinin % 70'inin sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleştiğini görmekteyiz. Azgelişmiş ülkelerin payı % 27 ve eski sosyalist ülkelerin payı % 3'tür. Eski sosyalist ülkelerin payı, sosyalist sistemin dağılmasından önce % 10'du (Adalı, 1997: 91). Yine, "*dünya nüfusunun yarısından fazlasını temsil eden . . . ülkeler, dünya üretiminin yüze 7'sini elde ederken, dünya nüfusunun yüzde 8'ine sahip olan zengin ülkeler dünya üretiminin yaklaşık yüzde 80'ini –bunun da 3'te 2'sinden fazlası gelişmiş ülkeler arasında yapılmakta- elde etmektedirler; dolaysız yabancı yatırımlarında yüzde 80'nden fazlası bu ülkelere gitmektedir.*" (Vilas, 2000: 38). Bunlar da göstermektedir ki, dünya ticaretinin yönü gelişmiş ülkelere (kuzeye) doğrudur. Yani tüm dünyanın sınırlı sayıdaki gelişmiş kuzey ülkesine bağımlılığı söz konusudur. Bu anlamda küreselleşme, kuzeydeki gelişmiş ülkeleri ilgilendiren ve bu ülkeler arasında gerçekleşen bir süreçtir.(5)

Son yıllarda gerçekleşen önemli gelişmelerden biri de uluslararası şirketler arasındaki birleşmelerin artmasıdır. Uluslararası şirketler (çok uluslu şirketler) yoğun bir şekilde yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. Şirket birleşme ve alım işlemleri sadece ABD ve İngiltere'de değil, Almanya, Japonya ve Fransa'da da yaygın bir şekilde görülmektedir. Hatta, dünyanın başka bölgelerinde de bu işlemlerde belirgin bir artış gözlenmektedir. Bunu hem işlemlerin sayısı ve hem de sermaye tutarları olarak belirlemek mümkün olmaktadır. 1986 yılında bu tutar tüm dünya düzeyinde 430 milyar dolar iken, 1987 yılında 550 milyar dolara, 1988 yılında 750 milyar dolara, 1989 yılında 1 trilyon dolara yükselmiştir. 1990'lı yıllarda ise tırmanış artarak sürmektedir. 1995 yılı, ABD'de rekor düzeyde şirket evliliğinin yapıldığı bir yıl olmuştur. Toplam değeri yaklaşık 446 milyar dolar düzeyinde 8.700 kadar şirket birleşmesi gerçekleşiyor. 1997 yılı sonu itibariyle ise, şirket birleşmeleri 1 trilyon 600 milyar doları geçiyor (Güvenç, 1998: 79).

1990'lı yıllarda gerçekleşen şirket birleşmeleri arasında tutar olarak en büyüğü olan Citicorp Bankası ile Travelers Group'un birleşmesi sayılabilir (82,9 milyar dolar). Yine ABD'de Bank America ile Nations Bank'ın Bank America Corp adı altında birleşmesi (60 milyar dolar) ; Almanya'nın dördüncü ve beşinci büyük bankaları Vereinsbank ile Hypo-Bank'ın ortaya Almanya'nın ikinci büyük bankasını çıkartarak birleşmeleri; iki İsviçre Bankası Societe de Banque Suisse ile Union des Banques Suisses'in birleşmesi (24,3 milyar dolar) ; Japon Bank of Tokyo ile Mitsubishi Bank'ın birleşmesi (33,8 milyar dolar) sayılabilir (Güvenç, 1998: 81).

Yine ayrıntıya girmeden finans, hava yolu, bilgisayar, telekomünikasyon, otomotiv vb. sektörlerde gerçekleşen çok sayıda şirket birleşmelerinin yaygın olarak devam ettiğini belirtebiliriz. Bu birleşmeler ve satın almalar sonucunda, özellikle teknolojik katma değeri yüksek olan sektörlerde piyasada çok sayıda firmanın yer alması artık olanaklı olamamaktadır. Bu durum ise, sermayenin olağanüstü bir biçimde tekelleşmesini sağlamaktadır. Böylece, piyasalardaki rekabet olanakları ortadan kalkmakta ve piyasaların daha kolay denetlenmesi olanağı artmaktadır.

Teknolojideki Yeni Gelişmeler ve Etkileri

ABD ekonomisi önemli bir sıçrama yapmış durumdadır ve bu anlamda yeni bir ekonomiden bahsedilmektedir. Yeni ekonomi, devamlı büyüme olanağı sağlayan ve esas itibariyle iletişim sektöründeki, iletişim teknolojisindeki gelişmelere dayanan bir ekonomidir. Ancak yeni ekonomi, sadece ABD'nde geçerli bir olgudur. Başka ülkelerde, örneğin Avrupa'da aynı olguyu göremiyoruz ve bu olgunun devam edip etmeyeceği, bütün dünyaya yayılıp yayılmayacağı da henüz belli değildir (Karaosmanoğlu, 2000: 5). "*Yeni ekonominin belirleyici unsurları olarak, dijitalleşme, küreselleşme, araştırma-geliştirme faaliyetleri ve insan kaynaklarına verilen önemin hızla artışı ve bilginin üretim faktörü olarak değişen boyutu gibi unsurlar sayılabilir.*" (Ölmezoğulları, 2000: 49).

Günümüz toplumunun belirleyici öğelerinden birisi teknolojik devrim olarak karşımıza çıkmakta/ böyle adlandırılmaktadır. Bu "*teknolojik devrimin en belirgin olarak ortaya çıktığı alan bilişim, iletişim ve ulaşım olarak nitelendirilmektedir.*" (Şaylan, 1995: 101). Gerçekleşen teknolojik gelişmeler dünyanın her yerine ulaşmakta ve tüm insanları bir biçimde etkilemektedir.

Günümüzde enformasyon alanında yaşanan gelişmeler internet kullanımını hızla artırmaktadır. İnternet, ulusaşırı şirketlerin küresel pazarlardaki faaliyetlerinde büyük ölçüde kullanılmaktadır. İnternet'in yeni ekonominin şekillenmesindeki en önemli kullanım alanı ise, elektronik ticarettir. "*Elektronik ticaret, taşınır ve taşınmaz malları, bilgi, danışmanlık, finans, hukuk, sağlık, eğitim, ulaştırma vb. hizmetleri, pazarlama, mühendislik, tasarım, kamu*

alımları, elektronik para (sanal para) çıkarma, elektronik hisse alışverişi, sayısal imza, enoterik, vergilendirme ve vergi toplama, fikri mülkiyet haklarının transferi, kiralanması vb. işlemleri kapsamaktadır." (Ölmezoğulları, 2000: 48).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler sayesinde, yazılı metin, ses ve video görüntülerinin dijital biçime dönüştürülerek çok hızlı bir biçimde işlenmesini, iletilmesini ve depolanmasını olanaklı kılmaktadır (Ölmezoğulları, 2000: 48). Bu olanaklar sayesinde de, herhangi bir bilgi anında dünyanın öbür ucuna ulaşabilmektedir. Televizyon ekranları sayesinde, insanlar en kısa sürede ve görüntülü olarak dünyanın her tarafındaki gelişmelerden haberdar olabilmektedir. Paul Virilio ise, bu mekanın öğelerinin mekansal boyutlardan yoksun olduğunu ve gelip geçici anlık bir yanılmayla kendini gösterdiğini belirtmektedir (Bauman, 1999: 25).

Önceki yüzyılın en belirleyici özelliklerinden birisi ulaşım teknolojisinde gerçekleşen hızlı gelişmelerdir. Ulaşım olanaklarının hızlı gelişmesi dolayısıyla uzaklık kavramı giderek önemini kaybetmiştir. Uzun zaman alan seyahatler, artık bir kaç saat içerisinde gerçekleşir hale gelmiştir. Ulaşım teknolojisinin bu hızlı gelişimi, dünyadaki insanları birbirlerine daha da yakınlaştırmıştır. Coğrafi sınırlar artık ortadan kalkmaktadır. Yine, enformasyon olanaklarının gelişmesi ve özellikle bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sonucunda da, uzaklık kavramı iyice aşınmıştır. "*Bu noktadan sonra insanlar fiziksel engeller ya da zamansal uzaklıklarla ayrılamazlar. Bilgisayar terminalleri ve video monitörlerinin buluşmasıyla birlikte, burası ile orası arasındaki ayrım artık anlamsız hale gelmiştir.*" (Bauman, 1999: 25) Orası, artık burası olmuştur.

Gelişmelerin Sistemden Dışlananlar Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme sürecinin etkileri dünyadaki tüm insanların yararına işlememektedir. Gelişmelerden olumlu anlamda etkilenenler çok sınırlı bir kesimi kapsamaktadır. Dünya nüfusunun büyük bir bölümü ve özellikle belirli bölgelerde yaşayan insanlar, küreselleşme sürecinden zarar görmektedirler ve sahip oldukları verili konumlarını da hızla yitirmektedirler. Küreselleşme, güneydeki yoksul ülkelerin daha da yoksullaşmasını ve bu ülkelerdeki büyük yığınların sistemin dışına itilmesini getirmektedir. Nisan/1995'te yayınlanan Dünya Bankası Raporu'na göre, "*. . . dünyadaki yoksulluğun önümüzdeki yıllarda artacağı ve günde 750 milyon kişinin yoksulluktan aç kaldığı; tüm dünyada 1,3 milyar kişinin günde bir dolardan düşük gelirle yaşadığı* ." (Demirer, 1996: 88) belirtilmektedir. 800 milyon insan sürekli yetersiz beslenme sorunu yaşamakta ve yaklaşık 4 milyar insan da yoksulluk içinde yaşamaktadır (Bauman, 1999: 85). Kişi başına ulusal gelir farklılıklarına bakıldığında da zengin ile yoksul arasındaki kutuplaşmanın giderek arttığı görülmektedir. 1965 yılında en fakir % 20'lik nüfusun yıllık ortalama geliri 74 dolar; en zengin % 20'nin ise 2.281 dolar olarak hesaplanmakta, bu da 1: 31'lik bir oran vermektedir. 1990'a gelindiğinde ise aynı rakamlar % 20'lik en fakir grup için 283 dolar, en zengin % 20'lik grup için 17.056 dolar olarak hesaplanmaktadır. Dolayısıyla 1990 yılında en fakir ve en zengin % 20'lik gelir grupları arasındaki ortalama gelir farkı 1: 60'a çıkmış durumdadır (Yeldan, 200: 34). The Economist dergisine göre ise, 2020 yılında gezegenimizde 8 milyar insan aç kalacaktır (Demirer, 1996: 70). Yine Dünya Nüfus Konferansına göre, dünyada iki milyar insan temiz sudan yoksun yaşamakta, her on çocuktan biri 1 yaşına gelmeden ölmekte, her yıl 500 hamile kadın ve 3 milyon bebek doğumunun ilk haftasında ölmektedir. Dünyada 500 milyon işsiz var, 2025 yılında dünya nüfusu 8,5 milyara ulaşacak ve bu nüfusun % 84'ü güneyde yaşamak durumunda olacaktır (Demirer, 1996: 124). Yine, dünyada her yıl 40-50 milyon hektar yağmur ormanı yok olmaktadır (Demirer, 1996: 124).

Ayrıca belirtelim ki yoksulluk sadece güney olarak kabul edilen azgelişmiş ve geri kalmış ülkeler için geçerli bir olgu da değildir. Kuzey veya gelişmiş ülkelerdeki insanların bir bölümü de bu yoksulluktan bir şekilde etkilenmektedir. "*Örneğin AB'nde 1975 yılında 38 milyon insan yoksulluk sınırında yaşarken, 1985'de yoksulların sayısı 44 milyona, 1992 yılında da 53 milyona ulaşıyor.*" (Demirer, 1996: 14). "*İngiltere'de 'fakirlik sınırı' altında yaşayanların oranı % 25'e varıyor.*" (Demirer, 1996: 14). "*1979-1995 aralığında ABD de en zengin % 20'nin geliri % 26 arttığı halde, nüfusun en yoksul % 20'sinin geliri aynı dönemde % 9 oranında geriledi.*" (Le Monde Diplomatique'den aktaran Başkaya, 2000: 80). Yine, " *bu . . . ülkede işsizlik sigortası işçilerin sadece % 35'ini kapsıyor. . . İngiltere'de 1979-1992 arasında en zengin % 20'nin geliri % 62 oranında artarken, en yoksul % 10'un geliri % 17 oranında azaldı. Aynı dönemde yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı da % 9'dan % 25'e yükseldi.*" (Le Monde Diplomatique'den aktaran Başkaya, 2000: 80).

Küreselleşen dünyada sosyal refah devletinin gerileyişi ile birlikte eğitim, sağlık ve beslenmeye harcanan kaynaklar giderek azalmaktadır. BM'in hazırladığı bir rapora göre 20 yıl içerisinde " *. . . gelişmekte olan ülkelerde askeri harcamalara yılda 120 milyar dolar ayrılırken, sağlık ve beslenme*

alanlarında 2000 yılına kadar 11-13 milyar dolar civarında ek kaynağa ihtiyaç (Demirer, 1996: 119) olduğu belirtiliyor. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)' nın 2000 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda ise, rakamların ürkütücülüğü devam ediyor. Rapora göre, dünyanın en zengin 200 kişisinin toplam gelirinin 1 trilyon doları geçtiği belirtiliyor. En yoksul 43 ülkede yaşayan 582 milyon insanın toplam geliri ise, yalnızca 146 milyar dolar (30 Haziran 2000 tarihli Cumhuriyet Gazetesi). Öte yandan, en büyük 200 çokuluslu şirket, dünya gayri safi hasılasının % 31,2'sini gerçekleştirmelerine karşın istihdam ettikleri işgücü, dünya işgücünün yüzde birinin bile altında kalmaktadır (Başkaya, 2000: 74).

Dolayısıyla, küreselleşme gerçekte dünyanın gelişmiş kesimleri arasında gerçekleşmekte ve dünyanın bu sürecin dışında kalan kesimleri sürekli olarak kaybetmektedirler (Tekeli, 1999: 220). Eskiden zenginler, zengin olmak ve zengin kalabilmek için yoksullara gereksinim duyarlardı. Bu bağımlılık ise, bütün zamanlarda çıkar çatışmalarının alevlenmesine neden olur ve belli belirsiz de olsa karşısındakilere özen gösterme çabalarına neden olurdu. Ancak, yeni zenginlerin yoksula gereksinimi artık ortadan kalkmıştır. Uzun süredir özlemi duyulan nihai özgürlük cennetine bir adımlık yol kaldı (Bauman, 1999: 84).

Sonsöz

Küreselleşmenin paradoks içeren yönlerinden biri farklılık ve yerel kültürlerin çeşitliliğinin ortaya çıkmasıdır. Küreselleşme sürecinde dünya küçülürken bir yandan da parçalanmakta, farklılıkların altı çizilmektedir. Bu anlamda bir taraftan dünyanın tek bir yer haline gelme süreci küreselleşme kavramı ile tanımlanırken diğer taraftan küreselleşme ekonomik, siyasal, kültürel düzlemde toplumsal değişmeye ilişkin tartışmaların arka planını oluşturmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 123-124).

Yukarıda değişik kaynaklardan aktardığımız açlık, yoksulluk ve yıkıcılık küreselleşmenin yarattığı sonuçlardır. Bu nedenle, neoliberal küreselleşmenin sorgulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak, küreselleşmenin engellenemeyen ve verili bir süreç olduğunu da unutmamak gerekiyor. Aslında küreselleşme olgusunun özüne baktığımızda, kapitalist dünya sisteminin değişen koşullara kendini uyarlama süreci olduğunu görürüz. Bunun altındaki temel nedende, ortalama kar oranlarının düşme eğilimi nedeniyle sistemin krize girmesidir. Kapitalist sistem başından itibaren bir dünya sistemidir ve bu sistem ortalama kar oranlarının düşmesinden dolayı belirli dönemlerde krizler yaşamıştır. Ancak, bu krizlerin hepsini de, yeni bir yapılanmaya giderek aşma başarısını göstermiştir. Küreselleşme olarak adlandırılan olgu ise, dünya kapitalist sisteminin 1970'li yıllardan itibaren başlamış olan kriz ortamını aşmak amacıyla geliştirilen yeniden yapılanma modelidir. Zorunluluklar nedeniyle geliştirilmeye çalışılan bu modeli, henüz tamamlanmamış bir geçiş süreci olarak nitelendirebiliriz. Uzun bir dönemi kapsayacak bu geçiş süreci, I. Wallarstein'in ifade ettiği gibi, bildiğimiz dünyanın sonunu da getirmektedir. Yeni oluşacak/ kurulacak sistemin nasıl bir sistem olacağı ise, bugünden henüz net olarak görülmemektedir/ bilinmemektedir. Yeni dünya, daha güzel bir dünya olabilir; tam tersi de.

Geçmişte verilen sınıf temelli demokratik mücadeleler (tüm eksikliklerine ve hatta yanlışlıklarına rağmen) sonucunda elde edilen kazanımlar, dünyayı daha yaşanabilir, katlanabilir bir hale getirmişti. Ancak günümüzde, muhalif hareketler güçsüz ve yetersiz oldukları gibi, aynı zamanda da, yeterli örgütlülük düzeyinde de değildirler. Dünya Sosyal Forumu çerçevesinde örgütlenen küresel muhalefet hareketlerinin daha da güçlenmesi ve etkinlik kazanması gerekmektedir. Başka bir dünya kurma özlemi ve amacı güden küresel muhalefet hareketlerinin, öncelikle bugünün sorunlarına da yanıt verecek kapsamlı ve geniş katılımlı bir gelecek tasarımını tartışmaya açması ve hayatın her alanına taşıması gerekmektedir. Dolayısıyla sorun, küreselleşme sonrasındaki dünyanın daha insani, daha yaşanabilir daha eşitlikçi, daha adil ve daha özgürlükçü bir yapıya nasıl dönüştürülebileceğidir.

Bitti.

Kaynaklar

— ADALI, Coşkun. (1997) Günümüz Kapitalizmi ve Devleti Üzerine. Sarmal Yayınevi.

— AMİN, Samir. (2000) "Yirminci Yüzyılın Politik Ekonomisi", Özgür Üniversite Forumu Dergisi Sayı:11. (Çev: Özgür Orhangazi).

— ASLANOĞLU, Rana A. (1998) Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Asa Kitabevi.

— BAŞKAYA, Fikret. (2000) "Sermayenin Küreselleşmesi veya Neo-Liberalizmin Vahşeti" Özgür Üniversite Forumu Dergisi Sayı:11

— BAUMAN, Z. (1999) Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları. Ayrıntı Yayınları. Çev: Abdullah Yılmaz.

— DEMİRER, Temel. Yeni Dünya Düzeni Ya da Düzensizliği. Pelikan Yayınevi.

— GÖKER, Aykut. (2000) "Uruguay Turu Nihai Senedi'nde Sübvansiyonlar Konusu:
Türkiye Açısından Değerlendirmeler", İktisat Dergisi. Sayı: 406.

— GUİBERNAU, Montserrat. (1997) Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler. Sarmal Yayınevi. Çev: Neşe Nur Domaniç.

— GÜLER, Birgül Ayman. (1996) Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarlama
Politikaları. TODAİE Yayınları.

— GÜVENÇ, Nazım. (1998) Küreselleşme ve Türkiye. BDS Yayınları.

— HABERMAS, Jürgen. (2004) "Öteki" Olmak, "Öteki"yle

NEFESİ HARLAMAK

Sevgi heycandır güzele akan,
aşımızın, evimizin, yolumuzun katığı.
Güzdü. Göğün uykuda yağmuru sayıkladığı
karanlıkta geldiler.
Şiddetten sarhoştular.
Ninnilerimizin, yatağımızın, aşımızın hasını verdik.
Yaz ayak seslerini börtü böceğe duyurduğunda
malıydık gelenlerin.
Donma mallaşmadır.
Kelebeğin ömrü kısacık öyleydik
tarihi yarışma sahası kitabında.
Tarihteki terimizle örmek için tufanımızı,
nefesimizi hemen harlamaya başlamalı.

Meryem ORUÇ

Yaşamak. Siyaset Kuramı Yazıları. Yapı Kredi Yayınları. Çev: İlknur Aka.
— HARD, Michael- NEGRİ, Antonio. (2001) İmparatorluk. Ayrıntı Yayınları. Çev: Abdullah Yılmaz.
— HARVEY, David. (1999) Postmodernliğin Durumu. Metis Yayınları. Çev: Sungur Savran.
— İNSEL, Ahmet. (2001) "Küreselleşme ve Emperyal Güç" Birikim Dergisi. Sayı: 148.
— İNSEL, Ahmet. (2000) "Kimlikler ve Devletin Hukuku" Doğu-Batı Dergisi. Sayı: 13.
— JEMASON, Fredric. (2000) "Küreselleşme ve Politik Strateji" Birikim Dergisi Sayı: 139.
— KARAOSMANOĞLU, Atilla. (2000) "Dünya Ekonomisinde Yeni Oluşumlar", İktisat Dergisi Sayı: 406.
— KEYDER, Çağlar. (1983) Toplumsal Tarih Çalışmaları. Dost Kitabevi Yayınları.
— KOZANOĞLU, Hayri. (2001) "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı" Doğu-Batı Dergisi. Sayı: 18.
— ÖLMEZOĞULLARI, Nalan. (2000) "Yeni Ekonomi ve Etkileri", İktisat Dergisi Sayı: 406.
— ŞAYLAN,Gencay. (1995). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi. İmge Kitabevi.
— TEKELİ, İlhan. (1999) Modernite Aşılırken Siyaset. İmge Kitabevi.
— VİLAS, Carlos M. (2000) "Küreselleşme Hakkında Altı Yanlış Görüş" Özgür Üniversite Forumu Sayı: 11. (Çev: Yeşim Özmen - Hakan Arslan).
— YELDAN, Erinç. (2000) "Kapitalizmin Son İki Küreselleşme Evresi Üzerine Gözlemler" İktisat Dergisi Sayı: 406.
— YETİM, (2000) "Küresel Üretim Yapılanmasına Kültürel Yanıtlar: Ulusal- Yerel?" Doğu-Batı Dergisi. Sayı: 18.
— YILMAZ, Aytekin. (1996) Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar. Vadi Yayınları.
— 30 Haziran 2000 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

4. Özellikle bilimsel teknolojik gelişmelerin hızlanması ve bunların üretim sürecinde yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte sınai kaydırmacılık da önemini kaybetmeye başlamıştır.
5. Kuzey-güney ayırımı, coğrafi bir bölünmeden ziyade ekonomik temelli bir bölünmeyi ifade etmektedir. Kuzey, dünyanın çekirdek merkezlerini ifade ederken, güney bu merkezlerin dışında kalan diğer bölgeleri ifade etmektedir. Kuzey, tek ve belirleyici bir merkezden öte, birden çok merkezin bulunduğu bir iktidar ilişkisini içermektedir. Dünya gelirinin önemli bir bölümü bu merkezlerde toplanmakta ve bölüşülmektedir. Yine, dünyanın yeniden şekillenmesini belirleyen önemli ekonomik kararlar bu merkezlerde alınmaktadır. Dolayısıyla, kuzey-güney ayırımı, geçmişteki kültürel odaklı doğu-batı ve yine siyasal, ekonomik ve kültürel odaklı merkez-çevre ayırımlarından farklı bir içerik taşımaktadır.

ERDEMLİ YALNIZLIK

Gazi BARAN

Bir alıntıyla sorunu açayım:

"Bugün düşünsel etkinliğimizi geliştirmek için belli bir zaman var. Ama sorun bitmiyor. Bitmeyen sorun şu. Burjuva dünyasının bilinçli temsilcisi olan para sahibi, insanın gelişmesini... 'fizik gereksinmelerinden, kendi bedeninin köleliğinden' kurtulmasını istemez... İşte bundan ötürü bütün çalışanların çalışmadığı zaman, şiddetli bir mücadelenin verildiği alandır. Bütün sanat dallarıyla, bütün iletişim araçlarıyla bu 'zaman'da insanın burjuva dünyasına göre biçimlenmesi için şiddetli bir mücadele verilir.

Burjuva dünyası, bütün yazarlarıyla, romancılarıyla, şairleriyle, eleştirmenleriyle, sinemacılarıyla, tiyatrocularıyla, eğlendiricileriyle, iletişimcileriyle, ilahiyatçılarıyla, psikologlarıyla, işte bu zamanda insanın peşinden koşacağı, insanı insanlıktan çıkaran, insanı meta derekesine düşüren 'değer'ler yaratır. Böylece insan, hayatının bütün noktalarında, alışveriş ederken, gülerken, sinema izlerken, roman okurken, sevişirken burjuva dünyasını yeniden üretir." (C. Gündoğdu, *Şahlanma Zamanı*, Evrensel Kültür Dergisi, Sayı:99)

Günlük yaşamın içinde, işyerindeyiz; tam da yaşanan burada anlatılanlar. Ya erdemli, güzel bir ilişkinin içinde olacağım -ama kiminle?- ya da bundan uzak duracağım. İşte benim açmazım burada. İyiyi, güzeli, erdemli davranmayı sürekli kılamıyorum. Erdemin bilgisi var bende, ama sorun bu değil. Aristoteles'e kulak verelim, *"Erdem söz konusu olunca, onu bilmek yetmez. Erdemli olmak, erdemli davranmak gerekir."* Sorun; her an, her saniye erdemli olmak, erdemli davranmak. İki saniye erdemli kalıp, on dakika boş konuşmanın, dedikodunun, bayağılığın içinde yüzmemeli. Bunu fark ettiğimde ya da sıradanlığa doğru kaydığımı gördüğümde ya da söyleyecek söz bulamadığımda alabildiğine yalnızlaşıyorum. Bu anda ağzımı bıçak açmıyor, saatlerce suskunum, tutuğum. Benim dışımda o, ne mi söylüyor. O, mücadelenin gereksizliğine inanıyor... O, siyasette her gelenin aynı olduğunu söylüyor... Sen olsan başta önce kendinin, kendi çevrenin çıkarını gözetmez misin diyor... O, bayağının bayağısı espriye gülüyor... O, geyik yapıyor, seni de buna ortak ediyor... Sense tüm bunlar olup biterken, bir çağlayan olup gürül gürül akamıyorsun... Hayran bırakıp akışına ilginin odağı olamıyorsun... Sen onları rüzgarına kaptıracağına, onların sıradanlaşan havasında tozuyorsun...

İşte bunların çelişkili birliği benim yaşadığım. Böyle anlarımda iyice yalnızlaşıyorum. Çelişki şurada sanıyorum. Erdemli yaşamak istiyorum, ama kiminle? İnsanlarla... Oysa insanlar bu noktanın çok gerisinde. Ne yapmalıyım? Onlara yaklaşıp kendime çekmeye çalışsam itici oluyorum, aralarına karışıp aynı potada erisem bu kez de yok oluyorum. Geriye tek seçeneğim kalıyor, yalnızlığım! Bu yüzden sık sık yalnız adamı oynuyorum... Aragon'un dizelerindeki yalnız adamın dramını. Ne diyor koca şair *Yalnız Adam* şiirinde kulak verelim ona.

Yalnız adam bir merdiven
Bir yere götürmez insanları
Ve sarayların bütün kapıları
Farksızdır ona bir zulümden
Yalnız adamın eğiktir kolları
Nefesi çizgi çizgi gözü bir tane
Yastığı başka yerde
Uykusu sokak kadını
Yalnız adamın parmakları rüzgâr
Kül olur ona ne verilirse
Hiçbir şey alamaz hattâ zevk bile
Tozdan başka onu bulsa da tekrar
Yüzü yok yalnız adamın
O ancak yağmur için pencere
Ve gördüğün ağlayışlar onun üstünde
Âdeta parçası manzaranın
O kayıp bir mektuptur ancak
Yanlış adres mi vardı yoksa üzerinde
Sevgiler diyordu ama kime
Hangi eller onu yırtmış olacak

Tamam, yaşadığın çelişkiyi anladı da, ya o acı çekmeler neydi öyle? Yanlarına gidip konuşup çağlayamadığın genç kızla genç oğlanın ağız dolusu gülüşmelerini görünce... İç mi geçirdin ne konuşuyorlar öyle diye... Ya da çekilip de kendi denizinin koyaklarına, şairin dediği gibi, düşündün mü yoksa, *"Duyan var mı / öldürücü bir arabanın vicdan azabını / Yağmurun altında duran bir trenden / hüzünlü başka ne varki dünyada?"* (P. Neruda)

"Engels'in 'insanı harekete geçiren her şeyin onun kafasından geçmek zorunda olması... kaçınılmazdır.'" (Yuri Davidov, *Özgürlük ve Yabancılaşma*, Bilim ve Sosyalizm Yay., 1997, s.20) dediği gi-

bi, her bir şeyi kafamda tartmak istiyorum. Bunun için bu kendimle konuşmam. *"Toplumsal içerik çözümlemesine gidilirken, insanın özü, 'doğa'sı araştırılmalıdır."* diyen Davidov, *"çünkü, der toplumsal insanın, toplumsalın dışında hiçbir içeriği yoktur."* (a.g.e., s.22) Demek ki toplumsallığın dışında kalarak erdemli yaşamanın, erdemli davranmanın kendi başına bir anlamı yoktur. Böyle davranan tekil bir insan kim ve ne için bunu yapmaktadır? kendi kendisiyle dost kalmanın bir gereği midir bu?

Baştaki alıntının yazarı Gündoğdu, burjuva profesörün gençlere söylediği *"Akmerkez'e gidip boş bir duvara bakarak kendinizi geliştiririsiniz"* önerisine karşılık Engels'in önerisini getirir.

"Şöyle der Engels, İngiliz proletaryasının şu dereceye kadar bağımsız bir eğitim almayı başardığını, çığır açan çağın ünlü felsefi, politik ve edebi literatürün işçiler tarafından ilgiyle okunması göstermektedir. Sosyal koşulların ve bunların öngördüğü önyargıların esiri olan burjuvalar, ileriye dönük her şey karşısında titrerler ve istavroz çıkartırlar. Proletarya ise bunu dört gözle bekler ve bütün bilgileri zevkle ve başarıyla öğrenir. Bu konuda özellikle sosyalistler, proletaryanın eğitilmesi için harikalar yaratmışlardır.'

İşte sorunun çözümü burada. Türkiye'de sosyalistler proletaryanın eğitilmesi için 'harikalar yaratmak' zorundadır. Benim aydınlanma dediğim de yıllardan beri tastamam budur. Peki ama şu noktada bu işin çok gerisindeyiz. Bu durumda n'apabiliriz. Ben kişisel olarak n'aptığımı söyleyeyim. Bilinçli... iradeli bir kişiliğe bürünmüş sermayenin, beni meta derekesine düşürmesine izin vermiyorum. Burjuva dünyasının oluşturduğu 'değer'leri değer saymıyorum. Tabii mistik bir yalnızlık da yaşamıyorum. Aydınlanma için mücadele ediyorum...

Şahlanma zamanıdır. Zamanı onların elinden almak..." (C. Gündoğdu, aynı makale)

Yazar diyor ki, *"Türkiye'de sosyalistler proletaryanın eğitilmesi için 'harikalar yaratmak' zorundadır."* Buradaki "zorundadır" sözcüğünün altını çiziyorum. Çünkü Davidov şöyle der: *"özgürlük, hiçbir zaman zorunluluktan kurtulamaz; zorunluluk, onun 'yazgısı'dır."* (a.g.e, s.43) Öyleyse iyi, güzel, sömürüsüz, erdemle yaşanılır özgür bir dünya onun uğrunda vereceğimiz *zorunlu* bir mücadeleyle kazanılacaktır. Ne mutlu bu mücadeleyi bilgisi ve kılgısıyla verenlere...

Ertesi gün akşam toplanıyoruz evde. Bir de konuğumuz var, Birsen hanım. Hülya, *Ana* romanını yeni bitirmiş. Şunun bir özetini anlat bize, diyorum. Anlatıyor. Etkileniyorum, duygulanıyorum. Ben neler yazmışım, hiç eğitimi olmayan *Ana* neler yapıyor. Ben neredeyim, *Ana* nerede. Küçük burjuva hastalığı bu olsa gerek. Hayatın içine dalsam, eylemle yoğursam kendimi, tüm sorun kendiliğinden çözülecek. Anlaşılan bizim iflah olmamız epey zaman alacak. Hülya da öyle diyor ya zaten. Kendime kazmayı vurup vurup da sabrını taşırıp kızdırdığımda kızcağızı. *"Senden bir şey olmaz!"* demesi pek de yabana atılır şey değil galiba...

AYDEDE

A. Kadir'e

Kalleş oyunların tanığı
masal dünyamın kahramanı
gecemin ışığı.
Tanımadığım dedemin yüzü
bulutlarla ebelemece oynayan
dedesinden ayrılan ay ağlıyor
Gündüz sakladığım,
camdan beni gözlüyor.
sırlarımı dinliyor,
yıldızlara gülüyor.

Nursen URAL

Öykü

KANATLANIRSAM...

Burcu UPRAK

- Buyrun efendim, sabah sporu bu! Hadi teyzecim hadi, biraz hızlı, spor sağlığa yararlıdır efendim! Evet kapanıyor!

Görevli, son anda yetişmeye çalışanlara bakmadan ve isteksizce kapıyı kapattı. Ardından düdük sesi iskelede martı çığlığıymışçasına çınladı. Vapurun iskeleye bakan tarafında dışarıya oturanların arasında, elli yaş dolayında gösteren, başörtülü, tombul, yorgun bakışlı bir kadın da vardı. Soluk soluğa kalmıştı. Anlaşılan kapının aralığından son anda geçebilenlerdendi. Kucağında siyah, yıpranmış çantası vardı. Vapur motorunun birden çalışmasıyla, biri iğne batırmışçasına yerinden sıçradı. Telaşla çantasının fermuarını açmaya çalıştı. Bir-iki denemeden sonra nihayet çanta açılabilmişti. İçinden, yine aynı telaşla, beyaz, buruş buruş bir torba çıkardı. Torbanın ağzına attığı düğümü açarken *"Allah'tan evden alelacele çıktım da şu torbayı adam gibi düğmükleyecek vakti bulamadım"* diye geçirdi içinden. Bu sırada vapur iskeleden yavaş yavaş açılmaya başlamıştı. Kadın gitgide artan heyecanla ve hızlı hareketlerle, avuçladığı ekmek kırıntılarını iskeleye fırlatıyordu. Her seferinde bütün bedeniyle trabzanlara dayanıyor, bir eliyle düşürmemek için torbayı sıkı sıkı tutarken, öbür eliyle de iskeleye dokunabilmek istercesine uzanıyordu. Vapur iskeleden adamakıllı uzaklaştığında, torbada yalnızca bir avuç kırıntı kalmıştı. Kadın, her şeye karşın elinden geleni yapmış olmanın verdiği huzurla yerine oturdu, elindeki torbayı buruşturup çantasına koydu. Vapur, beyaz köpüklerle denize açıldı. Bu sırada iskelede, insanda resmetme gereksinimi uyandıran bir bayram havası vardı. Yerde bir dolu ekmek kırıntısı ve etrafta uçuşan, konan, konamayan veya uzaktan seyretmekle yetinmek zorunda kalan bir sürü kuş...

***

- Bekle! Henüz değil!

- Ne yani, adamların bütün malı götürmesini öylece buradan izleyelim mi? Bu bizim de hakkımız oğlum, hâlâ kafan basmıyor mu?

Kocayürek bunu söyledikten sonra, üstünde durdukları demir kapıdan aşağıya, ekmek kırıntılarının bulunduğu yere inmek için kanatlandı.

"Hep böyle yapıyor. Her seferinde de aynı şey oluyor ve bir tek gaga bile atamadan geri dönmek zorunda kalıyor. Hem de ne geri dönmek, arkasına bile bakamadan..." diye düşündü güvercin Kısakanat. Her gün, özellikle de sabahları bu sahneyi yaşamaya alışmıştı. Bembeyaz kırıntı gölüne özgürce dalabilmek doğrusu çok güzel olabilirdi. Ne var ki şu beyaz şeytanlar asla buna izin vermezlerdi. Arada Kocayürek gibi gözü karalar çıkmıyor değildi ancak bu, sonucu hiçbir zaman değiştirmiyordu. Başlarda güvercinlerin hepsi bir şekilde tepkilerini göstermeye, boyun eğmemeye çalışmışlardı; ancak bazıları bu yolda fena halde yaralar aldıktan sonra hepsinin gözü korkmuştu. Dışarıda zaten yeterince tehlike vardı, en azından karınlarını doyurma konusunda hiçbiri fazladan bir tehlike daha istemiyordu. Öyle ya da böyle beyaz şeytanlardan kalanlarla karınlarını doyurabiliyordu. Daha fazlasını istemenin anlamı yoktu.

- Yine mi sen? Hâlâ almadın değil mi ağzının payını?

Bunu söylerken martı Sarıgaga kanatlarını açe açe Kocayürek'in üstüne yürüdü. Şu salak güvercinin sabah sabah keyfini bozması en dayanamadığı şeylerdendi. O gelmeden birkaç saniye önce gözüne kocaman bir parçayı kestirmişti ve ona doğru ilerlemek üzereydi; ancak güvercin tam da gözüne kestirdiği ekmek parçasıyla arasına girmişti. Üstüne üstlük inerkenki kanat çırpışlarıyla, çevredeki bütün ekmek parçalarının uzaklara dağılmasına neden olmuştu. Şimdi hepsini etraftaki yeniyetmeler kapacaktı. Sarıgaga'nın sinirini en çok bozan da buydu.

- Sen kimsin de benim ağzımın payını vermekten söz ediyorsun!

- Kim olduğumu senin geçen seferden gayet iyi anımsıyor olman gerekir. Herhalde üstündeki delikler hâlâ kapanmamıştır.

Bunu söyledikten sonra Sarıgaga yüksek perdeden çığlık attı. Anlaşılan kendi üstünlüğünü anımsatmak hoşuna gitmişti. Birkaç gün önce yine böyle bir durumda, havadaki rüzgarın güvercine ters yönde esmesinin de yardımıyla ani bir hareketle Kocayürek'in üstüne atlamış ve tırnaklarını etine

batırmıştı. Ancak anlaşılan Kocayürek olaylardan ders çıkarmasını bilmiyordu. Yine de, bir kez daha geçen günkü gibi tırnaklarını geçirmeye hamle etmek istemiyordu; çünkü bu kez hamlesi boşa çıkabilir ve bu da onun keyfini kaçırabilirdi. Üstelik bu sırada zaten çevreye dağılan ekmek parçalarından belki de hiç yiyemeyebilirdi. *"İyisi mi bu kez hiç dalaşmayayım."* diye düşündü ve ekmek parçalarına doğru yürüdü.

- Siz ne adi adamlarsınız be! diye bağırdı ardından Kocayürek. Ne sanıyorsunuz kendinizi? Zaten bütün bir gün boyunca o vapur benim bu vapur senin ciyak ciyak bağırarak uçuşup duruyor, vapurlardan atılanlarla karnınızı yeterince doyuruyorsunuz. Ne olur yani şurdaki üç-beş kırıntıya da musallat olmasanız?!

- Siz de bu kadar dayanıksız olmayın da uçun oğlum vapurların arkasından. Bana ne senin kanatların ufacık ve güçsüzse? Ben yaratmadım ya seni! Yaratan öyle yaratmış, kaderine küs. İstersen vapurlardan topladıklarımı da size getireyim, ne dersin, böyle daha adil olmaz mı?

Bunu söyledikten sonra Sarıgaga yine tiz bir çığlık koyverdi ve önündekileri didiklemeye devam etti. Bir ara kafasını kaldırıp ekledi:

- Hem şu tatsız tuzsuz kırıntıların hepsini yemiyoruz ki, yalnızca büyük parçaları... Küçükleri size bırakıyoruz işte, daha ne istiyorsun? Hem herkese boyutuna göre. Bak, ikimiz bir miyiz? Şimdi ikimiz de eşit miktarda yesek bu kez de bana haksızlık olmaz mı?

- Küçükleri bize bırakıyormuş. Tek başımıza bizim yediğimizi mi zannediyorsun kalanları? Siz gidiyorsunuz, tam karnımızı doyurmaya başlamışken bu kez de şu küçük zıp zıp yaratıklar gelip ağzımıza atacağımız lokmayı kapıp gidiyolar. Sonuç? Büyükler ve küçüklerin karnı doyar, geri kalan avcunu yalar.

- Sızlanmayı bırak da çekil git başımdan!

Bütün söylediklerinin boşa gitmiş olmasını, ancak daha da önemlisi bunca zamandır hep boşa gidiyor olmasını artık kaldıramayan Kocayürek, birkaç saniye olduğu yerde durup martıları izledi. Ardından bütün tüyleri kabardı, bir saniye önceki durumunun neredeyse iki katına geldi ve aniden kanatlandı. İki kanat çırpıştan sonra tam da Sarıgaga'nın üstündeydi. Niyeti, hep tartaklanan taraf olmaya artık son vermekti ve bunun dışında hiçbir şey düşünemiyordu. Ancak bu ona pahalıya patladı; çünkü öfkeyle Sarıgaga'nın üzerine doğru inerken etraftaki diğer martılar bağrışmaya başladılar. Bu bağrışmalar üzerine kafasını kaldıran Sarıgaga güvercini farketti ve ani bir hareketle geri çekildi. Bunu beklemeyen güvercin kanatlarını hızlıca çırpmaya fırsat bulamadığınan oracığa konmak zorunda kaldı. Yere konduğunda ilk andaki öfkesinden eser kalmamıştı, duyumsadığı tek duygu korkuydu. Çevresi beyaz beyaz martılarla doluydu ve kaçabilecek yeri yoktu.

"Hep olan bu değil mi zaten?" diye düşündü. "Zarar görmekten korktuğumuzdan gelmiyor mu bunlar başımıza? Şu anda yapmam gereken son şey kaçmaya çalışmak. Eğer bunu yaparsam ne farkım kalır ötekilerden, ne değeri kalır söylediklerimin? Sonunda ne olacağı önemli değil, bildiğim tek şey bunu yapmam gerektiği..."

Korkuyordu; ancak yine de bütün gücünü topladı, kabardı ve Sarıgaga'nın üstüne doğru bir hamle yaptı. Martının gagası kendininkine göre çok büyük, tırnakları çok daha keskindi. Ona doğru yaptığı hamle yarıda kaldı; çünkü martı hızla, sapandan kurtulan bir taş gibi güvercinin sağ gözünü gagaladı. Göz paramparça olmuş, kan içinde kalmıştı. Kocayürek hiçbir şey göremiyordu; çünkü gaga darbesiyle dengesini de tamamen yitirmişti. Biraz yalpaladıktan sonra olduğu yere yığıldı.

- Seni uyarmıştım. Ama siz küçük beyinliler laftan anlamıyorsunuz işte. Bu seferlik bu kadar ders yeter sanırım. Keyfim de kaçtı iyice, en iyisi yiyecek için başka bir yer bulmak.

Sarıgaga bunları söyleyip kanatlandı. Yerde küçük küçük kan damlacıkları vardı, kırıntılar yer yer kıpkırmızı olmuştu. Bu sahneden hoşlanmayan öbür martılar da uçup gittiler, giderken aralarında söyleniyorlardı.

- Neymiş mesele?
  Bugünkü ekmekler de iyice tatsızdı.
- Boğazım yırtıldı yutayım derken.
- Her sabah da aynı şey çekilmez ki canım!

Bütün bunlar olup biterken iskelenin öbür ucunda bir güvercin şişinmiş durumda bir ötekinin peşinden koşuyor, bunu yaparken bir yandan da sürekli laf atıyordu. Olayların başında Kocayürek'in yanında duran Kısakanat, bütün bu süre boyunca olduğu yerden kıpırdamamış, olup biteni heyecanla karışık ilgiyle seyretmişti. Şimdiyse gözlerinde saklamaya çalıştığı sevinçle, birazdan kendine çekeceği ziyafeti düşünüyordu. Vapurlar, açık kahverengi köpüklerle gidip gelmedeydiler...

***

- Yeter artık, iyice şiştin, yakında patlayacaksın!

- Şimdiye kadar bir kenenin patladığı nerede görülmüş? Hem, böyle bol kanı bulup da emmeyene enayi derler. Bunlardaki kan ne kedilerde ne köpeklerde var. Ne demiş atalarımız, bulduğun kanı son damlasına kadar emeceksin.

Normal boyutlarının neredeyse üç katı büyüklüğe ulaşmış olan kene bunu söyledikten sonra diş-

lerini tekrar Sarıgaga'nın etine geçirdi. Sol kanadının altında birden bir kaşınma duyumsayan martı yakında gözüne çarpan ilk dama kondu ve gagasını kanadının altına gömdü.

"Son zamanlarda şu kaşıntılarım da iyice arttı. O pis güvercinler yüzünden geliyor zaten başıma ne geliyorsa..."

Kaşınması bittikten sonra kanatlandı ve batmakta olan güneşe doğru uçmaya başladı.

Yine şanslısın, gaga sıyırıp geçti.

- Bunun şansla ilgisi yok. Ben çok sağlam yere demir attım, istediği kadar kaşınsın yine de kurtulamaz benden. Sen asıl kendine bak. Buralarda dişi kuvvetli olmayan tutunamaz.

- Anne bak!

- Dur şimdi, işim var Ali görmüyor musun?

- Anne ama bak balkonda ne var!

Kadın, et kavurduğu tencereden başını kaldırıp balkona baktı.

- Onun ne olduğunu biliyorsun Ali'ciğim.

- Hayır bilmiyorum!

- Biliyorsun, ama yine de söyleyeyim, o bir kuş.

Kuş deyince Ali'nin aklına, mutfağın bir köşesinde duran sarı kafesindeki muhabbet kuşları geldi. Kuş, tam o baktığı sırada yeminden yiyordu. Ali daha sonra güvercine tekrar baktı. Güvercin koyu renkti ve büyüktü, oysa diğeri rengarenk ve daha ufaktı. Kafası karışmış bir halde:

- Bizim Cingöz gibi mi?

- Evet ama daha farklı bir kuş. O bir güvercin.

- Bir güvercin!

Birkaç dakika sonra:

- Anne güvercinlerin bir gözleri kırmızı mı olur?

- Hayır oğlum, bu da nerden çıktı?

- Peki neden bu güvercininki öyle?

Kadın balkona doğru dönüp kuşa daha dikkatlice bir kez daha baktı. Ali'nin dediği doğruydu, kuşun sağ gözü kan içindeydi ve sağ tarafındaki tüylerin rengi değişmiş, birbirine yapışmışlardı. Bu durumuyla doğrusu korkutucu görünüyordu.

- Anne sanki bu güvercin titriyor. Şuraya baksana, çok üzgün görünüyor.

Bu sırada kadın mutfağın camına vurup güvercini kaçırmaya çalışıyordu. Balkona çıkamıyordu; çünkü kuşun görünüşünden ürkmüştü. Kuşun ise uçmak için gücü kalmamıştı ve balkonun demirinde öylece duruyordu.

- Anne onu da alıp Cingöz'ün yanına koysak ya... Beraber yerler yeminden. Belki güvercin açtır. Hem belki üşümütür de...

- Hiç olur ma Ali, o güvercin Cingöz'e zarar verir. Sen merak etme, kimbilir neler yemiştir o bütün gün, Cingöz'den bile çok yemiştir. Hadi sen çekil şu pencerenin önünden de ben de rahat rahat işimi yapabileyim. Sen üzülme, o başının çaresine bakabilir.

Ali, *"Anneler en doğruyu bilir,"* diye düşündü ve söz dinlenmeye karar verdi. Aslında gitmeyi hiç istemiyor, güvercini içeri almak, onu sevmek istiyordu.

Hoşçakal kırmızı gözlü güvercinim. Merak etme bir dahaki gelişinde seni mutlaka annemden gizli gizli içeri alacağım, dedi fısıldayarak. Eliyle ona bir öpücük gönderdikten sonra mutfaktan çıktı. Çıkarken, çocuk gözlerinde taşıyamayacağı ağırlıkta bir hüzün vardı.

ON BİR

Gökdelen kuran on bir
işçinin fotoğrafı

Yüksek bir yapı kuruyor
on bir proleter
on bir tanrı

sisli bir şehir altlarında
her şeyi paylaşabilen
on bir baş
on bir hüner

oradan
yeni dünyalar kurabilir
on bir tuğla
on bir erdem

Memet TAYAK

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

4 Aralık Cumartesi

Bu sabah yürürken Kıbrıs düştü aklıma... Önce, "Ya Kıbrıs, ya ölüm" diye yürüdük... Gençtim. Ben de vardım yürüyenlerin arasında...

Dış politika nedir, ekonominin dış politikayla ilişkisi nedir, bilmiyordum bunları. Biz yürürsek, *"Ya Kıbrıs, ya ölüm"* diye bağırırsak, Kıbrıs bizim olacaktı. Bunun için durmadan yürüdük, durmadan, *"Ya Kıbrıs, ya ölüm"* diye bağırdık.

Kıbrıs bizim olmadı.

Sonra, *"Ya Taksim, ya ölüm"* diye yürüdüler. Ben, yürüyenler arasında yoktum. Çünkü durumu kavramıştım. Öyle yürümekle, bağırmakla olmaz bu işler. Ekonomin sağlam olacak, savların sağlıklı, tutarlı olacak.

Sonra Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. Bu kuruluşu, bizden başka kimse tanımadı. Biz de Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ni tanımadık.

Şimdi bir dönemin eşiğinde Türkiye.

Avrupa Birliği'ne girilmek isteniyor ya, Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ni Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımamız isteniyor.

Masa başında, "şunu şöyle yapın" diyecek konumda değilim. Ben, gelinen noktayı saptıyorum. Altmış yılın sonunda geldiğimiz nokta bu.

Altmış yıl önce Türkiye'yi yöneten sınıf, *"Küçük Amerika"* olma tutkusuna kapıldı. Bugün ABD'ye şeytan diyenlerin büyükleri, Komünizmle Mücadele Dernekleri kurdu. Bu dernekler eliyle Türkiye'de solcu avı başlatıldı.

Görünenler buydu... Görünmeyen yerlerde Türkiye soyuldu.

Türkiye'nin durumunu, gücünü, Avrupa Birliği ülkeleri benden daha iyi bilir. Bunu bildiklerinden durmadan dayatıyorlar.

Yolda yürürken acıyla bunları düşündüm. İçim kanadı. Uluslararası adalet kavramı yok. Ekonomisi zayıf ülkeden bir ödün almayı, adil görüyor emperyalizm.

Durum bu.

6 Aralık Pazartesi

Atölye'de Feuerbach'ın *Geleceğin Felsefesinin İlkeleri*'ni çalışırken yeni bilgiler ediniyoruz. (Türkçesi Oğuz Özügül, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1991.)

Feuerbach, bu eserinde kurgusal felsefeyi, özellikle Hegel'i eleştirir.

Feuerbach, *Geleceğin Felsefesi*'nde varoluş sorununa değinir. Şöyle der, *"Varoluş ilk varlıktır, ilk belirlenmişliktir. Ben burdayım, -işte bu, gerçek canlı bir özün ilk belirtisidir."*

Engels, Feuerbach'ı şöyle değerlendirir, *"Feuerbach'ın gelişmesi, bir Hegel'cinin maddeciliğe doğru gelişmesidir. Doğrusu, hiçbir zaman tam bir gelişme değil- kendinden önce gelenin idealist sisteminden belirli bir safhada tam bir kopmaya giden bir gelişme."* (F. Engels, *L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Çev. Nizamettin Burhan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1962.)

Feuerbach'ın, insan varoluşunu, *"çok canlı bir özün ilk belirtisi"* biçiminde değerlendirmesi, Engels'in dediklerini doğruluyor.

Gerçekten de öz belirsiz bir kavram. Yine de Feuerbahc'tan öğreneceklerimiz var.

Feuerbach'ın şu söyledikleri üstünde durulmaya değer, *"Mekansal belirlenim, aklın daha sonraki belirlenimlerine temel oluşturan ilk belirlenimdir. Örgütleyen doğa, mekan paylaşımıyla başlar işe. Akıl yönününü sadece mekanda tayin eder. Neredeyim? sorusu, uyanan bilicnin, yaşam bilgeliğinin ilk sorusudur. Mekan ve sınırlama erdemlerin ilkidir. Yer farkı, çocuklara ve görgüsüz insanlara öğrettiğimiz, yerli yersiz arasındaki farktır. Görgüsüz insan için yerin önemi yoktur, her şeyi, hiç fark gözetmeden her yerde yapar, tıpkı bir soytarı gibi."*

Ne kadar doğru bir belirleme. Gerçekten de mekan kavramını içselleştirme erdemlerin ilkidir. Şöyle bir baktıkta bu açıdan da pek yoksul olduğumuz görülür.

Mekan kavramına zaman kavramını da eklemek gerekir. O zaman şöyle denecek. Mekanla zaman erdemlerin ilkidir.

Ancak burda önemli bir nokta var. Bu, zamana mekana uy anlamına gelmiyor. Böylesi eğik boyunla yaşamaktır. Kişiliksizliktir.

Burda söylenen şu. Hani, kişi bir söz söyler, ne yeridir, ne zamanı. Yersizlikte, zamansızlıkta söylenen söz ağırsa, böyle konuşana soytarı denebilir. Böylesi kişiler Feuerbach'ın dediği gibi ne yeri, ne zamanı hesaba katarlar.

Bir de yer kirlenmesi, zaman kirlenmesi var. Yollarımızı çöplüğe çevirdik. Oturduğu yeri, yürü-

düğü yerleri temiz tutmak erdemdir. Birkaç kez görmüşümdür, arabasının küllüğünü yola dökenleri.

Kimileyin lokantalarda görüyorum. Kimi kişiler, yemek yediği masayı, çöplüğe dönüştürüyor.

Yüksek sesle konuşmak da yeri kirletmektir.

Zamanı kirletmekse, bizde sınırsız. Zamanı disipline edememenin sonucu bu. Zamanı, ellerimizin arasına alamıyoruz.

Zaman, boş boş sürüklüyor bizi.

Şimdi burdan emperyalist ABD'nin Irak'a saldırısına geldikte... Ne diyor Feuerbach, *"Mekan ve sınırlama erdemlerin ilkidir. (...) Görgüsüz insan için yerin önemi yoktur, her şeyi, hiç fark gözetmeden her yerde yapar."*

Emperyalist ABD'nin yaptığı bu değil mi.

Saldırıyor, katlediyor, işkence yapıyor. Erdemin ilki bile yok ABD'de.

Ya Avrupa... Demokrasi görüntüsünde emperyalizme devam ediyor. Yugoslavya'yı Batılılar parçaladı.

Batılı değil mi, bütün Doğu'yu, hem mekan açısından, hem zaman açısından silen. Avrupa merkezli bakışla, insan başarılarını, hep kendilerine yonttular.

Peki n'apmalı.

İlk elde emperyalist Batı'yla düşünsel hesaplaşma yapılmalı. Batı'nın "uygarlığında" Doğu'nun kanı, emeği vardır. İnsani bir dünya için Batı'nın bu hesabı vermesi zorunludur.

Petrole gereksinmen varsa, bunu, adam gibi satın alırsın. Çoban toplumları gibi çöreklenemezsin halkın başına.

Avrupa Birliği göz bağcılıkla sömüremezsin insanları. Serbestliği, savrukluğu, özgürlük diye gösteremezsin insana.

Aklını tek akıl diye dayatamazsın insana.

Bütün bunları yapabilmek için Batı'dan, düşünsel açıdan Batı'dan kopmak gerekiyor.

Çocukken şöyle bir masal uydurmuşlardı. İsviçre'de saatini düşür, bir hafta sonra düşürdüğün yere git, saatini bulursun.

Kovboylarla Kızılderili kırımını alkışlattılar. Tarzan'la Karaderilileri aşağılattılar.

Sömürü sürsün diye bütün dünyayı kandırdılar. Kanmayanları da çeşitli yöntemlerle yok ettiler.

Bütün bunların erdemli eylemle ilgisi var mı. Şimdi kalkmışlar, *"Sütte leke var, bizde leke yok"* tavrıyla buyruk üstüne buyruk veriyorlar.

Gidinin emperyalistleri... hiç kuşku yok bozulacak bir gün zamiriniz.

Bakın ne diyor Feuerbach, *"İnsanın özü, sadece toplulukta, insanın öteki insanlarla birliğinde, ama ben ile sen arasındaki farkın realitisine dayanan birliğindedir."*

Ben, Sen olamam arkadaş. Sen Batı'sın, Ben Doğu'yum.

Sen bu "farkın realitesini" anlayacaksın. Anlamazsan bu sana anlatılacak. Ben, bu gerçekliği parçalamıyorum. Descartes'la, İbn Rüşd'ü alıyorum. Sen, İbn Rüşd'ü siliyorsun. Senin zamirin tam bu noktada bozulacak.

Gerçekliğin bütünlüğünü benimseyeceksin. Bu, Sen'in insani yolda adım atmanı sağlayacak.

7 Aralık Salı

Bu sabah yağmurla dolanırken, dün yazdıklarımı düşündüm. Emperyalizm, dünyayı yıkıma götürüyor. Bu açık. Bu açıklığa karşın, emperyalizmi, Yeni Dünya Düzeni adına savunanlar var.

Onları anlama çalışıyorum. Bilgisizlik mi, saplantı mı... Yoksa yoksul halkları gereksiz mi görüyorlar.

Yeni Dünya Düzeni ve Çevre adlı eserinde bakın ne diyor, Dr. Necla Yıkılmaz, (Sav Y., İstanbul, Tarihsiz.) *"Birleşmiş Milletler'in hesaplamalarına göre bütün dünyada herkesin temel eğitime ulaşması, yeterli beslenebilmesi, içme suyu bulabilmesi, sağlıklı bir altyapıya kavuşabilmesi için gereken yıllık harcama miktarı 40 milyar dolar iken silahlanmaya harcanan miktar ise 800 milyar dolardır."*

Bu yeni dünya düzeni mi oluyor şimdi. Küreselleşme için Dr. Necla Yıkılmaz şöyle devam ediyor, *"En zengin, en fakir ülkelerin yaşam standartları arasında dehşetli, giderek de artan bir farklılığın var olduğu bir zenginlik/yoksulluk dünyasının güvenli ve istikrarlı olması pek mümkün değildir. Küreselleşme, dünya ölçeğinde bir birlikteliğe yol açmadığı gibi, tam aksine birleştirici / yıkıcı ve bütünleştirici / parçalayıcı niteliklerin tümünü içinde barındıran çelişkili bir süreç olarak ilerlemektedir."*

Küreselleşme yoksulluğu giderek arttırıyor... Bütün veriler şunu gösteriyor, küreselleşmeyi ya da yeni dünya düzenini savunmanın insani bir yanı yok.

Emperyalist ülkelerdeki yazarların küreselleşmeyi savunması anlaşılabilir. Peki, ama küreselleşmeden zarar gören yoksul ülkelerde küreselleşmeyi savunma, nasıl anlaşılabilir.

Emperyalizm, kanla, ateşle dünya halklarını sömürürken, bunu savunmak erdemli bir davranış mıdır.

Büyük öğretmen Konfüçyüs şöyle der, *"İyi insanlar arttırılmış erdemle başkalarını destekler."*

Şimdi soru şu, Konfüçyüs yaşamadı diyebilir miyiz. Diyemeyiz. Konfüçyüs, yaşadı çünkü. 2500 yıl sonra Konfüçyüs'ün bu sözünü erdemsizlere anımsatıyorum.

İnsanlığa kötülük etmeyin. Kötüleri desteklemeyin.

9 Aralık Perşembe

Bilim ve Gelecek'i okuyor musunuz. Güzel bir dergi *Bilim ve Gelecek*... Türkiye'de aydınlanma hareketine önemli katkı o dergi...

Aralık sayısında, *Kuran Tanrısal mı, Tarihsel mi* adlı bölümde Muazzez İlmiye Çığ'ın, Hasan Aydın'ın, Mehmet Dağ'ın yazıları son derece önemli.

Bilim ve Gelecek'in bu sayısında beni etkileyen yazarlardan biri de Filiz Çulha Zabcı oldu. *Özelleşen Savaş, Serbestleşen Şiddet* başlıklı yazısında şöyle diyor Filiz Çulha Zabcı, *"Güçlü kapitalist ülkelerin (özellikle ABD ve İngiltere) ekonomik çıkarlarının olduğu, ancak asker göndermede istekli olmadıkları bölgelerde özel askeri şirketlere sık sık rastlıyoruz. (...) Sierra Leone olayı, bir gerçeği daha açığa çıkardı. Devletlerin özel askeri şirketlerle sözleşme yapmaları ya da paralı asker kiralamaları bir başka nedene daha dayanıyordu. Sıcak çatışmalarda kendi ordularını riske atmak istememek."*

Yine bu yazıdan öğreniyorum, *"Irak, özel askeri şirketler için adeta altın madeni haline gelmiş durumda."*

Düşünebiliyor musunuz, emperyalizm, özel askeri şirketler kuruyor. Bu şirketler, dünyayı kanla ateşle yangın yerine çeviriyor.

Filiz Çulha Zabcı, yazısını şöyle bitirir, *"Bitirirken belki de yazının başındaki konulara geri dönmek, antik düşünceden başlayarak siyaset ve şiddet ilişkisine yeniden bakmak gerekir. Ama sadece teknik bir sorun olarak değil. Aristotelesçi anlamda siyaseti iyi bir yaşamı kurmanın asli bir parçası olarak görerek."*

Fizil Çulha Zabcı'nın dedikleri doğru. Aristoteles'e göre siyaset, insan için iyi olanın yapılmasıdır.

Ama siyaset, yüzyıllardır bu amacından saptı. Zabcı'nın dediği gibi bu sorunu yeniden düşünmek gerekiyor.

11 Aralık Cumartesi

Dün Ankara'daydım.

Özgür Üniversite, hem İstanbul'da, hem Ankara'da aydınlanma hareketine katkı veren bir kurum.

Ankara *Özgür Üniversite "Kültürde Yozlaşma"* üstüne bir dizi söyleşi düzenlemiş. İşte bu söyleşi için gittim Ankara'ya.

Yozlaştırılan kültürde sanatın konumunu anlattım.

Çoktandır görmediğim Fikret Başkaya'yı gördüm. Fikret Başkaya direngen bir tutumla mücadelesini sürdürüyor.

Söyleşiden sonra Emine Aydoğdu, Engin Bayrağmoğlu, Sedat Çiftçi, Aydın Ralu, Özgür Başkaya'yla birlikte *Göksu Restoran*'a gittik.

Göksu az gürültülü, temiz bir yer. Kadehleri tokuştururken bir de baktım Aydın Ralu, vişne suyu içiyor. Olabilir.

Güzel bir geceydi.

Ankara'dan ayrılırken ateş almışcasına Ali Balkız'a da uğradık.

Sabah, İstanbul'dan yola çıktım. Gece yarısı Ankara'dan yola çıktım. Sabah İstanbul'dayım.

Bu tür söyleşilerin yararı şu. Egemen kanalların elinde bütün iletişim olanakları. Nereye baksan onları görüyorsun, neyi okusan onlar çıkıyor karşına.

Bu tür söyleşiler bu kanalların etkisine karşı direnç oluşturur.

Bu tür söyleşileri küçümsemeyelim. 20-30 kişiyle n'olur demeyelim. Böylesi bir bakış, bizi edilgenliğe götürür. 20-30 kişi değil, 3-5 kişi olsa bile bu tür etkinlikler sürdürülmeli.

13 Aralık Pazartesi

Cumhuriyet Bilim-Teknik'in ekinde (11 Aralık 2004, s.925) bir yazı okudum. ABD'de ilaç maliyetleri başlıklı yazısında Dr. Mustafa Çetiner, şöyle diyor, *"Kanımca sorunun kaynağında 'sosyal bir devlet' olmayan ABD'de, yaşamın her alanında olduğu gibi sağlık alanında da temel belirleyicinin 'insan' değil 'daha fazla para' olması yatıyor."*

Neymiş. ABD sosyal bir devlet değilmiş. Her alanda temel belirleyici, insan değil, daha fazla paraymış.

Şimdi bu bilgi burda dursun.

Günlerdir kimi gazetelerde dolaştırılan bir haber var. Orhan Pamuk'un *Kar* adlı romanı ABD'de en iyi on kitap arasındaymış. Bunun üstüne şöyle demiş Orhan Pamuk, *"Kitabımın bu kadar başarılı olacağını asla düşünmemiştim. İlk iki kitabım Beyaz Kale ve Kara Kitap kötü eleştiriler almıştı. Editörüme de 'Şimdi yazdığım bir kitap var, asıl onunla iş yaparım' diyordum."* (*Hürriyet*, 12 Aralık 2004.)

Ne diyor Orhan Pamuk, *"Şimdi yazdığım bir kitap var, asıl onunla iş yaparım"* diyor.

Dr. Mustafa Çetiner ne diyor, "ABD'de yaşamın her alanında olduğu gibi sağlık alanında da temel belirleyicinin 'insan' değil, 'daha fazla para yatıyor' olması"

Orhan Pamuk, edebi eser yazmıyor. Daha fazla para kazandıracak bir iş yapıyor.

Geçenlerde bir başka yerde, Orhan Pamuk eleştirilerden rahatsız olduğunu söylüyordu. Orhan Pamuk, işi, edebiyat diye gösterdiği için eleştirildi. Ama kendim için konuşuyorum. Ben, bundan böyle eleştirmeyeceğim Orhan Pamuk'u. Çünkü uğraşlarımız değişik. O, işadamı.

Ben, edebiyat adamıyım.

14 Aralık Salı

Savrulanları gördükte üzülüyor insan. Savrulmayı, insandan yüzünü döndürme diye niteliyorum. Böyle bir dönemde, savrulmayan, insana, emeğe, özgürlüğe dönük yaşayan kişi, insana umut veriyor.

Ankara'ya gitmiştim ya. Fikret Başkaya, *Çığırından Çıkmış Bir Dünya* adlı eserini verdi. (Özgür Üniversite Yayınları, Ankara, 2004.)

Fikret Başkaya şöyle başlıyor eserine. *"İnsanlık tarihinin son beş yüz yılı, kapitalist egemenliğin, sömürgeciliğin ve emperyalizmin tarihi oldu. Bu zaman zarfında kapitalizm, sömürgecilik, emperyalizm kavramları, pek kullanılmadı. Zira sömürgeciler ve emperyalistler yaptıklarının 'insanlığın kurtuluşu' olduğuna inanıyorlardı. Daha da kötüsü, buna 'başkalarını' da inandırmış olmalarıydı."*

Gerçekten de sömürgecilerin insanlığı kurtaracaklarına inanması, hadi neyse... "başkaları" nasıl inanıyor. Başkaya buna *"bilincin sömürgeleşmesi"* diyor.

Başkaya'yı izlersem, bilincin sömürgeleştirilmesi, sömürgecilerin yapıp ettiklerinin görülmesini engelliyor. Bu yağmanın sürekliliğini sağlıyor. Yağma, ilerleme diye gösteriliyor. Burda önemli olan Avrupa merkezli ideolojik model.

Avrupamerkezçiliği şöyle açıklıyor Başkaya, *"Avrupamerkezcilik, sömürgeciliğin ve emperyalizmin başlangıcından bugüne geçen zaman diliminde Batı Avrupalıların kendileri ve 'başkaları' hakkında oluşturdukları, düşünceler, tasavvurlar, teoriler, yakıştırmalar, hezeyanlar, safsatalar, hurafeler, yalanlar, tahrifatlar yığını olarak tanımlanabilir. Avrupamerkezçiliği, Dünya'nın Batı Avrupalılar tarafından algılanışı ve bunun dünyanın geri kalanına yayılması, başka toplumlara ve kültürlere nüfuz etmesi, onlar tarafından içselleştirilmesi olarak da tanımlamak mümkündür. Öyle bir ideolojik kurgu ki, Avrupa'yı ve Avrupalıyı 'dünyanın merkezi' bu dünyada iyi, güzel, olumlu akla uygun ne varsa kendi eseri ve kendinden menkûl sayıyor."*

Fikret Başkaya, savrulmayan, insana dönük bir insan emekçisi.

15 Aralık Çarşamba

Hep söylemişimdir. Burjuvazi, çok özel bir dille gerçekliği örter. Bu dil bozulmadıkça, yerle bir edilmedikçe gerçeği görmek olası değildir.

Fikret Başkaya, *Çığırından Çıkmış Bir Dünya* adlı eserinde, burjuvazinin çok özel dilini bozuyor, yerle bir ediyor.

Bunu, önemsiyorum. Bunu, çok önemsiyorum.

Biliyorsunuz, yıllardır bir kalkınmadır döndürülüp dolaştırılır kamuoyunda. Sayılarla yüzde şu kadar kalkındığımız söylenir.

Kalkınmaya, şimdilerde yeni bir kavram eklendi, sürdürülebilir kalkınma.

Kalkınma nedir, sürdürülebilir kalkınma nedir.

Bakın ne diyor Ercan Kumcu, *Milliyet*'te *" ekonomik büyüme önümüzdeki dönemde yüzde beş olarak hedefleniyor."*

İnsan seviniyor.

IMF başkanı da şöyle demiş, *"Türk yetkililerin hazırladığı ve IMF'den destek istediği yeni ekonomik program başarılı şekilde uygulandığı takdirde, Türkiye'nin sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye yardımcı olacağına inanıyorum."*

İnsanın sevinçten uçası geliyor.

Önce şu IMF, neyin nesi onu görelim.

Fikret Başkaya'nın yıldırımlı dili IMF'yi hallaç pamuğu gibi dağıtıyor, *"IMF ve benzerlerinin, Üçüncü Dünya halklarına, bir bütün olarak 'büyük insanlığa' karşı tavrı, tipik bir yağmacı tavrıdır ve başta ekonomik güç olan ABD olmak üzere, emperyalist çıkarların hizmetindedir. Bir bakıma ABD hegemonyasının bir aracıdır. IMF tarafından önerilen politikalar her seferinde çözümsüzlüğü derinleştiriyor ve her seferinde bir 'sorumlu', bir 'günah keçisi' bulunuyor."*

İşte IMF bu.

Şimdi kalkınma sorununa geliyorum. Şöyle diyor Fikret Başkaya, *"İkinci Dünya Savaşı sonrasında, şimdilerde Güney denilen yeni sömürge statüsündeki Üçüncü Dünya Ülkelerine kalkınma önerilmişti. Aslında kalkınmacılık sömürgeciliğin yeni giysilerle yeni bir şeymiş gibi sunulmasından ibaretti. (...) Kalkınmacılığın moral bozucu, rahatsız edici sonuçları ortadayken, tek başına kalkınma kavramı kullanılamaz duruma geldi. Artık kalkınma kavramı bir niteleme sıfatı eşliğinde kullanılabiliyor. Bir başka kalkınma, insani kalkınma, sosyal kalkınma, şimdilerde sürdürülebilir kalkınma vb. Aslında kavramın önüne konan sıfatlar, iflası telaffuz etmemek, adıyla çağırmamak, yalan söylemek demektir. Bu amaçla ideolojik bir manipülasyona başvuruluyor ki, amaç, her zamanki gibi, seyirciyi oyalamak, zaman kazanmaktır."*

Bizim bir de Türkiye Kalkınma Bankamız var. Kalkınmak için banka bile kurmuş. Ama kalkınma kavramını bir vuruşta yıkıyor. Kalkınma kavramının neyi gizlediğini gösteriyor.

16 Aralık Perşembe

Fikret Başkaya, kapitalizmin, insanlığı getirdiği durumu, milimetrik incelikle gösteriyor. Peki bu durumda n'apmalı.

İlk elde kapitalizmin mantığından kurtulmak gerekiyor. Şöyle diyor Başkaya, *"Solun tüm versiyonları, kapitalizmin mantığıyla değil, sonuçlarıyla ilgilendi. İtiraz, kapitalizmin mantığına ve temeline değil, sonuçlarınaydı."*

Sovyetlerin yıkılmasının temel nedeni de bu. Şöyle der Başkaya, *"Sovyet sistemi, büyük insani, sosyal ve ekolojik bedeller pahasına Batı'yı yakalamaya yöneldi ve başarısız oldu. Oysa, sorun Batı'yı yakalamak değil, onu aşmaktır."*

Fikret Başkaya'yı izlersek, şunu görürüz. Kapitalist uygarlık demokrasiyi, Sovyetler de solu kirletti. Sovyet tipi sosyalizmi canlandırmak olası değil.

Yeni bir dünya, eşitlikçi, özgürlükçü bir dünya kurmak için, kökten bir eleştiri gerekiyor. *"Bu da yüksek düzeyde bir eleştirel bilinçle mümkün olabilir... İnsanlık tarihi diye bir şey varsa bu, mücadele eden insanlar sayesindedir. Toplumların kapitalist barbarlık düzeninden en olumsuz etkilenen kesimlerini de kapsayan yeni bir örgütlenme modeli keşfetmeye ihtiyaç var."*

Çığrından Çıkmış Bir Dünya, sağlam çözümlemelerle sonuca giden önemli bir eser.

20 Aralık Pazartesi

Avrupa, burjuva uygarlığının kökeni, yerleşik yeri. Şimdi, burjuva uygarlığının görüngülerini aralayıp, bu uygarlığa baktıkta, şunu görürüz. Burjuva uygarlığı, meta üretimine dayanır.

Burjuva uygarlığı, insanı bile, meta tüketen meta durumuna düşürmüştür.

İnsan, düşmüştür burjuva uygarlığında. İnsanın düşüşüyle birlikte, insani değerler de düşmüştür.

Burjuva uygarlığı, dünyayı sömürerek proletaryayı da şişirmiştir.

Şişkinleşen Avrupa proletaryası, burjuva uygarlığını, insani, özgürlükçü bir uygarlığa dönüştürememiştir. Oysa, insanlığın kurtuluşu için, burjuva uygarlığının, insani uygarlığa dönüştürülmesi zorunludur.

Bugün, insanlığın önünde böyle bir görev yok. Herkes kendi eviyle uğraşıyor. Ama bu dünya, bu gidişle başlarına yıkılacak, ev mev kalmayacak ortada. Düşünebiliyor musunuz, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkleri, Avrupa Birliği'yle köşeye sıkıştırmak istiyor.

Ne ilkel bir düşünce bu.

Bir komünist, Fransa'da bir sokağa, Behice Boran'ın değil, bir Kürt milliyetçisinin adını veriyor.

Bir komünistle, bir milliyetçi hangi ortak paydada birleşebilir. Şu ilkelliği görüyor musunuz. Avrupa, komünistliği bile kirletiyor.

Bütün bu ilkellikler bir yana, Avrupa Birliği, tekellerin çıkar savaşında dayanak noktası değil mi.

Avrupa Birliği'ne girmek istenirken, bunları düşündüm ben. Bir de şunu. 1949 yılında Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, *"Bizden Kıbrıs'ı isteyenlerin aklından şüphe edilir"* demişti.

24 Ağustos 1955'te Başbakan Adnan Menderes, *"Kıbrıs, Anadolu'nun devamından ibarettir"* demişti. Ertesi gün bütün siyasi partiler Adnan Menderes'i desteklemişti.

Nerden nereye değil mi...

22 Aralık Çarşamba

Ertuğrul Mavioğlu, *Radikal İki*'de (19.12.2004) Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreteri Aleka Papariga'nın görüşlerini dillendirmiş.

Aleka Papariga şöyle demiş, *"Var olan kapitalist sosyalizasyonun yerine sosyalist alternafi koyuyor. Avrupa'nın kapitalist birleşmesi, izlenmesi gereken 'mecburu istikamet' değil, çünkü sonsuza kadar sürmeyecek olan kapitalizm insanların değişmeyen karakteri değil. Biz Avrupa'da farklı bir birlik için mücadele ediyoruz: Sosyalist Avrupa için."*

Doğru bir çıkış bu.

Aleka Papariga, Avrupa Birliği'nin emperaylist bir birlik olduğunu söylüyor. Daha sonra şöyle diyor, *"AB emperyalist savaşları destekledi ya da sineye çekti; Filistin'deki durum ile Yugoslavya'nın dağılması konusunda ciddi sorumluluklar taşıyor. Küba'ya ve diğer halk hareketlerine karşı emperyalist ve Amerikancı bir tavır alıyor."*

Afganistan'ın durumu Papariga'nın dediklerini pekiştiriyor. Amerika, Avrupa Bjrliği'nden İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya, Hollanda, Afganistan'da.

Ne işiniz var Afganistan'da diye sorarsak, şöyle yanıt verirler, *"Özgürlük için, demokrasi için Afganistan'dayız."*

Bunun ötesinde Avrupa Birliği'ndeki tekellerin bütün dünyayı sömürü ağında tuttuğu belli.

Hegel, İskender'in, Napolyon'un işlevlerini yerine getirdikten sonra içeriksiz biçimde atıldıklarını söyler. Aklın hilesidir bu Hegel'e göre.

Avrupa'da bir başka biçimde aklın hilesi iş başında. Dünyayı sömürüyorlar. Her yeri yıkıp yakıyorlar. Bu kanlı eylemlere de "Özgürlük getiriyor, demokrasi getiriyoruz" diyorlar.

Hile değil mi bu.

Ama bu böyle sürüp gitmez. Hile bozulur bir gün.

27 Aralık Pazartesi

Bu sabah, saat 06.00 sularında gökyüzü koyu lacivert renklere bürünmüştü. Belli belirsiz tan kızıllığı koyu lacivert gökyüzüne yapışmıştı. Kocaman beyaz bir bulut lacivert gökyüzünde duruyordu.

Derin bir hazla gökyüzüne bakarken, Epikür düştü aklıma... Birçok filozof, gökyüzüne belki hiç bakmadan kurgusal felsefe yapmıştır. Buna karşın Epikür şöyle der, *"Dünyaya bakın, her şeyi aydınlatan şu güneşin ışığında bakın ona. Bize gerçeği açıklamak bahanesiyle, onu bizden saklayacak herhangi bir efsane yok. Bakın. Açın gözünüzü. Doğadan gelen sesi duyun."* (André Bonnard, *An-*

tik Yunan Uygarlığı 3, Çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2004.)

Günlerdir okuyup durduğum bir eser *Antik Yunan Uygarlığı*. Evrensel Yayın'ı kutlarım

Düşünür André Bonnard, birçok karmaşık sorunu yalın bir dille doğru anlatmış. Yalın derken şunu söylemek istiyorum. Esere önsöz yazan Taner Timur, şöyle diyor, *"Eserin 1991 baskısına yazdığı önsözde Fransız Heleneisti Marcel Detienne'nin belirttiği gibi, Bonnard'ın anlattığı Yunanlılar ne filoloji uzmanlarının Yunanlılarına, ne de Batı 'Logos'una savaş açan Heiddeger'in Yunanlılarına benziyordu. 'Okuyucuları için ne kadar iyi' diyor Detienne, 'insanları ve onların çevrelerini, emeklerini, tekniklerini, kölelerin suskunluğunu' keşfetmek bize Yunanlıları günlük yaşantıları çerçevesinde sevinç ve kederleri, bilim ve efsaneleri, özgürlük ve kölelikleri içinde sunuyor."*

Epikür'de bugün yitirdiğimiz bir doğruyu buluruz. Bonnard şöyle der, *"Epiküros felsefesinin asıl büyüklüğü (...) bir yeryüzü girişimi olmasıdır. / Çok pratik, ama dosdoğru amaca giden ve bireyin mutluluğunu isteyen bir bilgelik bundan kaynaklanır. (...) Bu insanda felsefe bir aydın oyunu, bir öğretmen lüksü değildir, sorunların en ivedisi üstünde bir çalışmadır."*

Felsefede yitirdiğimiz doğru bu. Felsefe bir aydın oyunu, bir öğretmen lüksü olmamalıdır. Felsefe sokağa çıkmalıdır.

Yine yitirdiğimiz bir doğruyu Aristoteles'le şöyle anımsatır bize Bonnard, *"Aristoteles Ethika Nikomakheis (Nikomakhos Etik'i) adlı yapıtının bir bölümünde bize önemsiz bir gerçek gibi görünen şeye hayranlık gösterir: 'Hiç kuşku yok', diye yazar, 'yaşam, insanın ve bitkilerin ortak nimetidir.' Filozof, önce insanı, Doğa'nın öbür varlıklarından ayıran şeyden etkilenmeden önce, onları-kendisine en uzak olanlarla- bir araya getiren şeyden etkilenmiş gibidir. Yalnız başına insanda aklın olması onu, yaşamın hem insanda, hem de bitkide bulunmasından daha çok etkilemez. Aristoteles'in hümanizması ilkin burdadır. Çeşitli ağaçlar ve hayvanlar topluluğu insan için elbette kardeşçedir. (...) Aristoteles hümanizması sonuçta, bitkiden başlayarak, tüm hayvan türlerinde ve bir bütün olarak insanda canlı varlığına götüren bir akış, bir yaşam zenginliğidir."*

Başta Marks, birçok düşünürce dahi kabul edilir Aristoteles. Eserlerindeki kelime sayısı bir milyondur. İşte bu Aristoteles, bitkiyi, hayvanı küçümsememiştir. Doğa, insanın, hayvanın, bitkinin kardeşçe, dostlukla yaşadığı bir ortamdır.

Şimdi gel de sinirlenme... Alık kafasındaki kelime sayısı elliyi geçmeyen kimileri, doğayı, yalnızca insanın yaşadığı bir alan diye gördü. Bitkileri, hayvanları dışladı.

Nerde Aristoteles'in sımsıcak insanlığı, nerde kendini doğanın merkezine koyan alıkların betonlaşmış beyinleri...

Beni gördükte, sinen bir kedi gördükte, içim sızlar, *"Ben insan değilim, korkma"* derim.

André Bonnard'ın *Antik Yunan Uygarlığı* adlı eseri, insanlığı zenginleştiren, insanı kendi üstünde yeniden düşündüren, bizi, kendimize getiren bir eser.

30 Aralık Perşembe

2004 yılı biterken, doğanın ağır bir vuruşuyla sarsıldı insanlık.

Güney Asya'da yer sarsıntısı oldu. Yer sarsıntısından sonra, adına tsunami denen dev dalgalar oluştu. Bu yüzden ölü sayısının yüz bini geçeceği söyleniyor.

Son derece tatsız bu olayda yine insanın beceriksizliği var. *Radikal*, bu beceriksizliği şöyle anlatıyor, *"Güney Asya ülkeleri, Pasifik Okyanusu'na kıyısı bulunan ülkelerdeki benzer uluslararası tsunami uyarı sistemine sahip olmadığı için geliyorum diyen felaket duyurulamadı. Hawaii'deki Pasifik Tsunami Uyarı Merkezi Müdürü Charles McCreery, korkunç depremin ardından Tayland ve Endonezya dahil 26 ülkeye tsunami uyarısı mesajı gönderdiklerini ancak bunu halka iletebilecek muhataplara ulaşamadıklarını söylemişti./ Böylece Güney Asya'nın büyük bölümü ve Doğu Afrika'da neredeyse bir meteor düşmesi kadar büyük hasar yaratan felaket 'sessizce' gelmiş oldu!"*

Durum bu.

Biz, insanlar doğada yaşamasını bilmiyoruz. Kendimizi doğanın efendisi sandık. Doğanın koşullarını gözetmeden, doğayı hesaba katmadan yaşayabiliriz sanısına kapıldık.

Şimdi bunun ceremesini çekiyoruz.

Basının yazdığına göre ölüleri gömecek toprak bile kalmamış kimi bölgelerde. Havanın sıcaklığı, cesetlerin gömülmemesi, bulaşıcı, öldürücü sayrılıklara neden olabilir. Korkulu bir bekleyişle önlemler alınıyor.

Yüzyılımızda, savaşlar dışında böylesi bir yıkıma uğramadı insanlık. Yeni yıkımlara uğramamak için, yaşam biçimimizi değiştirmeliyiz. Doğanın koşullarını gözeten, doğaya uygun bir biçimde yaşamalıyız.

Nietzsche'nin Cüce'si kulaklara, beyinlere "kurşun damlaları" damlatır. Kulaklar duymaz, beyinler anlamaz olur.

Böyle bir dönemdeyiz şimdi. Doğanın kızgınlığı belki, kulakları, beyinleri tutsaklıktan kurtarır.

cengizgundogdu@insancil.com

YARALI ÇAĞ

Papatyalar
bana
seni anlatır
avucumda
gizlediğim
menekşe
dağlardan
aşırdığım su
bana
seni anlatır

ben
göknar sürgünü
yangın artığı
sen
sonbahar bozgunu
kış güneşi
ölene dek
benimsin
benimlesin

tırnaklarımla
kazıdığım
toprağın
içindesin
sevinçlerin
depremlerin
yangınların
Beslan'da
Çeçenistan'da
Filistin'de
Felluce'de
katledilen
çocukların
içindesin
içindesin

içindeyim
kanayan
yaralı
bir çağın

içimdesin
içimdesin

Berrin TAŞ

9.000.000 TL.

9.000.000 TL.

9.000.000 TL.

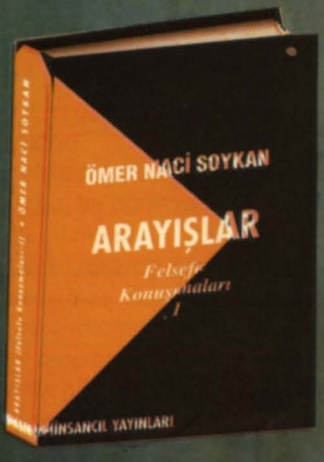

10.000.000 TL.

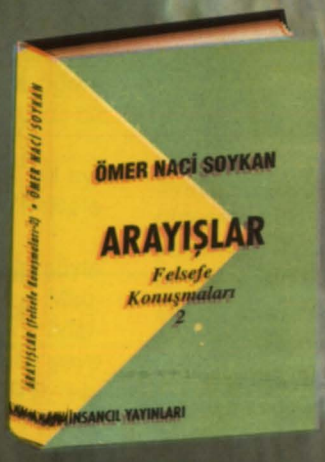

9.000.000 TL.

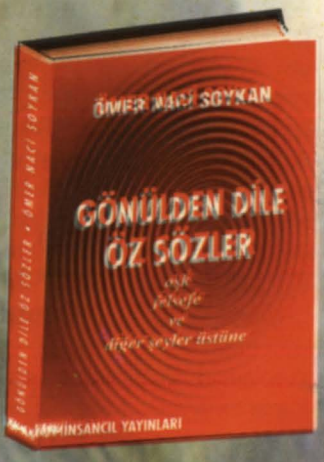

9.000.000 TL.

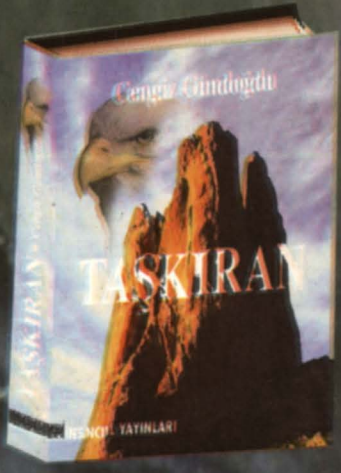

20.000.000 TL.

INSANCIL
INSANCIL
4000032
4000032000012
4,00 YTL

İNSANCIL YAYINLARI